

Una altra forma d'abordar el problema pot ser establir ja una delimitació de regions i fer els retocs necessaris a les províncies per tal que es corresponguin amb l'àmbit de les primeres. Coexistirien així les províncies com a organismes de l'administració de l'Estat i les regions com a òrgans de l'administració catalana. Aquest és el sentit de l'única proposta política que coneixem formulada al marge de l'opció de la província única per a Catalunya, impulsada recentment en un document de treball de la Diputació de Barcelona i que planteja la possibilitat d'establir cinc regions, les actuals i una altra que es correspondria amb les comarques que nosaltres hem considerat com a Catalunya central⁹ (DIPUTACIÓ DE BARCELONA, 1998).

En tot cas, creiem haver mostrat, que hi ha una lògica, sobretot si tenim en compte el conjunt del territori català, en considerar l'àmbit que hem anomenat la Catalunya central de forma conjunta; i que l'existència d'un àmbit territorial d'aquest nivell es plantejarà d'una forma o altra quan s'abordi la regionalització del país en compliment de les mateixes lleis d'ordenació territorial vigents avui. En els propers apartats abordarem l'anàlisi de la dinàmica recent de la Catalunya central, cosa que ens permetrà descobrir, també, el grau de diferenciació interna d'aquest espai.

5.3 La periferalització de la Catalunya central en la segona meitat del segle XX

El paper de la Catalunya central dins el territori català ha estat profundament afectat per les transformacions econòmiques de la segona meitat del segle XX. A continuació analitzarem la dinàmica del creixement de població en els darrers trenta-sis anys per després veure quin ha estat el seu impacte en el sistema de ciutats de Catalunya.

⁹ La proposta de la Diputació de Barcelona ha basat la seva justificació tècnica en l'estudi dirigit per Lluís CASASSAS i Jordi CASASSAS (1994), i en el treball realitzat per Rafel LLUSSÀ (1997) a través d'un conveni entre la Diputació de Barcelona i la Universitat de Girona.

5.3.1 La Catalunya central, al marge del creixement metropolità i litoral, presenta creixements més grans en les àrees més properes a Barcelona

A partir de 1.960 es dóna el període de més gran creixement de la població de Catalunya vinculat al moment de més gran expansió econòmica d'Espanya. Aquest creixement es produeix de forma polaritzada al voltant de Barcelona, i dóna lloc a la configuració de la regió metropolitana de Barcelona i a l'inici de la concentració de població al litoral català.

El mapa 5.4 mostra com les comarques que creixen més entre 1.960 i 1.975, amb més intensitat que el Barcelonès, són les que configuren la regió metropolitana de Barcelona (comarques de la Regió I de la divisió territorial de 1.936: Baix Llobregat, Vallès Occidental i Oriental, Maresme), i les del litoral al sud de Barcelona fins el Camp de Tarragona. Cal notar que entre les comarques que incrementen més del 45% de la seva població es troba també l'Anoia. En un segon nivell, augmenten en més del 30% de la seva població el Barcelonès, una altra comarca litoral com la Selva, així com les comarques de les dues altres capitals provincials: Girona i Lleida. Creixen encara, si bé amb un ritme molt inferior (entre un 15 i un 30%), les del litoral empordanès, l'Alt Penedès, el Bages i Osona.

El què és important destacar del patró que mostra el mapa és que es produeix una divisió del territori entre l'interior i sud del país per una banda i la Catalunya metropolitana i litoral per l'altra. El primer espai es despobla i nodreix (a més de l'emigració provenint de l'Espanya rural) el creixement del darrer. És per reflectir aquesta divisió del territori català que es parla, als anys setanta, de la "Catalunya pobra", i -més concretament pel què fa a les comarques de muntanya- de les "comarques a tancar".

En aquest marc, les comarques centrals es troben entre aquesta Catalunya en "decadència" i la regió metropolitana en creixement i presenten dinàmiques molt variades. Mentre que les comarques industrials de muntanya (Berguedà i Ripollès) es veuen fortament afectades per la dinàmica de despoblament,

Osona i el Bages presenten creixements de població inferiors a les comarques de l'entorn metropolità i del litoral tarragoní, i en canvi l'Anoia té en aquest període un creixement de població molt important.

A partir de 1.975 es manifesta una important disminució del creixement de la població, a causa de tres factors: la crisi econòmica, la radical disminució dels fluxos immigratoris que se'n deriva, i la caiguda de la fecunditat.

Tanmateix, el creixement de la població entre 1.975 i 1.991 manté i incrementa el patró de concentració al llarg del corredor litoral. Dues raons expliquen aquesta pauta: el desenvolupament de les activitats associades al turisme, la posada en marxa del complex petroquímic de Tarragona i el paper que juguen les noves autopistes com a factor de localització (mapa 5.5).

Cal esmentar que per primera vegada la segona corona metropolitana creix més que la primera (i que la ciutat de Barcelona perd població) i que, dins d'aquella, el gran creixement de població es dona en la comarca del Vallès Oriental, la menys industrialitzada de l'entorn metropolità. Així, si en el període anterior es consolida l'àrea metropolitana de Barcelona com a continu urbà, el període 1.975-91 és el de la consolidació de la regió metropolitana.

La Catalunya central segueix presentant un comportament diferenciat: mentre que l'Anoia i l'Osona augmenten la seva població, la comarca del Bages està estancada i el Berguedà i el Ripollès continuen perdent habitants.

Tanmateix, sembla que els canvis de tendència més importants es donen fora del territori litoral: malgrat que la majoria de les comarques de l'alt Pirineu lleidatà segueixen el patró tradicional de despoblament, la Vall d'Aran presenta un dels percentatges més grans d'increment de població. Això reflecteix un fenomen de revitalització basada en activitats relacionades amb el lleure, que altres comarques seguiran també més endavant. Fora del Pirineu i de les àrees d'antiga industrialització esmentades, només es despoblen les comarques de muntanya de l'interior de Tarragona. Per la resta de la Catalunya rural, sembla

que l'època del gran despoblament ha acabat, ja que la major part d'elles el que presenten és un estancament de la població.

El mapa 5.6 mostra l'evolució de la població comarcal entre 1.991 i 1.996. En aquest darrer període es manté la dinàmica de creixement al llarg del corredor litoral, si bé els increments són més moderats a la regió de Girona. Dins el corredor litoral, els increments percentuals més grans són els del Garraf i del Baix Penedès, que es poden explicar pels efectes de desconcentració de la ciutat de Barcelona, afavorits en aquestes àrees per la nova autopista del Garraf. Es confirma i s'estén el creixement de població de les comarques pirinenques que s'han especialitzat en el turisme, mentre que bona part de les comarques rurals interiors mostren un lleuger increment de població. Les comarques d'antiga industrialització -igual que les comarques rurals de Lleida- segueixen estancades (en el cas del Ripollès es manté el despoblament), i les comarques de muntanya del sud de Tarragona segueixen perdent població.

Pel què fa a la dinàmica de la regió metropolitana, és interessant destacar que no només perd població la ciutat de Barcelona, sinó el conjunt de la primera corona metropolitana; així, el Barcelonès és la comarca que presenta el percentatge de disminució de la població més elevat. Els fenòmens de difusió metropolitana s'eixamplarien més enllà de la Regió I, i en serien una mostra els forts increments esmentats de les comarques del sud barceloní, així com - creiem nosaltres- els increments de l'Anoia i d'Osona.

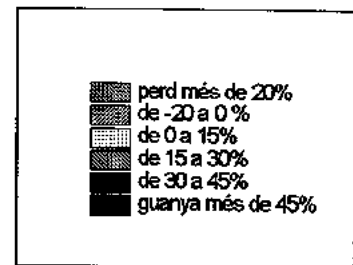
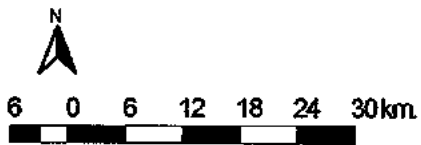
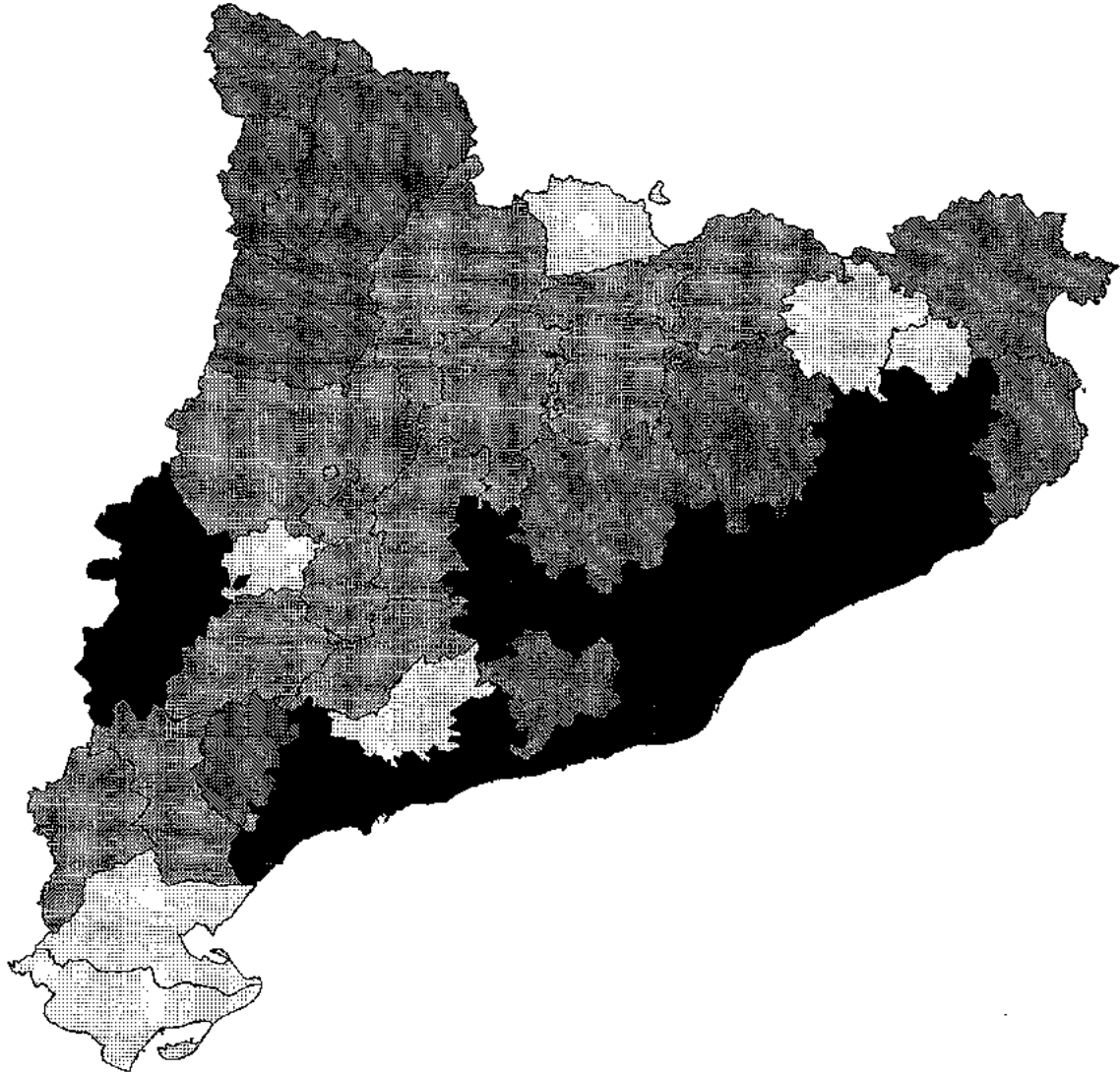
Així doncs, si ens fixem en la Catalunya central, en el darrer període es manté i es reforça la dinàmica diferencial entre els creixements de l'Anoia i, en menor mesura, d'Osona, i l'estancament del Bages i del Berguedà. Aquesta és una tònica general del conjunt del període 1.960-96, que ens expressa la superació del concepte d'una Catalunya central associada a un tipus similar d'especialització. Es pot aventurar que en el darrers quinquennis el creixement de l'Anoia i l'Osona es deu a la seva major proximitat de l'àrea barcelonina (per la conversió de la carretera Nacional II que passa per Igualada en autovia, i a la conversió també els anys vuitanta de la carretera N-350 en autovia fins a Vic).

Aquestes millores en les infraestructures facilitarien la seva participació en l'expansió de la dinàmica de creixement metropolitana, i s'afegirien a una especialització econòmica més sòlida que la de les comarques veïnes del Bages i del Berguedà.

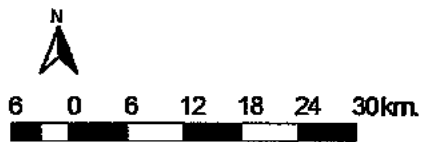
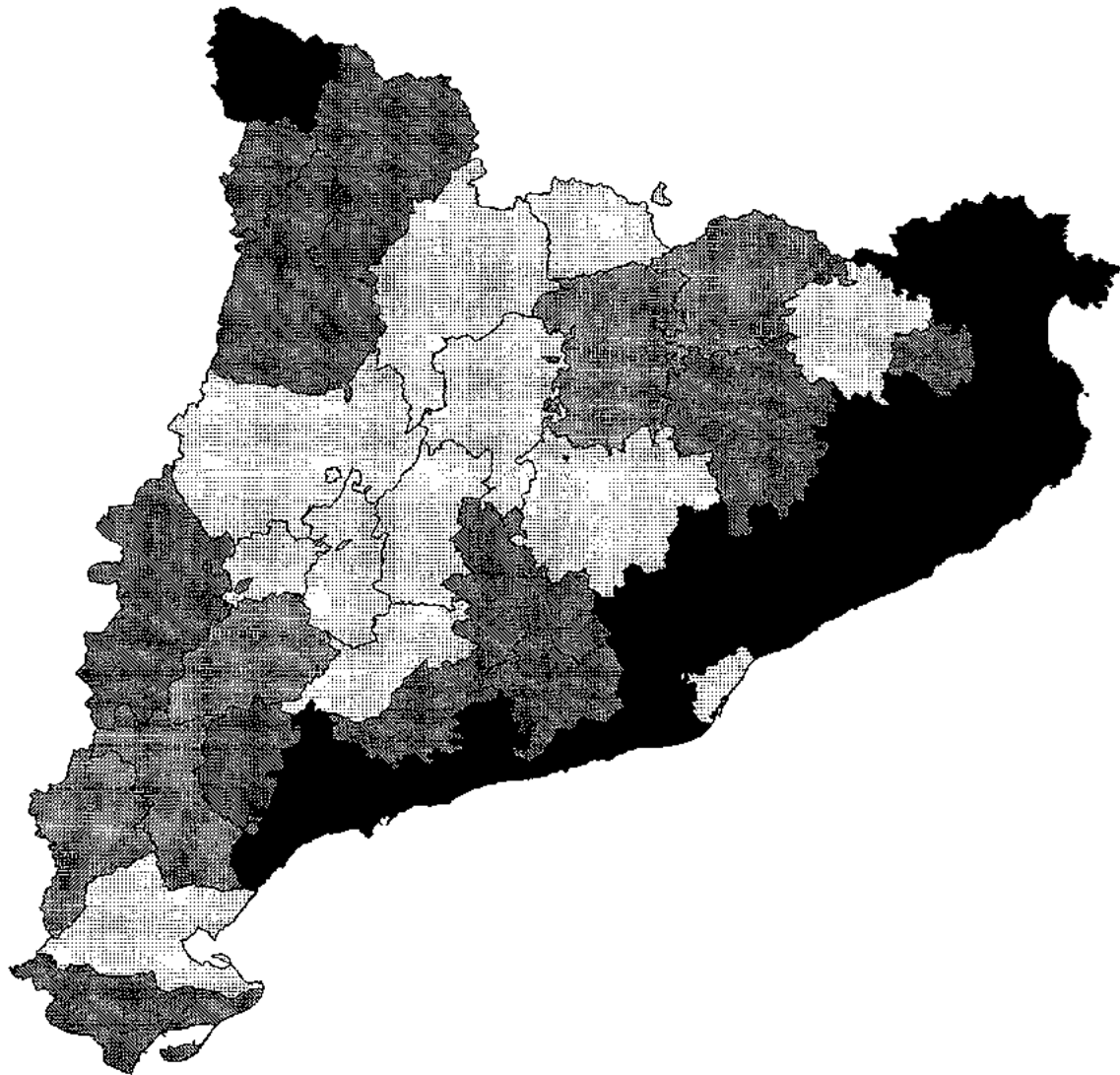
Com a resum de l'anàlisi de la dinàmica poblacional catalana, podem dir que la Catalunya central ha restat al marge de la dinàmica del corredor litoral, espai que ha concentrat la major part del creixement de població i de la localització de les noves activitats econòmiques. Tanmateix, hom constata que en els darrers quinquennis les comarques d'Anoia i Osona, més ben comunicades amb Barcelona⁹ i amb una especialització econòmica més favorable, tenen una dinàmica de creixement superior a la de Bages i a la del Berguedà (que resten estancades), mentre que el Ripollès segueix perdent població. L'increment de la població del Solsonès, després d'una època de despoblament important, sembla mostrar una recuperació de la seva base econòmica, que trobem a la major part de les comarques rurals en el darrer quinquenni.

⁹ Els anys vuitanta es transformen en autovies les carreteres Nacional II fins a Igualada i la Nacional 340 fins a Vic. El Bages, malgrat l'allargament de l'autopista de Terrassa a Manresa el 1.986, no es veuria tant beneficiat per l'augment de la proximitat amb Barcelona, ja que l'elevat cost del peatge situa aquest territori en desavantatge respecte a les àrees que tenen accés a la ciutat central a través d'autovia gratuïta.

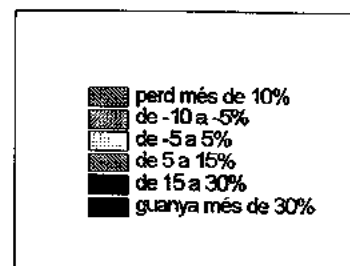
Mapa 5.4. VARIACIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES COMARQUES DE CATALUNYA
1960-75

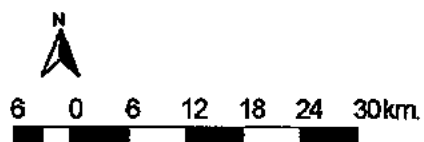
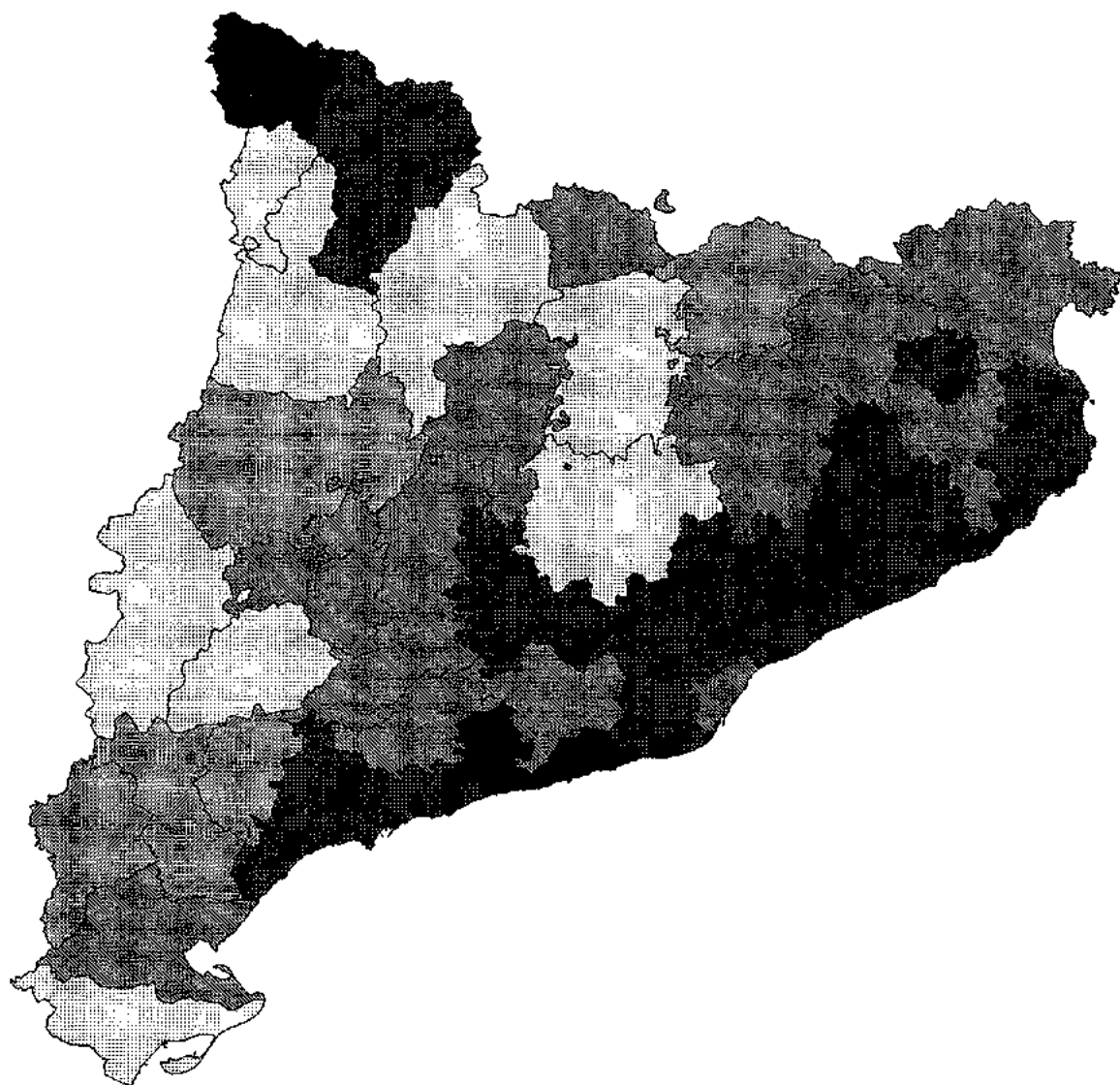
Mapa 5.5. VARIACIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES COMARQUES CATALANES
1975-91

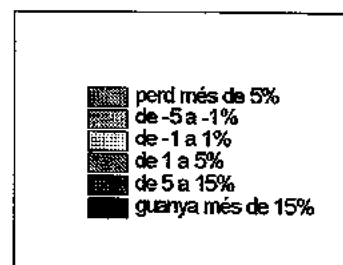
E= 1:1.800.000

Mapa 5.6. VARIACIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES COMARQUES DE CATALUNYA
1991-96

E= 1:1.800.000

5.3.2 La pèrdua de pes de les ciutats centrals en la jerarquia urbana

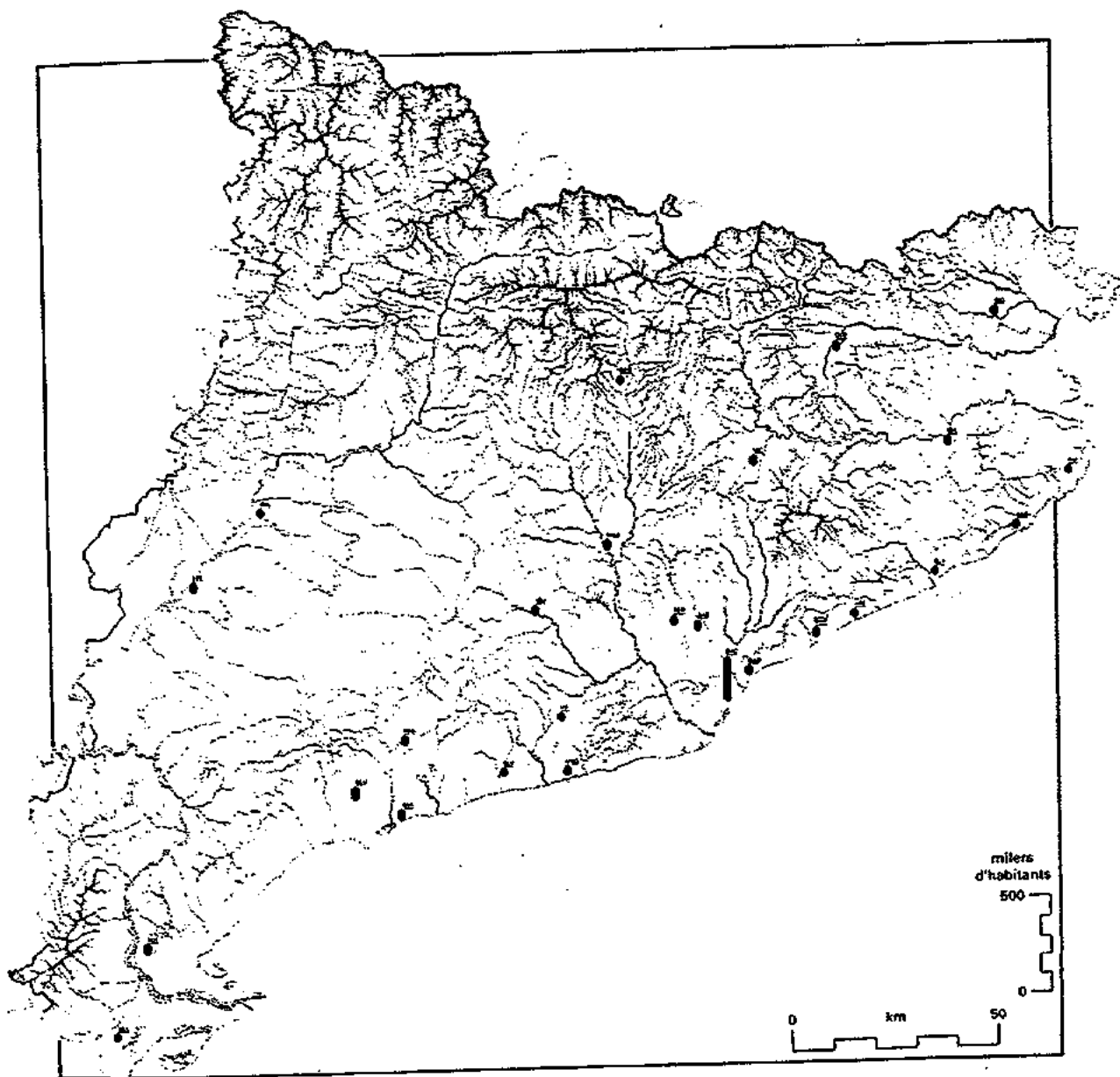
Una altra forma d'aproximar-nos a l'evolució del pes del territori que ens ocupa és fixant-nos en la situació de les seves ciutats en la jerarquia urbana de Catalunya. A mitjans de segle passat les principals ciutats de Catalunya estaven força repartides en el territori (mapa 5.7); Manresa ocupa el setè lloc dins la jerarquia urbana catalana, Igualada el novè i Vic l'onzè.

El 1.900 (mapa 5.8) el sistema de ciutats català era molt similar al de 1.857. Havia augmentat molt el pes de la ciutat de Barcelona, i Manresa havia passat al sisè lloc de la jerarquia urbana; en canvi Vic i Igualada havien retrocedit als llocs tretzè i setzè respectivament, mentre Berga ocupava el vint-i-tretzè.

La situació del sistema urbà català era el 1.950 força diferent (mapa 5.9). Ens trobem amb una capital sobredimensionada en relació a la resta del sistema urbà -fet que ha portat a parlar de la macrocefàlia barcelonina (NEL·LO, 1991)- i apareixen ja de forma significativa dins la jerarquia urbana les ciutats que conformaran l'àrea metropolitana de Barcelona. Manresa està situada, encara, en el vuitè lloc de la jerarquia, mentre que Vic i Igualada ocupen els llocs catorze i quinze, i Berga el trenta-dos.

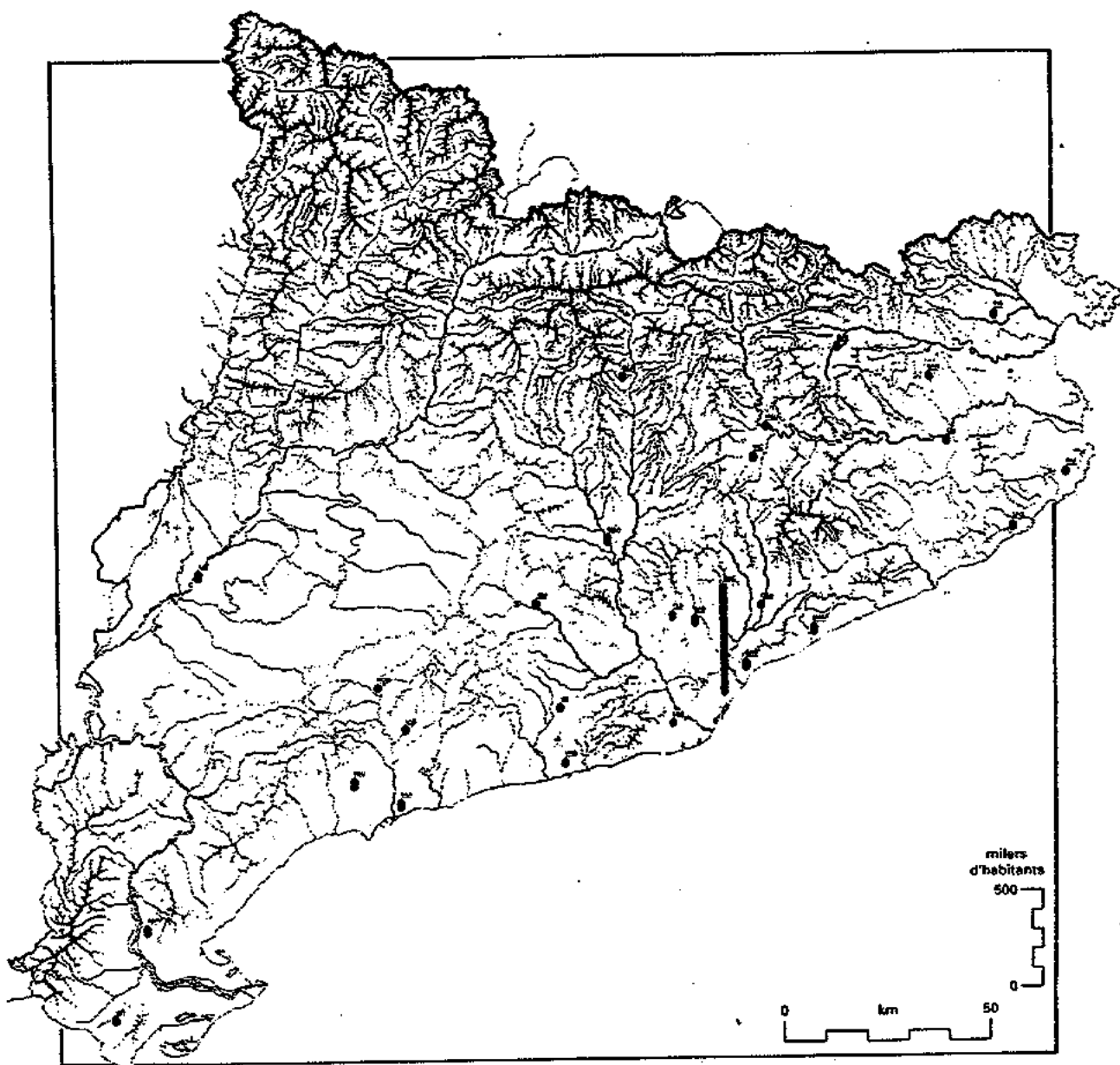
El sistema de ciutats de 1.991 que mostra el mapa 5.10 és ja radicalment diferent al que havia estat el sistema de ciutats tradicional a Catalunya. Hom destaca encara el més gran pes de Barcelona en el sistema català de ciutats (fins i tot en relació a 1.950), i ens apareix ja configurada el que s'ha anomenat regió metropolitana de Barcelona, és a dir l'àrea que juntament amb el pla de Barcelona comprèn el Vallès, el Baix Llobregat, i el Maresme, que comprèn ja les més grans ciutats de Catalunya. Apareix també reflectida la importància del corredor litoral, en el que s'han desenvolupat ciutats d'una relativa importància, fins i tot si només són mesurades en termes dels seus habitants d'hivern. És en aquest període quan es produeix el retrocés més gran de les ciutats de la Catalunya central dins el sistema urbà català: Manresa ocupa la posició 14, Igualada la 29, Vic la 32, i Berga la 57.

Mapa 5.7. EL SISTEMA DE CIUTATS CATALÀ EL 1857

Font: Reproduït del Pla General Territorial de Catalunya.

Mapa 5.8. EL SISTEMA DE CIUTATS CATALÀ EL 1900

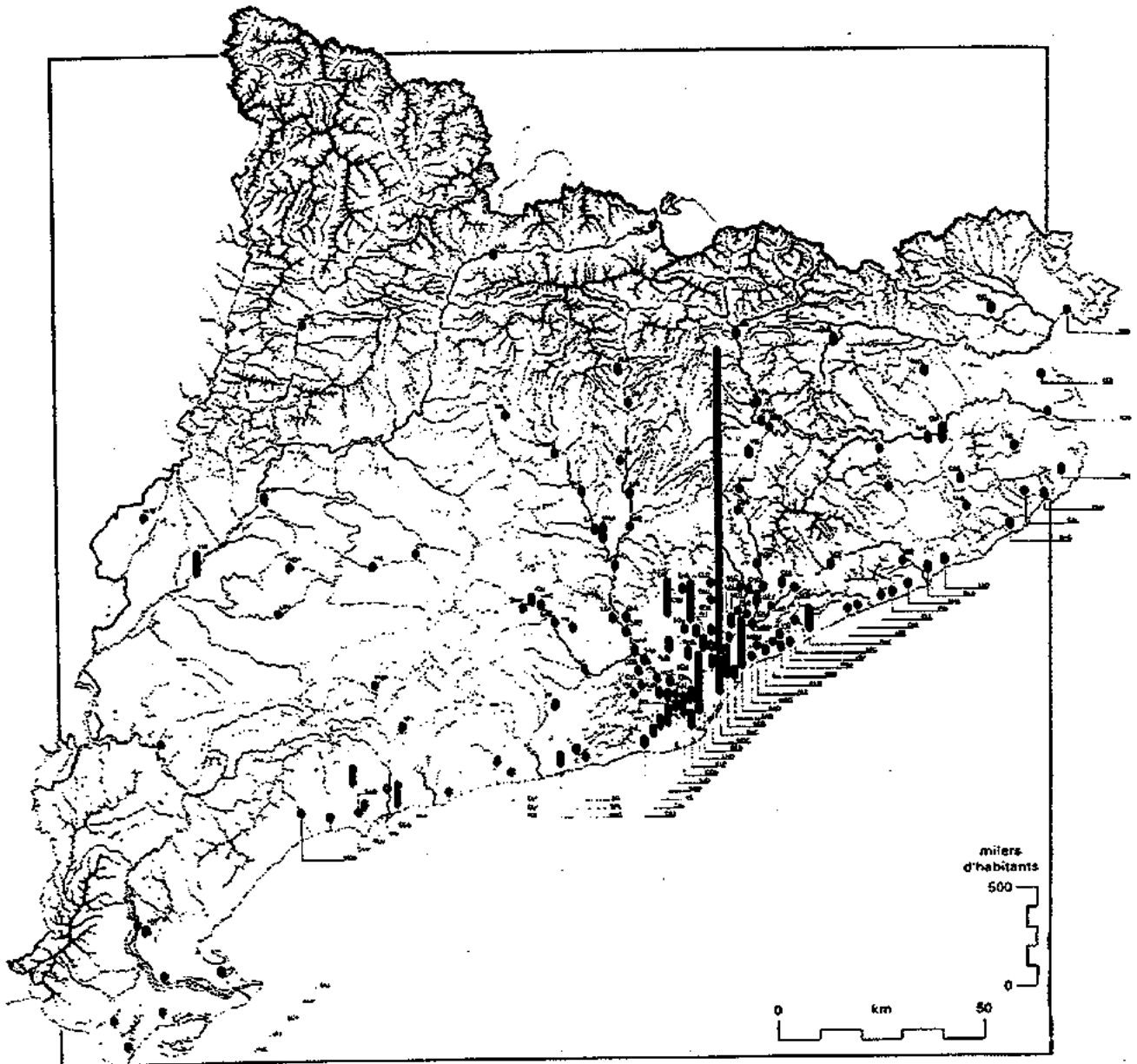
Font: Reproduït del Pla General Territorial de Catalunya.

Mapa 5.9. EL SISTEMA DE CIUTATS CATALÀ EL 1950

Font: Reproduït del Pla General Territorial de Catalunya.

Mapa 5.10. EL SISTEMA DE CIUTATS CATALÀ EL 1991

Font: Reproduït del Pla General Territorial de Catalunya.

5.4 La construcció de l'actual sistema de carreteres

Dins la dinàmica territorial de Catalunya descrita en l'apartat anterior, s'ha produït en les darreres dècades una altra transformació que afecta de forma profunda la posició relativa de cada punt del territori català. Ens referim al gran canvi experimentat en la xarxa de carreteres i autopistes.

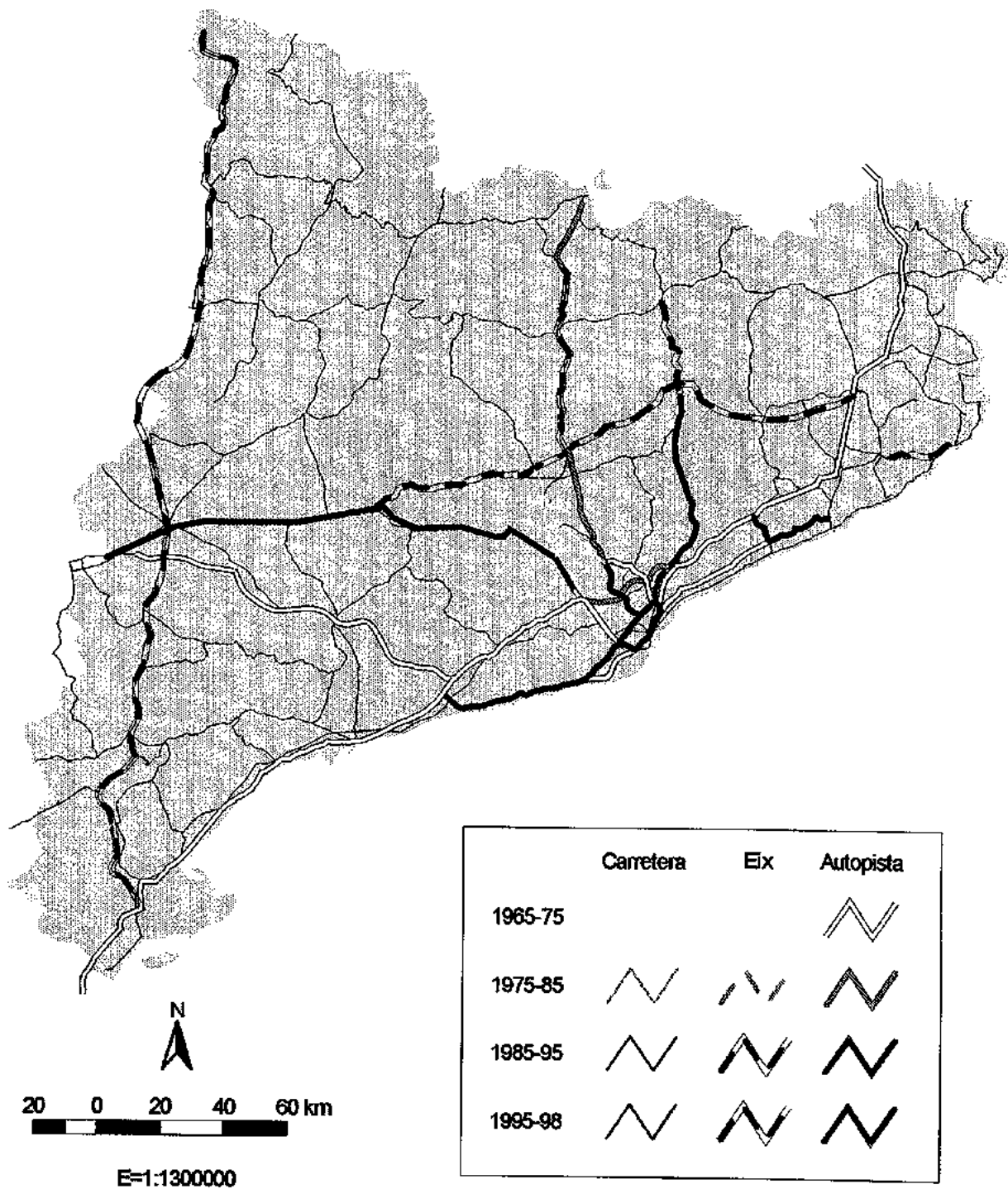
Això és especialment important, en el territori que ens ocupa, perquè com hem vist la Catalunya central es troba separada de la Catalunya litoral per la serralada pre-litoral, cosa que ha dificultat històricament les comunicacions entre aquests dos espais, i explica el relatiu aïllament de bona part de les terres de la Catalunya interior, només en part pal·liada per la construcció, a la segona meitat del segle XIX, de les vies de ferrocarril.

El mapa 5.11 ens mostra l'actual xarxa de carreteres principals, i el període de construcció de les noves carreteres o de la millora de les mateixes (en el cas que s'hagin convertit antigues carreteres en autopistes). Podem situar l'inici de la millora al voltant de l'any 1.970, ja que la primera autopista de Catalunya es construeix el 1.969 i, pel què fa a la nostra àrea d'anàlisi, la carretera que uneix Manresa i Abrera -que permet la connexió amb Barcelona seguint el curs del Llobregat¹⁰ -s'inaugura el 1.974. Com es veu al mapa esmentat, la construcció i millora de carreteres ha afectat arreu de Catalunya, però de forma molt significativa a les comarques centrals, a les que limitarem els nostres comentaris.

Cal dir que la construcció de les autopistes suposà un nou factor de periferalització de les comarques centrals, ja que quedaren fora de l'espai que es beneficia de la millora de l'accessibilitat. La situació canvia però als anys vuitanta, amb la conversió de la carretera N 152 en autovia fins a Vic, l'obertura del Túnel de Cadí el 1.984 (que suposarà l'impuls per a la millora de

¹⁰ La construcció d'un viaducte permet travessar el congost del Llobregat entre Monistrol de Montserrat i Olesa de Montserrat; la comunicació per carretera més fàcil fins aleshores des de Manresa era anant a buscar la carretera Nacional II per l'altra banda de la muntanya de Montserrat: per Can Massana i els Brucs.

Mapa 5.11: LA MILLORA DE LA XARXA DE CARRETERES 1965-98

Font: Mapa comarcal de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 1995.

Elaboració pròpia, setembre 1998

l'anomenat "Eix de Llobregat"), i l'allargament de l'autopista de Terrassa a Manresa. El 1.990 la carretera N II es converteix en autovia, i per tant Igualada veu millorada considerablement la seva accessibilitat. És també al llarg dels anys vuitanta i noranta quan es millora la carretera de Manresa a Berga i es construeixen les variants dels pobles que travessa. També es millora la carretera de Manresa a Solsona i es construeixen les variants d'alguns dels pobles (encara falta construir la de Súria, que està prevista de realitzar en els propers anys)¹¹.

L'acabament l'any 1.997 de l'Eix Transversal de Catalunya, carretera que uneix les ciutats de Cervera i Girona a través de Manresa i Vic, ha suposat una modificació important de l'accessibilitat general de bona part de la Catalunya central. Es tracta d'una obra que ja havia estat dissenyada a mitjans del segle XIX i que figurava entre els projectes d'infraestructures de la Generalitat republicana i de la nova Generalitat restablerta, però l'existència d'altres prioritats i les dificultats pressupostàries havien ajornat la seva execució.

La construcció de l'Eix de Llobregat i el Túnel del Cadí (amb el què comporta d'obertura de la vall del Llobregat i la pèrdua del caràcter de "cul de sac" de la comarca del Berguedà) i la de l'Eix Transversal ha suposat, com hem dit, la millora de l'accessibilitat de la major part de la Catalunya central no només respecte a Barcelona i la seva regió metropolitana, sinó també en relació al conjunt del territori de Catalunya. De la mateixa manera, les obres realitzades a la carretera N 152, amb la seva conversió en autovia fins a Vic i la millora del traçat fins a Ripoll ha suposat també un guany important d'accessibilitat de l'eix Congost-Ter.

Manuel HERCE (1983) realitzà un estudi dels canvis d'accessibilitat que suposarien pel conjunt del territori de Catalunya la realització dels tres eixos esmentats, que a inicis dels anys vuitanta eren només projectes. Les àrees que es veurien beneficiades, en termes de millora d'accessibilitat, són les que, per

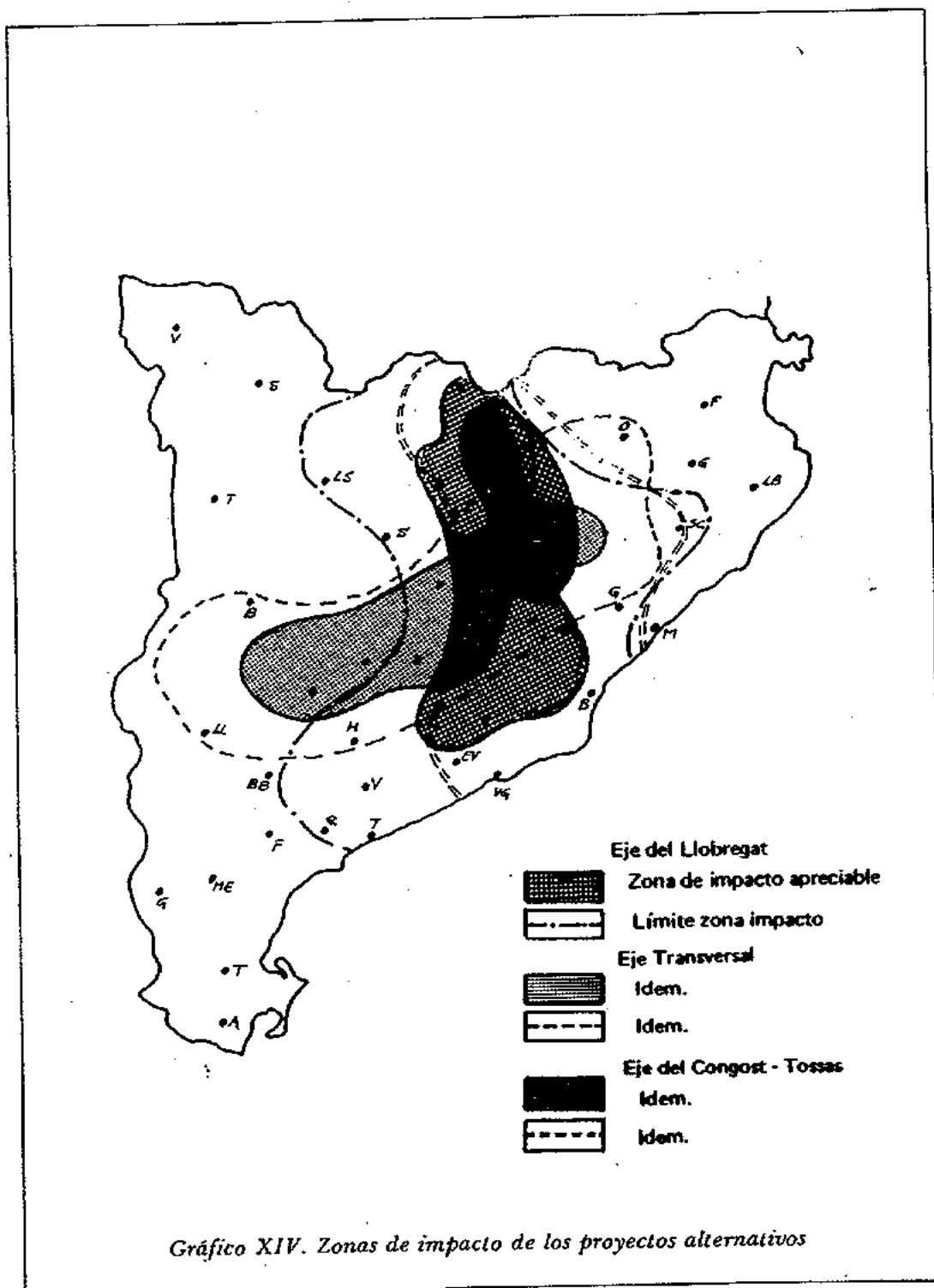
¹¹ Per a informació més detallada de la millora de les comunicacions per carretera del Bages, veure OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992) i LLUSSÀ i GIMÉNEZ (1993).

cadascun dels projectes, apareixen en el mapa 5.12¹². En conjunt la millora de les carreteres afavoreix de manera evident el territori central català, element que dóna suport a la nostra hipòtesi d'una incorporació de ports de la Catalunya central en el camp d'externalitats metropolitana.

El conjunt d'actuacions esmentades han suposat com hem vist una radical transformació del territori català, que es configura, a finals dels anys noranta, com una xarxa (veure mapa 5.13) que potencia els sistemes urbans de caràcter regional i comarcal i que explica l'extensió del camp d'externalitats metropolitanas que és a la base del nostre raonament. El territori de Catalunya ens apareix com un sistema de ciutats unit per aquesta xarxa de comunicacions que abasta tot Catalunya, i s'acosta a la idea, formulada fa anys com a model, de la "Catalunya ciutat".

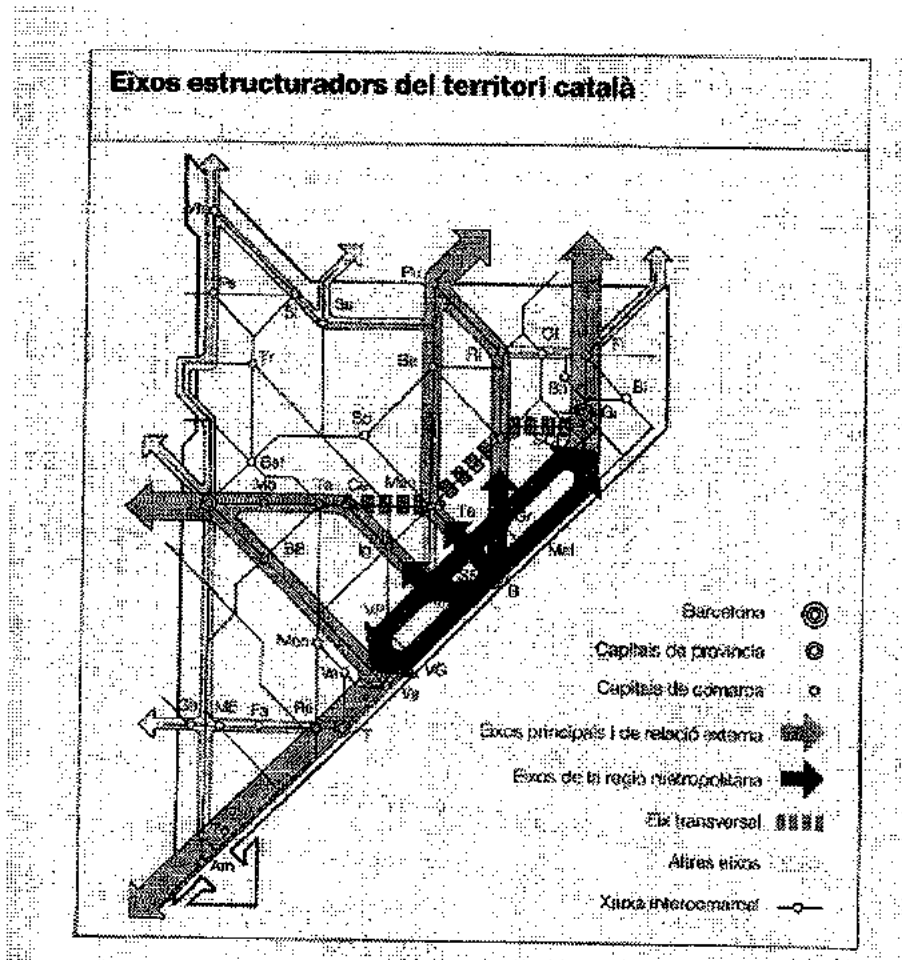
¹² Cal precisar que el traçat concret de l'eix transversal que considera Hérce no és exactament el que es va realitzar finalment, i que en l'eix del Congost-Ter incloïa també el túnel de Tosses, obra encara en projecte. Creiem, tanmateix, que els seus resultats són igualment representatius dels efectes esperats del conjunt de projectes realitzats.

Mapa 5.12. L'EFFECTE DELS GRANS EIXOS DE COMUNICACIONS EN LA MILLORA DE L'ACCESSIBILITAT A LA CATALUNYA CENTRAL.

Font: Reproduït de HERCE, (1983).

Mapa 5.13.

Font: MMAMB, 1995

6. LA DINÀMICA DE LES COMARQUES DE LA CATALUNYA CENTRAL

L'objectiu d'aquest capítol és el de mostrar quina és l'evolució de les comarques de la Catalunya central en relació a diferents indicadors que ens poden donar una idea del grau de vitalitat d'aquestes comarques respecte al conjunt de Catalunya. Hem vist en el capítol anterior com en la segona part del segle XX la Catalunya central quedava progressivament al marge de l'espai en creixement. Volem explorar aquí fins a quin punt aquesta marginalització dins l'espai català ha suposat una pèrdua de pes d'aquestes comarques en l'espai català i molt especialment en l'espai industrial català.

Començarem presentant quin és el comportament demogràfic de la Catalunya central, ja que en definitiva tots els processos de creixement o de decreixement econòmic van acompanyats d'una dinàmica corresponent de la població. L'evolució de la població de les comarques centrals, així com l'estructura per edats, el moviment natural i els moviments migratoris ens donaran pistes sobre el grau de vitalitat de les mateixes.

A continuació analitzarem les dades disponibles referents a l'evolució del pes de les comarques centrals en l'economia catalana, des de la població total, la població activa, el nombre d'ocupats per sectors, i el nombre d'establiments i d'inversions industrials, que referirem al pes de la població de cada comarca. Ens interessa conèixer tant l'evolució temporal dels indicadors com el perfil socio-econòmic resultant de cada comarca.

6.1. El comportament demogràfic

6.1.1 Evolució de la població

En presentar més amunt la dinàmica poblacional del conjunt de Catalunya hem pogut veure ja les particularitats del territori central català. Presentarem aquí unes quantes dades que ens permetran comprendre millor l'evolució de cadascuna d'aquestes comarques i establir una comparació entre elles.

La taula 6.1 ens mostra l'evolució de la població de les comarques centrals des de 1.960 fins a 1.996. Cal destacar els importants creixements que van experimentar fins el 1.975 les comarques del Bages, l'Osona i l'Anoia, i com el Berguedà, encara en creixement fins el 1.960, perdé població a partir d'aquesta data. El Ripollès ha tingut una dinàmica regressiva ja des de 1.950, malgrat el seu caràcter industrial, així com el Solsonès, l'altra comarca rural de muntanya.

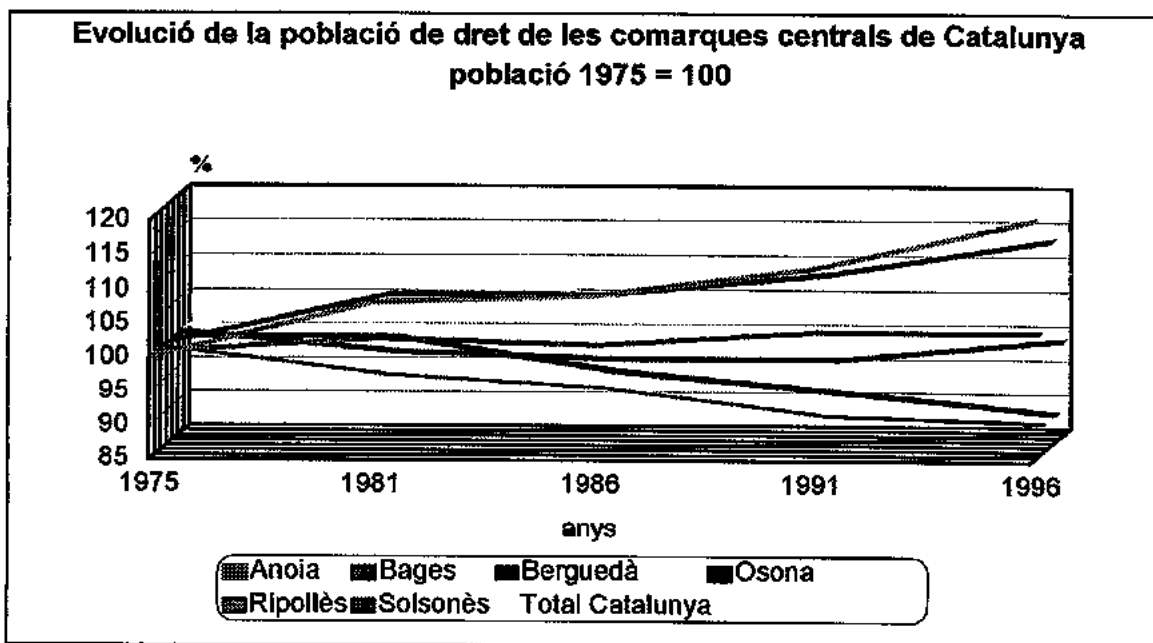
Taula 6.1. Població de dret de les comarques centrals de Catalunya. 1960-1996

Ambit territorial	1960	1975	1981	1986	1991	1996
Anoia	48.536	72.701	78.201	79.594	82.450	86.964
Bages	128.495	148.256	150.657	150.421	152.177	152.588
Berguedà	47.284	43.205	41.630	40.677	38.965	38.606
Osona	88.476	107.232	115.000	115.258	117.442	122.923
Ripollès	31.464	29.673	29.620	28.314	27.167	26.365
Solsonès	12.425	11.290	10.911	10.796	10.792	11.171
Suma comarques centrals	356.680	412.357	426.019	425.060	428.993	438.615
Total Catalunya	3.888.288	5.660.362	5.956.414	5.978.638	6.059.494	6.090.040
Regió Metropolitana	2.439.685	3.895.851	4.104.898	4.090.706	4.117.644	4.064.417
Resta Catalunya	1.448.603	1.764.511	1.851.516	1.887.932	1.941.850	2.025.623

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Dades de Censos i Padrons de població.

Ens interessa destacar sobretot l'evolució a partir de 1.975, amb la informació que ens presenta la taula 6.2. Si considerem el conjunt del període 1.975-96, veurem que hi ha dues comarques que han augmentat de forma significativa la seva població: l'Anoia (un 20%) i l'Osona (un 15%), per sobre de la mitjana catalana, tal com es reflecteix al gràfic 6.1. Hi ha dues comarques que

Gràfic 6.1

pràcticament mantenen la mateixa població que el 1.975 (el Bages, amb un creixement del 3%, i el Solsonès, amb una disminució de l'1%). I finalment, dues comarques, el Berguedà i el Ripollès, que perden un 11% de població en el conjunt del període.

La consideració de períodes intermedis ens permetrà d'afinar l'anàlisi. Comencem per les comarques de muntanya. Les d'antiga industrialització, Ripollès i Berguedà, perden pes de forma continuada. En el cas del Berguedà, les pèrdues més fortes corresponen a la segona meitat dels setanta i a la dels vuitanta, mentre que en el darrer quinquenni la població, tot i disminuir lleugerament, està pràcticament estancada. El Ripollès, en canvi, manté encara importants percentatges de pèrdua de població. L'evolució del Solsonès presenta en canvi un patró molt diferent. Havent perdut població fins el 1.986, està estancada entre 1.986 i 1.991, mentre que en el darrer quinquenni presenta un important augment del 3,5%.

Taula 6.2. Evolució de la població de dret de les comarques centrals de Catalunya. 1975-1996

Ambit territorial	1975-81	1981	1981-86	1986	1986-91	1991	1991-96	1996
	% incr. 1975=100		% incr. 1975=100		% incr. 1975=100		% incr. 1975=100	
Anoia	7,6	108	1,8	109	3,8	113	5,5	120
Bages	1,6	102	-0,2	101	1,2	103	0,3	103
Berguedà	-3,6	96	-2,3	94	-4,2	90	-0,9	89
Osona	7,2	107	0,2	107	1,9	110	4,7	115
Ripollès	-0,2	100	-4,4	95	-4,1	92	-3,0	89
Solsonès	-3,4	97	-1,1	96	0,0	96	3,5	99
Suma comarques centrals	3,3	103	-0,2	103	0,9	104	2,2	106
Total Catalunya	5,2	105	0,4	106	1,4	107	0,5	108
Regió Metropolitana	5,5	105	-0,3	105	0,7	106	-1,3	104
Resta Catalunya	4,9	105	2,0	107	2,9	110	4,3	115

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Dades de Censos i Padrons de població.

L'evolució de l'Anoia i l'Osona és de creixement continuat; en quasi tots els períodes amb taxes superiors a les del conjunt de Catalunya (i també superiors als de la regió metropolitana fins i tot en el període 1.975-81). Com es veu

reflectit també en la taula 6.2, a partir de 1.981 la Catalunya no metropolitana creix més que la regió metropolitana. L'Anoia es beneficia de la difusió del creixement català fora de l'àrea de Barcelona, amb augments percentuals força per sobre del conjunt de la Catalunya no metropolitana. Osona presenta increments més moderats entre 1.981 i 1.991, però entre 1.991 i 1.996 el seu creixement és d'un 4,7%, cosa que ens indica que es beneficia també de la difusió del creixement.

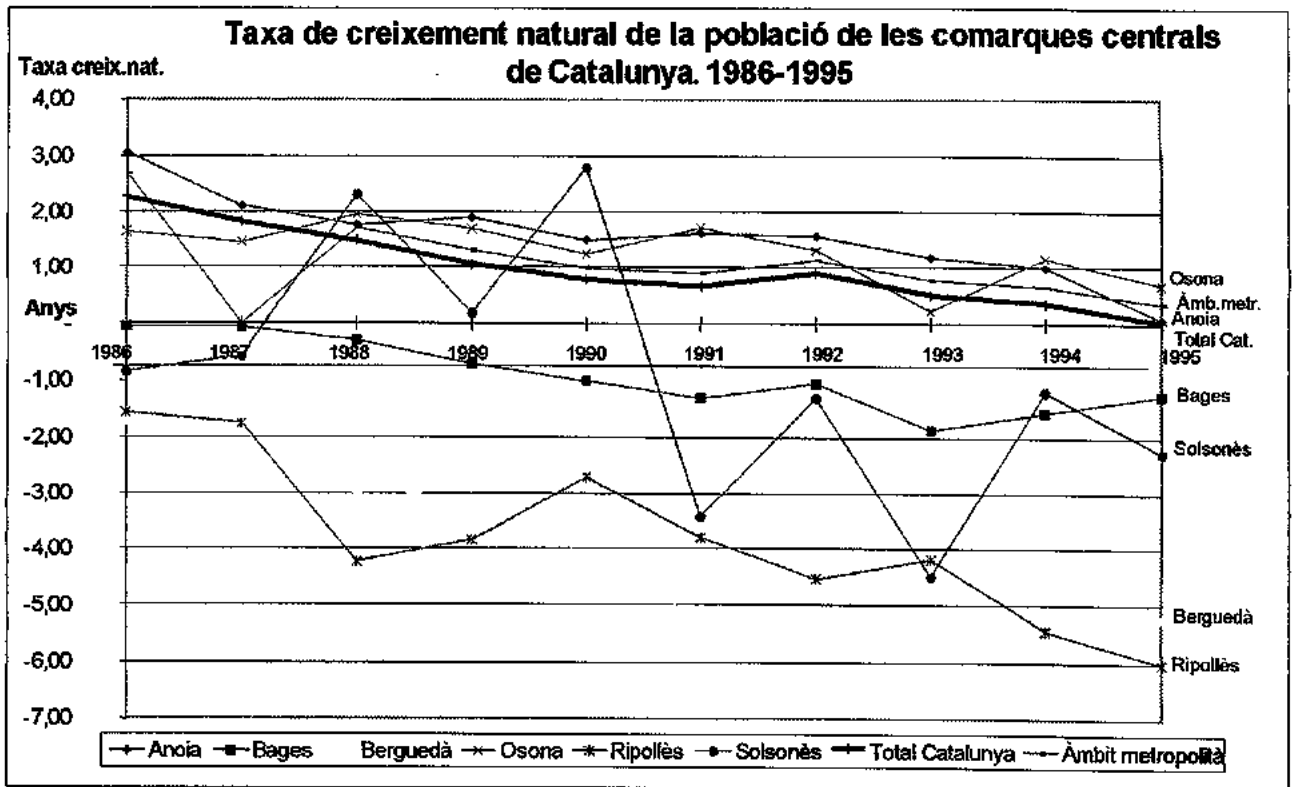
El Bages, en canvi, presenta un estancament de la població a llarg de tot el període, i entre 1.981 i 1.986 (en un moment àlgid de crisi econòmica general), fins i tot perd població. En tot cas, i en tots els subperíodes, les taxes de creixement del Bages són inferiors a les de Catalunya. Mantenir la població estancada, amb taxes de creixement vegetatiu com veurem positives, vol dir que marxa gent.

Veiem que el creixement de la Catalunya no metropolitana entre 1.975 i 1.996 és del 15%, el mateix que presenta Osona. Aquesta dada, lluny de fer-nos menystenir els increments d'Osona i Anoia ens els ha de fer valorar en la seva correcta dimensió, ja que el creixement no metropolità inclou bàsicament els grans augments del litoral català.

6.1.2 Estructura d'edat de la població

L'evolució comentada es reflecteix en l'estructura d'edats de les comarques analitzades, de manera que és l'Anoia -seguida d'Osona- la que presenta uns percentatges més alts de població jove i menors de població de més de 65 anys, dins el patró general d'envelliment de la població (veure annex B, taula B.1). Les comarques més envellides i amb menys percentatge de menors de 15 anys són lògicament el Berguedà i el Ripollès.

Gràfic 6.2.

Cal esmentar que totes les comarques considerades presenten percentatges de població major de 65 anys superiors a la mitjana catalana, fet que mostra una tradició d'envelliment més perllongada que la mitjana catalana, o bé una emigració recent de població en edat de treballar. Pel que fa a la població menor de 15 anys, totes les xifres són inferiors a la mitjana catalana excepte les de l'Anoia i l'Osona, que la superen.

6.1.3 El moviment natural de la població

L'evolució recent del creixement natural o vegetatiu que ens mostra el gràfic 6.2 ens dóna idea del grau de dinamisme d'un territori¹. Els saldos positius de l'Osona i l'Anoia tradueixen l'estructura més jove d'edats, tot i que segueixen la tendència a la disminució del saldo natural pròpia del conjunt de Catalunya.

El Berguedà i el Ripollès presenten unes taxes de creixement natural força negatives, reflectint probablement l'emigració de parelles joves en edat de treballar i procrear, així com una estructura d'edats més envellida. El Bages té saldos lleugerament negatius al llarg del període², mentre que el Solsonès presenta un patró més irregular, amb una tendència a saldos negatius a partir de 1.990.

6.1.4 Migracions i saldos migratoris

Les dades de saldos migratoris, recollides a la taula 6.3 pels anys que van de 1.988 a 1.995³, ens acaben de donar la clau de l'evolució demogràfica més recent de les comarques centrals catalanes.

¹ Veure els valors absoluts de naixements, defuncions, saldo natural i les taxes corresponents a l'Annex B, taules B.2 i B.3.

² Hem de dir però, les dades publicades per l'Institut d'Estadística de Catalunya presenten una lleugera incongruència pel que fa al moviment natural del Bages corresponent a 1.987. Com es pot veure a la taula B.2 de l'annex, el creixement vegetatiu absolut seria de 4 (per tant, positiu), mentre que la mateixa font dóna una taxa bruta de creixement (taula B.3) de -0,04. Al gràfic 6.2 hem representat les taxes. La resta d'anys el moviment natural del Bages és negatiu sense cap dubte.

³ Són dades publicades per l'Institut d'Estadística de Catalunya, que no inclouen l'any censal de 1.991. Es tracta per tant d'una sèrie de set anys.

El Berguedà i el Ripollès són les úniques que presenten saldos globals negatius entre 1.988 i 1.995, els quals equivalen a prop de l'1% de la població que tenien aquestes comarques l'any 1.991. Pel què fa a la resta de les comarques, cal destacar l'elevat saldo migratori de l'Anoia (equivalent al 4% de la població comarcal l'any 1.991), i que a més és l'única comarca de les analitzades -juntament amb el Solsonès- que presenta un saldo migratori favorable amb la resta d'Espanya.

El Bages manté un saldo migratori total positiu, si bé bastant baix (equival al 0,6% de la població de 1.991), degut en gran part a l'elevat nombre d'emigrants a la resta de Catalunya. Osona, en canvi, presenta el saldo positiu més important, equivalent a l'1% de la seva població l'any 1.991, si bé sensiblement inferior al de l'Anoia. Més important proporcionalment és encara el saldo positiu del Solsonès (1,4% de la població comarcal).

Taula 6.3. Moviments migratoris interiors de les comarques centrals de Catalunya. 1988-1995

Àmbits territorials	Immigrants segons lloc procedència		emigrants segons lloc de destinació		saldos migratoris		
	de la resta de Catalunya	de la resta d'Espanya	a la resta de Catalunya	a la resta d'Espanya	resta Catalunya	resta Espanya	total
Anoia	7.527	1.654	4.358	1.522	3.169	132	3.301
Bages	7.587	2.246	6.212	2.781	1.375	-535	840
Berguedà	2.611	520	2.810	781	-199	-261	-460
Osona	5.955	1.704	5.208	1.939	1.449	-235	1.214
Ripollès	2.084	521	2.212	644	-118	-123	-241
Solsonès	869	177	722	173	147	4	151
Suma comarques centrals	26.643	6.822	21.522	7.840	5.823	- 1.018	4.805
Total Catalunya	-	170.120	-	185.215	-	-15.095	-15.095

Font: Institut d'Estadística de Catalunya: *Moviments migratoris*, vol 1, Anual.

6.2 El pes de les comarques centrals en l'economia catalana

6.2.1 El pes i l'especialització econòmica de la Catalunya central

La taula 6.4 mostra l'evolució del percentatge que representa la població de les comarques centrals catalanes des de 1.960 a 1.996. Hom constata, en visió

de llarga durada, la disminució del pes demogràfic d'aquestes comarques en relació al conjunt de Catalunya.

La gran pèrdua de pes es produí entre 1.960 i 1.975, en què passaren a representar, en conjunt, del 9,2% de la població catalana al 7,3%, i no van seguir els importants ritmes de creixement del conjunt de Catalunya; és a dir, reberen en menor mesura que altres àrees l'allau d'immigrants del període de més gran creixement de la població catalana. Només l'Anoia guanya pes en aquest període, ja que creix més que la mitjana catalana. El moment de menys pes conjunt és l'any 1.991, en què les comarques centrals representen el 7,1% de la població catalana. En el darrer quinquenni el percentatge ha augmentat fins al 7,2%.

Ambit territorial	1960	1975	1981	1986	1991	1996
Anoia	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4
Bages	3,3	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5
Berguedà	1,2	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6
Osona	2,3	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0
Ripollès	0,8	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Solsonès	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Suma comarques centrals	9,2	7,3	7,2	7,1	7,1	7,2
Total Catalunya	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Regió Metropolitana	62,7	68,8	68,9	68,4	68,0	66,7
Resta Catalunya	37,3	31,2	31,1	31,6	32,0	33,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

L'evolució de les comarques analitzades individualment és força diferenciada: el Ripollès i el Berguedà perden pes de forma continuada, igual que el Bages i el Solsonès de forma més atenuada en els darrers quinquennis. La comarca més poblada, el Bages, ha passat de representar el 3,3% de la població catalana al 2,5%. Osona, al seu torn, perdé pes fins el 1.975, però després n'ha anat recuperant i avui té el 2,0% de la població de Catalunya. Finalment, l'Anoia és l'única comarca que augmenta el seu percentatge al llarg de tot el període, ja que passa d'un 1,2 el 1.960 a un 1,4% el 1.996. Hi ha doncs, dues

comarques que guanyen població per sobre de la mitjana catalana, i per tant es diferencien del comportament regressiu de la resta de les comarques de la Catalunya central.

Els percentatges de la població activa de cada comarca respecte al total de la població activa catalana són semblants als de la població total (veure taula 6.5). Pel que fa a les taxes d'activitat, han augmentat entre 1.986 i 1.996 seguint la tònica de conjunt de Catalunya, i hem de destacar les altes taxes de l'Anoia, Osona i el Ripollès, clarament per sobre de la taxa catalana. En canvi, el Bages tenia el 1.986 una taxa propera a la mitjana catalana, però les dues darreres dades mostren una desviació negativa important respecte a la mateixa. El Solsonès ha vist augmentar la seva taxa d'activitat de forma molt important al llarg del període, fet indicatiu de revitalització econòmica i probablement d'incorporació en el mercat de treball de la població femenina. El Berguedà, en canvi, presenta al llarg del període taxes força inferiors a la mitjana catalana.

Pel què fa a l'atur, les comarques centrals segueixen els moviments de la conjuntura catalana, si bé amb taxes inferiors a la catalana. Cal ressaltar el fet que el Bages era l'única comarca amb percentatges superiors a la mitjana catalana el 1.991, però el 1.996 ja es situava per sota d'aquesta. Notem també els baixos percentatges d'atur del Solsonès, i, en menor mesura, d'Osona i del Ripollès.

Taula 6.5. Població activa, taxa d'activitat i taxa d'atur de les comarques centrals de Catalunya. 1981-1996

Àmbit territorial	Població activa						Taxa d'activitat			Taxa d'atur		
	1986	%	1991	%	1996	%	1986	1991	1996	1986	1991	1996
Anoia	32.428	1,4	36.120	1,4	39.356	1,4	40,7	43,8	45,3	19,3	13,0	18,0
Bages	58.965	2,5	66.870	2,5	65.706	2,4	39,2	43,3	43,1	18,9	15,6	17,3
Berguedà	15.569	0,7	15.738	0,6	15.421	0,6	36,3	40,4	39,9	14,6	13,9	16,2
Osona	48.011	2,1	54.172	2,1	53.912	2,1	42,9	46,1	46,3	11,7	9,0	11,7
Ripollès	12.962	0,6	12.022	0,5	11.720	0,4	41,0	44,3	44,5	12,3	9,0	11,1
Solsonès	4.009	0,2	4.465	0,2	4.855	0,2	37,6	41,4	43,5	8,2	4,9	9,0
Suma comarques centrals	171.984	7,5	188.387	7,2	193.970	7,1	40,5	43,9	44,2	15,8	12,4	15,2
Total Catalunya	2.330.197	100,0	2.628.387	100,0	2.731.672	100,0	39,0	43,4	44,9	21,0	14,2	19,3
Regió Metropolitana	1.604.101	68,8	1.805.023	68,7	1.920.176	70,3	39,2	43,8	45,4	24,2	15,5	21,4
Resta Catalunya	726.096	31,2	823.364	31,3	811.496	29,7	38,5	42,4	43,6	13,7	11,4	14,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Dades de Censos i Padrons de Població.

El 1.991 el Bages tenia el 2,4% dels **ocupats** de Catalunya, una xifra una mica inferior al percentatge de la població catalana que acollia. L'Anoia representava l'1,4%, l'Osona el 2,2% i el Berguedà el 0,6%. Però de les dades de la població ocupada per sectors de 1.991 reflectides a la taula 6.6, és interessant recalcar el perfil industrial que mantenen les comarques analitzades (si deixem de banda, és clar, el Solsonès).

En efecte, l'Anoia té el 54% de la seva població ocupada en el sector industrial i energètic, i l'Osona i el Ripollès superen el 50%. El Bages (46,9%) i el Berguedà (40,6%) han vist reduït el pes dels seus sectors industrials a nivells més baixos, però encara tenen un percentatge de treballadors industrials molt per sobre de la mitjana catalana, que és del 36,2%.

Lògicament això es reflecteix en què els ocupats industrials d'aquestes comarques representen un percentatge important del ocupats en la indústria catalana: el 3,1% el Bages, el 3,0% Osona, el 2,0% Anoia, i el 0,6% el Berguedà i el Ripollès (veure la taula 6.6).

Cal remarcar també que Osona, el Berguedà i el Ripollès mantenen un percentatge important de població ocupada en l'agricultura i la ramaderia. Finalment, cal dir que el nivell de població ocupada en els serveis i en l'administració és en totes les comarques menor que la mitjana catalana i que la de la Catalunya no metropolitana, essent el Bages la comarca que presenta un percentatge d'ocupats més elevat en aquests dos sectors, conseqüència del seu paper com a centre d'una àrea d'influència més àmplia que la comarca.

Si analitzem la població ocupada en funció de la seva **professió** ens acostarem més al perfil d'especialització socio-econòmica d'aquestes comarques (veure la taula 6.7). En totes elles el percentatge de professionals i directius és inferior a la mitjana catalana (i només al Bages és superior al de la Catalunya no metropolitana), i els serveis administratius també hi són menys presents. En canvi, el percentatge de treballadors industrials (que inclou també el peonatge de la construcció) supera en totes les comarques el 50% dels ocupats (al Ripollès i a l'Anoia volta el 56%), excepte al Solsonès, on tanmateix

Taula 6.6. Població ocupada per sectors econòmics a les comarques centrals de Catalunya. 1991.

Àmbit territorial	Agricultura, ramaderia i pesca		Indústria i energia		Construcció		Comerç, hoteleria, transport i altres		Administració pública, educació i sanitat		Tot ocupats
	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	
Ància	1.101	3,6	16.617	54,5	2.287	7,5	6.527	21,4	3.926	12,9	30.468
Bages	1.722	3,2	24.855	46,9	3.979	7,5	14.061	26,5	8.434	15,9	53.051
Berguedà	1.128	8,7	5.229	40,6	1.411	10,9	3.247	25,2	1.877	14,6	12.892
Osona	3.072	6,3	24.293	50,2	3.859	8,0	11.072	22,9	6.138	12,7	48.434
Ripollès	698	6,7	5.196	50,2	781	7,5	2.360	22,8	1.312	12,7	10.347
Solsonès	904	22,1	1.189	29,1	599	14,6	859	21,0	539	13,2	4.090
Suma comarques centrals	8.625	5,4	77.379	48,6	12.926	8,1	38.126	23,9	22.226	14,0	159.282
Total Catalunya	82.648	3,7	813.386	36,2	184.784	8,2	738.746	32,9	426.981	19,0	2.246.545
Regió Metropolitana	13.138	0,9	574.999	37,4	109.337	7,1	529.531	34,5	308.635	20,1	1.535.640
Resta Catalunya	69.510	9,8	238.387	33,5	75.447	10,6	209.215	29,4	118.346	16,6	710.905

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Taula 6.7. Població ocupada segons categories professionals a les comarques centrals de Catalunya. 1991.

Àmbit territorial	Professionals i directius		Serveis administratius		Comerciants i altres serveis		Agricultors i pescadors		Triballadors industrials		Tot ocupats
	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	ocupats	%	
Ància	3.321	10,9	3.251	10,7	5.759	18,9	1.102	3,6	17.035	55,9	30.468
Bages	6.621	12,5	6.069	11,4	11.321	21,3	1.701	3,2	27.339	51,5	53.051
Berguedà	1.260	9,8	1.108	8,6	2.617	20,3	1.133	8,8	6.774	52,5	12.892
Osona	5.417	11,2	5.074	10,5	8.625	17,8	3.063	6,3	26.255	54,2	48.434
Ripollès	955	9,2	786	7,6	1.974	19,1	772	7,5	5.860	56,6	10.347
Solsonès	436	10,6	285	7,0	655	16,0	879	21,5	1.836	44,9	4.090
Suma comarques centrals	18.009	11,3	16.573	10,4	30.951	19,4	8.650	5,4	85.099	53,4	159.282
Total Catalunya	349.298	15,5	365.322	16,3	539.602	24,0	81.877	3,6	910.446	40,5	2.246.545
Regió Metropolitana	263.962	17,2	279.698	18,2	375.897	24,5	14.835	1,0	601.698	39,2	1.536.090
Resta Catalunya	85.336	12,0	85.624	12,1	163.705	23,0	67.042	9,4	308.748	43,5	710.455

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

arriba a un 45%. Aquestes dades ens expressen la poca presència de les funcions directives i professionals, és a dir, de les funcions que atorguen poder de decisió i centralitat a un territori.

Una altra font d'informació sobre la localització de l'activitat econòmica prové de l'Impost sobre l'Activitat Econòmica que ens proporciona dades sobre el nombre i el tipus d'establiments existents. L'any 1.995, el Bages tenia el 2,4% dels establiments de Catalunya, l'Osona el 2,2%, l'Anoia l' 1,4%, el Berguedà el 0,6% i el Ripollès el 0,4%. Els percentatges augmenten si només considerem els establiments industrials: 3,2% el Bages, 3,2% Osona, 2,5% Anoia, 0,6% Berguedà, 0,5% Ripollès i 0,2% Solsonès (taula 6.8). La superfície destinada a la indústria és encara més important: el 4,4% a Osona, el 4,1% al Bages, i el 2,1% a l'Anoia (taula 6.9).

Pel què fa a l'activitat industrial, cal esmentar la importància del nombre d'establiments de tèxtil, cuir i confecció a l'Anoia; la dels d'indústria bàsica, transformats metàl·lics, alimentaris, i tèxtil al Bages; els d'indústria bàsica, alimentaris i tèxtil al Berguedà; els de transformació de metalls, alimentaris, i de paper, fusta i suro a Osona; els de la indústria bàsica i alimentària al Ripollès i al Solsonès (veure taula B.4 de l'Annex B).

Taula 6.8. Establiments i professionals amb activitat econòmica a les comarques centrals de Catalunya. 1995
(per grans sectors d'activitat econòmica). % sobre el total de Catalunya per cada activitat econòmica.

Àmbit territorial	Indústria		Construcció		Comerç al detall		Serveis no detall		Professionals i artistes		Total	
	Est.	%	Est.	%	Est.	%	Est.	%	Est.	%	Est.	%
Anoia	1.409	2,5	1.073	2,0	1.590	1,3	2.372	1,1	746	1,0	7.190	1,4
Bages	1.843	3,2	1.637	3,1	2.876	2,4	4.662	2,2	1.460	1,9	12.478	2,4
Berguedà	372	0,6	441	0,8	826	0,7	1.256	0,6	283	0,4	3.178	0,6
Osona	1.843	3,2	1.909	3,6	2.550	2,1	4.183	2,0	1.153	1,5	11.638	2,2
Ripollès	293	0,5	283	0,5	623	0,5	846	0,4	195	0,3	2.240	0,4
Solsonès	122	0,2	197	0,4	208	0,2	441	0,2	99	0,1	1.067	0,2
Suma comarques centrals	5.882	15,1	5.540	20,0	8.673	11,2	13.760	9,6	3.936	6,9	37.791	11,0
Total Catalunya	57.478	100,0	52.961	100,0	120.054	100,0	213.240	100,0	76.747	100,0	520.480	100,0
Regió Metropolitana	38.858	67,6	27.652	52,2	77.683	64,7	142.896	67,0	56.978	74,2	344.067	66,1
Resta Catalunya	18.620	32,4	25.309	47,8	42.371	35,3	70.344	33,0	19.769	25,8	176.413	33,9

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Taula 6.9. Superfície ocupada per establiments industrials a les comarques centrals de Catalunya. 1995
(per branques d'activitat industrial). % sobre el total de Catalunya.

Àmbit territorial	Transformació de metalls		Altres indústries manufactureres		Total	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Anoia	192.794	1,6	732.752	3,6	925.546	2,8
Bages	384.674	3,1	963.267	4,7	1.347.941	4,1
Berguedà	25.413	0,2	255.932	1,2	281.345	0,9
Osona	362.375	2,9	1.077.903	5,2	1.440.278	4,4
Ripollès	65.804	0,5	210.088	1,0	275.892	0,8
Solsonès	23.443	0,2	60.934	0,3	84.377	0,3
Suma comarques centrals	1.054.503	8,5	3.300.876	16,1	4.355.379	13,2
Total Catalunya	12.354.195	100,0	20.561.724	100,0	32.915.919	100,0
Regió Metropolitana	9.162.199	74,2	10.485.591	51,0	19.647.790	59,7
Resta Catalunya	3.191.996	25,8	10.076.133	49,0	13.268.129	40,3

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

La inversió industrial a les comarques centrals ha seguit en els darrers anys una dinàmica similar a la del conjunt de Catalunya i relacionada amb el pes industrial de cadascuna d'elles. La taula 6.10 reflecteix les empreses que han realitzat inversions i els llocs de treball creats entre 1.989 i 1.995; en ella destaca la importància de la inversió en empreses de nova creació a les comarques centrals catalanes. Això es tradueix en alts percentatges de noves empreses instal·lades al Bages (el 4% del conjunt de Catalunya), a l'Osona (el 3,2%) i a l'Anoia (el 2,8%). Fins i tot al Berguedà (probablement gràcies als ajuts per a la reestructuració dels sectors en crisi) presenta un percentatge força alt, el 0,8%, i també al Solsonès, el 0,3%.

Si ens fixem en el nombre de llocs de treball creats, veiem també que hi ha una diferència significativa entre els originats per empreses de nova creació (el total dels quals creats a les comarques centrals entre 1.989 i 1.995 suposa el 10,2% del total català), i els creats per inversions en empreses ja existents (que només representa el 6,5%).

En resum, podem dir que la recent dinàmica inversora en empreses industrials a la Catalunya central és proporcional al pes d'aquestes comarques i, en el cas d'empreses de nova creació, és sensiblement superior, cosa que ens permet pensar que la dinàmica de desindustrialització ha quedat superada per la pròpia dinàmica industrial local, o per processos de difusió de l'activitat industrial provinents de la regió de Barcelona o bé, segons creiem en el cas del Berguedà, gràcies als ajuts a la inversió per la política d'equilibri territorial.

Taula 6.10. Inversió industrial registrada. Empreses i llocs de treball creats. 1989-1995
(% en relació al total de Catalunya)

Àmbit territorial	empreses			llocs de treball		
	noves	ampliacions	total	noves	ampliacions	total
Anoia	2,8	2,1	2,5	2,3	2,2	2,3
Bages	4,0	3,8	3,9	3,7	2,1	3,1
Berguedà	0,8	0,9	0,8	0,6	0,3	0,5
Osona	3,2	2,3	2,9	2,4	1,3	2,1
Ripollès	0,5	0,8	0,6	0,7	0,2	0,6
Solsonès	0,3	0,2	0,3	0,5	0,4	0,5
Suma comarques centrals	11,6	10,0	11,1	10,2	6,5	9,0
Total Catalunya	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Departament d'Indústria, Comerç i Turisme.

Per acabar de definir el perfil socio-econòmic de les comarques analitzades, incloem la taula 6.11, que és un quadre resum del pes de les sis comarques respecte a Catalunya i en base a set indicadors .

Taula 6.11. Pes de la Catalunya central segons diversos indicadors socio-econòmics.
(en percentatges)

Àmbit Territorial	Població Total 1991	Població Activa 1991	Població Ocupada 1991	Treballadors Industrials 1991	Professionals i directius 1991	Establiments Industrials 1995	Inversions Industrials (en pts.) 1987-1995
Anoia	1,4	1,4	1,4	2,0	1,0	2,5	1,3
Bages	2,5	2,5	2,4	3,1	1,9	3,2	2,3
Berguedà	0,6	0,6	0,6	0,8	0,4	0,8	0,7
Osona	1,9	2,1	2,2	3,0	1,6	3,2	1,7
Ripollès	0,4	0,5	0,5	0,8	0,3	0,5	0,5
Solsonès	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	1,0
Suma comarques centrals	7,1	7,2	7,1	9,5	5,2	10,2	7,6
Catalunya	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya

La taula resum ens confirma l'especialització industrial de les comarques centrals, si be el percentatge d'inversions industrials és clarament inferior al pes industrial en termes de treballadors i establiments (tanmateix, ja hem vist que les inversions del període 1.988-95 suposen un percentatge més important pel què fa a la creació d'empreses i de llocs de treball que els representats per la xifra d'inversions). I ens revela també la poca importància relativa de professionals i directius, percentatge que només és significatiu al Bages, i en menor mesura a l'Osona.

6.2.2 La Catalunya central perd pes en relació al PIB català

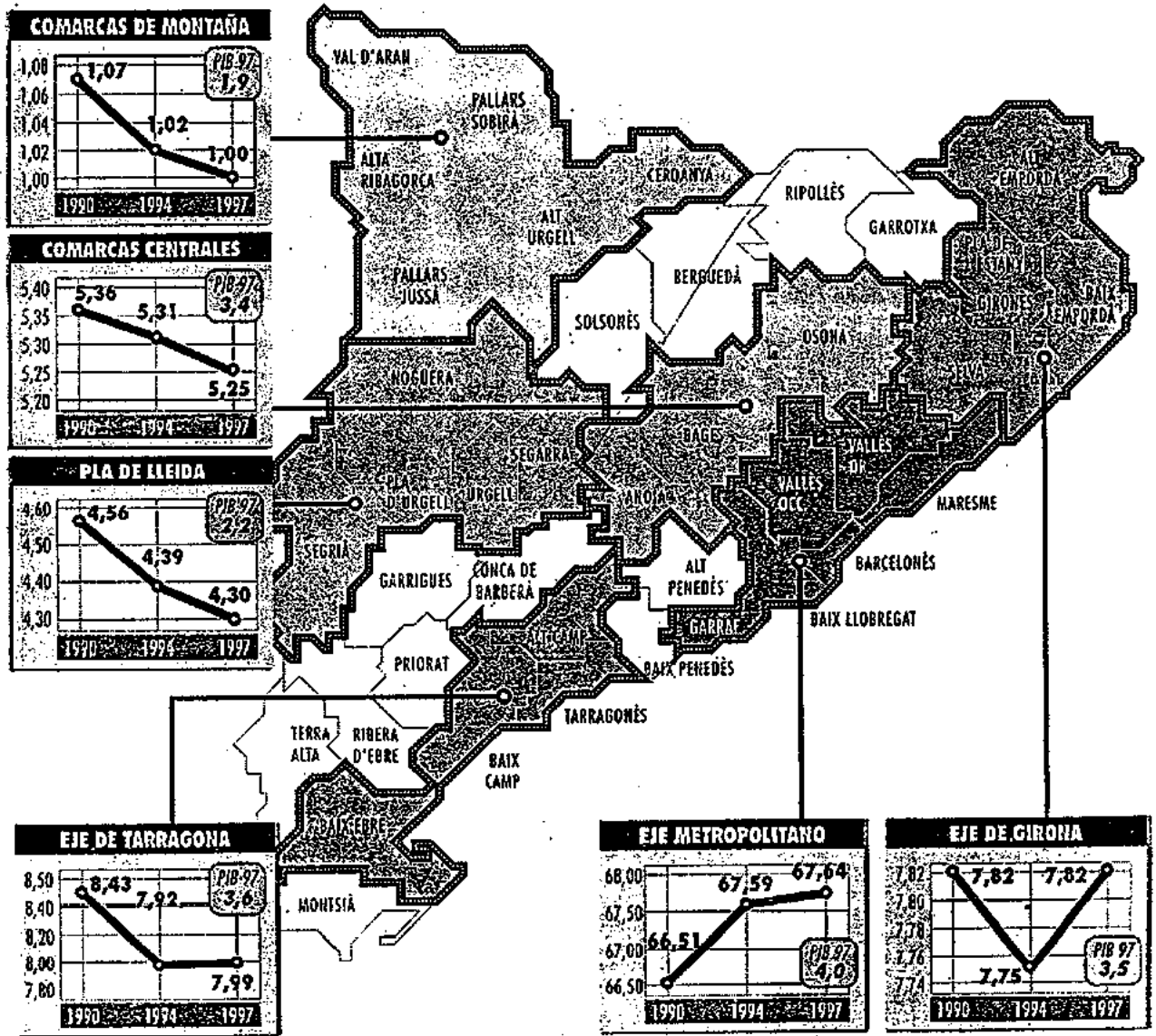
L'Anuari Econòmic de la Caixa de Catalunya (CAIXA CATALUNYA, 1.998) ens ofereix dades sobre l'evolució del pes de diferents parts del territori català en relació al total del PIB de Catalunya entre 1.990 i 1.997 (mapa 6.1). Una primera constatació sobre aquesta informació és la creixent concentració del valor de la producció a l'anomenat "eix metropolità", que en la terminologia usada per la Caixa de Catalunya inclou, a més de la Regió I, la comarca del Garraf. Aquesta regió metropolitana passa de produir el 66,5% del PIB l'any 1.990, al 67,6% el 1.997.

Excepte la regió de Girona, que manté al llarg del període la seva contribució del 7,8% al PIB de Catalunya, els altres territoris perden pes en el conjunt de la producció catalana. El litoral tarragoní disminueix lleugerament però representa el 8% del PIB.

Les comarques centrals (incloent aquí el Bages, Anoia i Osona) passen del 5,36% al 5,25%, és a dir, perden pes si bé de forma lleugera. Cal dir però que, malgrat créixer a un ritme inferior a la mitjana catalana (que és, en termes reals, del 14,5%), en el conjunt del període 1.990-1.997 presenten un increment del 12% del PIB, increment només inferior als de l'eix metropolità i de l'eix de Girona, i superior als que presenten els territoris del Pla de Lleida i l'eix de Tarragona.

Podem veure com les dades ressenyades reflecteixen la creixent concentració de l'activitat econòmica a la regió metropolitana i al litoral. Al seu torn, les tres comarques de la Catalunya central esmentades (Anoia, Bages i Osona) presenten un ritme d'expansió important i molt proper a la mitjana catalana, creiem que derivat dels efectes positius que té la seva proximitat amb el centre metropolità. Aquesta dada està en la línia de la recuperació de la inversió industrial de la darrera dècada, així com de la nostra hipòtesi de partida, és a dir, que s'ha produït un augment del camp d'externalitats metropolitanes que engloben els sistemes urbans ja més propers a la mateixa.

Mapa 6.1 Pes dels grans eixos territorials en el PIB de Catalunya (1990-1997)

Font: Caixa de Catalunya. Reproduït de *La Vanguardia*, 1998

6.2.3 La renda per càpita de la Catalunya central

Martí PARELLADA (1994) analitza l'evolució de la renda familiar disponible per càpita (RFDPC) de les comarques catalanes entre 1.979 i 1.991, i constata el manteniment de la regió de Girona com la de més altes rendes per càpita, la consolidació de l'eix pirinenc Cerdanya - Pallars Sobirà - Vall d'Aran amb unes rendes per càpita molt elevades, i la disminució dels nivells de renda relatius de les comarques no metropolitanes de la província de Barcelona.

En el període esmentat, els creixements més importants de la renda per càpita correspondrien a les comarques metropolitanes i del litoral (Baix Llobregat, Garraf, Maresme, Tarragonès, Vallès Occidental i Oriental). La resta del litoral hauria tingut increments de renda superiors a la mitjana però els increments per càpita serien inferiors a la mitjana catalana.

Les comarques de la Catalunya central tindrien totes elles increments de la renda per càpita inferiors a la mitjana catalana. Mentre que l'Anoia i l'Osona augmenten la població i la renda per sobre de la mitjana catalana, amb ritmes relativament febles de creixement de la renda per càpita, el Bages, el Berguedà i el Solsonès formarien part de la categoria que presenta uns ritmes de creixement de la renda per càpita més baixos, amb variacions de la població i de la renda per sota de la mitjana catalana.

La conseqüència d'aquesta evolució és la pèrdua de posicions de les comarques de la Catalunya central en el rànquing de la renda per càpita de les 41 comarques. Així, entre el 1979 i el 1991, l'Anoia passa del lloc 10 al 23, l'Osona del 11 al 12, el Bages del 13 al 28, el Berguedà del 20 al 32, i el Solsonès del 22 al 36. Només millora el Ripollès, que passa del lloc 27 al 22.

En una publicació recent del Departament de Finances de la Generalitat (ARCARONS i al., 1998), s'estima que la renda familiar disponible de les comarques centrals catalanes (i aquí consideren com a tals l'Anoia, el Bages, el Berguedà, la Cerdanya, l'Osona i el Solsonès) representa el 1.995 el 6,5%

de la renda total catalana. Si considerem la renda per càpita, el seu valor és inferior al de Catalunya, i equival al 94% de la mitjana catalana (hem de tenir en compte però que la presència de la Cerdanya fa augmentar la dada, ja que es tracta d'una comarca pirinenca que s'ha beneficiat del desenvolupament d'activitats i inversions relacionades amb la segona residència i el lleure).

La mateixa publicació presenta una nova estimació de les rendes familiars disponibles des de 1.989 a 1.995, de la qual reproduïm els índexs en relació a la mitjana catalana a l'annex B (taula B.5).

Ens interessa destacar que el Berguedà ocupa en tots els anys un dels darrers llocs del rànquing referit a la RFDPC: arribant a la posició 39 (sobre 41) el 1.995, amb un índex respecte a la mitjana catalana que va del 81,4 (el 1.989) al 85,1 (el 1.995). El Bages ocupa també un dels llocs més baixos: del lloc 30 a l'inici del període passa al 33 el 1.991⁴, al 38 del 1.993 i 1.994, per situar-se al 34 el 1.995, amb un índex de 90,3.

Més curiosa és l'evolució de l'Anoia, comarca que hem vist caracteritzada per un dinamisme demogràfic i econòmic important. En el període considerat hauria passat d'un índex 93,2 a un de 88,6. Aquesta evolució, que podem considerar derivada, almenys en part, del gran increment de població de la comarca, l'hauria portat a passar del lloc 21 del rànquing de les comarques catalanes al 38, en un descens continuat de posicions.

La comarca d'Osona, en canvi, presenta una evolució positiva, ja que passa del lloc 14 el 1.989 al novè el 1.995, i és l'única de les comarques considerades que té aquest darrer any una renda per càpita superior a la mitjana catalana (índex 102,4).

El Ripollès té una evolució particular, ja que fins el 1.993 perd posicions (passa del lloc 26 al 30), però després canvia la tendència i l'any 1.995 ocupava el lloc

⁴ Aquest valor no coincideix amb el que presenta Martí Parellada en l'article esmentat més amunt, suposem pel fet que la sèrie de dades de la renda comarcal ha estat reestimada per l'equip d'Arcarons.

30. El Solsonès, en canvi, presenta una clara tendència a guanyar posicions, ja que passa del lloc 32 al 22 a final del període, amb un valor índex de 97, superior a la resta de comarques centrals si descomptem l'Osona.

6.2.3 A tall de conclusions

De l'anàlisi demogràfica de la primera part del capítol se'ns mostra un comportament força diferenciat de les comarques de la Catalunya central, al marge de la disminució del pes del conjunt en relació a la població total de Catalunya. Les comarques de l'Anoia i d'Osona ens apareixen com les més dinàmiques, les que augmenten més la població, tenen uns percentatges més elevats de població jove i presenten uns saldos vegetatius i migratoris positius.

L'altra cara de la medalla la presenten el Berguedà i el Ripollès, comarques que perden població al llarg del període analitzat i que presenten els percentatges més elevats de població major de 65 anys, i uns saldos vegetatius i migratoris negatius. El Bages ens apareix com una comarca estancada demogràficament, amb xifres intermèdies a les dels dos grups de comarques per a la resta d'indicadors, però amb una dinàmica negativa.

Pel què fa a l'evolució del pes en l'economia catalana, podem dir que els percentatges d'actius i d'ocupats són semblants als del pes de la població (si bé el Berguedà presenta taxes d'activitat força inferiors a la mitjana catalana). Les dades d'ocupació ens mostren també el perfil industrial de les comarques centrals (excepte el Solsonès), així com el baix percentatge de professionals i directius, que reflecteix la poca importància en les comarques analitzades, de les funcions que atorguen poder de decisió i centralitat a un territori.

Malgrat que el pes de les comarques centrals en la indústria catalana havia retrocedit al llarg del segle XX, i especialment durant la segona meitat d'aquest, si analitzem l'evolució de les inversions industrials de la darrera dècada, observem que es corresponen força a la importància relativa d'aquestes

activitats, almenys en termes dels llocs de treball creats. Això és especialment cert en el cas del Bages, l'Anoia i Osona, que semblen mantenir el seu pes dins la indústria catalana. En el cas del Berguedà, el nombre d'empreses i de llocs de treball creats, gens menystenible, deu haver estat afavorit per les polítiques de reequilibri territorial que han donat facilitats a les empreses que s'hi instal·laven, per tal de pal·liar els efectes del tancament d'empreses tèxtils i mineres.

Aquest relatiu dinamisme industrial del Bages, l'Anoia i Osona es reflecteix en les dades de l'evolució del PIB comarcal entre 1.990 i 1.997. Aquestes tres comarques, tot i créixer lleugerament per sota de la mitjana catalana, semblen beneficiar-se dels efectes difusors del gran creixement de la regió metropolitana, autèntic motor del creixement econòmic del país. Cal dir que apart de la regió metropolitana, només la regió gironina creix més que les tres comarques centrals. Creiem que aquest fet és una mostra de què l'extensió del camp d'externalitats afavoreix la dinàmica de les comarques esmentades.

Pel què fa a l'evolució de la renda familiar per càpita disponible, cal dir que en general, entre 1.979 i 1.995 les comarques centrals perden posicions respecte a la mitjana catalana. No només això, sinó que el Bages i el Berguedà ocupen un dels darrers llocs en el rànquing de comarques catalanes, als que s'afegeix l'Anoia els darrers anys. Les úniques comarques que milloren posicions al llarg del període analitzat són Osona i el Solsonès.

Creiem que aquestes dades, al marge de les consideracions que es puguin fer sobre la seva fiabilitat, i en tant que contradiuen la imatge que podem haver extret de l'evolució del P.I.B., reflecteixen la solidesa del creixement d'Osona i del Solsonès, i les febleses del desenvolupament del Bages i l'Anoia. Podem aventurar que l'augment de població de l'Anoia és més elevat que l'increment de la renda comarcal perquè bona part de l'augment de la població prové de gent de pocs recursos que s'estableix a la comarca provenint de la regió metropolitana però que segueix treballant a Barcelona i l'àrea metropolitana. Al seu torn, podem aventurar que el creixement industrial del Bages dels darrers

anys es basaria, potser, en activitats de menys valor afegit que altres àrees, o que creixeria justament perquè els salaris són més baixos que a la regió metropolitana.

7. ELS FLUXOS ENTRE LA CATALUNYA CENTRAL I LA REGIÓ METROPOLITANA

Fins ara hem tractat de visualitzar la situació de les comarques de la Catalunya central i la seva dinàmica en relació al conjunt del territori català a partir de variables d'estoc. Introduïrem en aquest punt un parell de variables que expressen fluxos que es produeixen en el territori: els canvis de residència (migracions) que tenen com a origen o destinació les comarques analitzades, i la mobilitat laboral obligada de les principals ciutats de la Catalunya central.

La utilització d'aquestes variables ens podria portar a considerar l'essència mateixa del territori que analitzem. Essent la mobilitat obligada un dels criteris fonamentals a l'hora de delimitar àrees o regions metropolitanes, i tenint en compte que l'àmbit territorial d'anàlisi i de formulació de propostes de gestió del fenomen metropolità de Barcelona ha estat representat en àmbits territorials cada vegada més estesos (continu urbà, àrea metropolitana, Regió I, regió metropolitana de les set comarques), ens podem plantejar fins a quin punt l'increment de les relacions funcionals que es produeixen (i que mostrem a continuació) entre la regió metropolitana i les àrees urbanes més properes (Manresa, Igualada, Vic), no situen aquestes àrees incloses dins les dinàmiques metropolitanes.

Aquesta és una qüestió que és present en algunes formulacions acadèmiques i polítiques, i per tant la situarem en l'apartat primer del present capítol. Malgrat que no ens plantejem -ni la informació provenint dels fluxos que analitzem aquí ens ho permet- trobar una resposta a aquesta preocupació, creiem que, al costat de les apreciacions que farem més endavant sobre la dinàmica industrial, sí que ens donaran algunes pistes útils per a la caracterització del funcionament territorial de les comarques que analitzem.

En el segon apartat analitzarem les migracions produïdes per canvi de residència que afecten les comarques centrals entre 1.989 i 1.994, prestant especial atenció a les que es produeixen entre la regió metropolitana i les esmentades comarques. Les dades de mobilitat laboral que analitzem en el tercer apartat, a partir de les dades censals, ens ajuden a obtenir una imatge fidedigna de les relacions funcionals del territori central català i del grau d'increment de la influència de la metròpoli barcelonina. Acabem el capítol amb un darrer apartat en el que explicitem les conclusions d'aquestes anàlisis.

7.1 Catalunya central o bé ciutats metropolitanes i comarques perifèriques?

Tal com hem avançat en la introducció del capítol, una de les qüestions que es plantegen en abordar l'anàlisi de la Catalunya central, i més concretament de les àrees urbanes més properes a Barcelona, és fins a quin punt es troben immerses en el què s'ha anomenat dinàmiques metropolitanes, és a dir, fins a quin punt no tendeixen a funcionar com una més de les ciutats que configuren l'actual regió metropolitana de Barcelona com a "ciutat de ciutats" (VALLÈS i NEL·LO, 1993), amb una organització productiva formada per la ciutat central i la seva àrea d'influència més immediata i una sèrie de districtes industrials (Mataró, Granollers, Sabadell, Terrassa) (TRULLÉN 1990, 1996 i 1998).

La qüestió de la delimitació de la regió o ciutat metropolitana de Barcelona ha estat analitzada bàsicament a partir dels mercats de treball, i hi ha coincidència entre els experts (ROCA 1997, CLUSA i ROCA 1998) que a partir de 1991 l'àmbit d'influència directa de Barcelona depassava ja les cinc comarques de la Regió I de la divisió territorial de Catalunya, per arribar també les comarques del Garraf i de l'Alt Penedès i la part sud de la comarca del Bages. En un comentari dels resultats de l'estudi de ROCA (1997), Milagros PÉREZ (1997) escrivia:

La clave de esta extensión es la mejora de las comunicaciones. La autopista de Manresa extiende la relación metropolitana hacia el Bages, del mismo modo que la autopista del Garraf ha acentuado la relación de Sitges con Barcelona (...).

Aplicant la metodologia de considerar els fluxos de mobilitat obligada de 1.991 i agregant, en successives iteracions, els municipis que envien als nuclis centrals un mínim del 15% de la seva població ocupada resident, CLUSA i ROCA (1998) troben a la quarta iteració set municipis dels Bages¹, a més dels de les altres comarques esmentades. Amb les dades del padró de 1.996, l'àrea d'influència de Barcelona havia augmentat la seva superfície en un 56%², de manera que comprenia ja uns altres quatre municipis del Bages³ i deu municipis d'Osona⁴.

El Gabinet Tècnic de Programació de l'Ajuntament de Barcelona ha aplicat els criteris del *Group for European Metropolitan Area Comparative Analysis* per delimitar la regió metropolitana de Barcelona (SALVADOR; MORA; SALVAT 1998), considerant tres tipus d'espais, l'aglomeració econòmica o nucli econòmic central, l'aglomeració morfològica o continu urbà, i la regió urbana funcional. En l'aglomeració econòmica hi apareixen 46 municipis de les cinc comarques de la Regió I. Aplicant els criteris de l'aglomeració morfològica inclouen 63 municipis, entre ells Mura (Bages) i Sitges (Garraf); però a més, identifiquen el que anomenen una aglomeració morfològica externa a la regió urbana funcional però molt propera aquesta, constituïda per Manresa i vuit municipis de la seva rodalia⁵. Finalment, consideren que la Regió urbana funcional de Barcelona està constituïda per 131 municipis, incloent els de Marganell i Mura (Bages), El Brull (Osona), i els deu municipis del Bages esmentats com a aglomeració morfològica externa

¹ Es tracta de Monistrol de Montserrat, Marganell, Castellbell i el Vilar, Sant Salvador de Guardiola, Mura, Talamanca i Moià.

² Segons l'actualització de l'estudi del Centre de Política del Sòl i Valoracions (UPC), citat per Milagros PÉREZ (1998).

³ Es tracta de Rajadell, Sant Vicenç de Castellet, Castellgalí, i l'Estany.

⁴ Són els següents: Muntanyola, Collsuspina, Sant Martí de Centelles, Centelles, Balenyà, Malla, Seva, El Brull, i Viladrau.

⁵ Sant Fruitós de Bages, El Pont de Vilomara i Rocafort, Sant Vicenç de Castellet, Castellgalí, Sant Salvador de Guardiola, Rajadell, Fonollosa, i Sant Joan de Vilatorrada.

Des de la perspectiva, no de la regió metropolitana, sinó de la Catalunya central i concretament des de l'òptica de la posició de l'àrea de Manresa respecte a aquest creixement de la influència metropolitana, el tema ha estat abordat per LLURDÉS (1998) i plantejat de forma semblant com l'abordarem en la darrera part de la nostra investigació per NEL·LO (1997). De moment nosaltres ens limitem, en aquest capítol, a presentar l'anàlisi de la informació disponible, que ens servirà de base per a les conclusions del conjunt del nostre treball.

7.2 L'anàlisi de les migracions internes 1.989-1.994

7.2.1 La difusió del creixement metropolità afecta totes les comarques de la Catalunya central

La publicació per part de l'Institut d'Estadística de Catalunya, en volums anuals a partir de 1.989, dels moviments migratoris amb el detall dels orígens i destinacions de les migracions comarcals internes (entenent aquestes les que es produeixen dins el territori espanyol) ens permet analitzar quina és la relació entre les comarques centrals i entre elles i la resta de territoris de Catalunya (INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA: *Moviments migratoris*, volums anuals).

Hem sumat a la taula 7.1 les migracions que es van produir entre els anys 1.989 i 1.994⁶ entre les comarques centrals i la regió metropolitana, la resta de Catalunya i la resta d'Espanya. El primer que podem constatar en analitzar les dades és que els moviments de canvi de residència més importants es donen a l'interior de les mateixes comarques, cosa d'altra banda previsible.

⁶ Per una estranya raó, i amb el pretext que l'any 1.991 és any censal, l'administració no recull els canvis d'adreça que es registren als municipis; per tant la sèrie que s'analitza inclou només els anys 1.989, 1.990, 1.992, 1.993, i 1.994.

Taula 7.1. Migracions internes de les comarques centrals catalanes, segons procedència i destinació. 1989-1994

Procedència \ Destinació	Anoia	Bages	Berguedà	Osona	Ripollès	Solsonès	Comarques centrals	Regió metropolitana	Resta Catalunya	Resta Espanya	Total
Anoia	3.609	172	15	25	6	8	3.835	1.933	880	1.112	7.760
Bages	141	6.007	398	258	40	196	7.040	2.175	1.103	1.940	12.258
Berguedà	18	506	1.288	157	33	46	2.048	716	429	548	3.741
Osona	31	232	118	6.327	215	5	6.928	1.655	912	1.466	10.961
Ripollès	8	29	39	328	736	1	1.141	502	606	456	2.705
Solsonès	13	113	65	5	9	255	460	103	181	117	861
Comarques centrals	3.820	7.059	1.923	7.100	1.039	511	21.452	7.084	4.111	5.639	38.286
Regió metropolitana	4.514	3.783	1.072	2.910	797	221	13.297	-	-	-	-
Resta Catalunya	699	642	231	556	365	170	2.663	-	-	-	-
Resta Espanya	1.170	1.542	390	1.202	371	143	4.818	-	-	-	-
Total	10.203	13.026	3.616	11.768	2.572	1.045	42.230	-	-	-	-

Font: Institut d'Estadística de Catalunya. Moviments migratoris, volums anuals

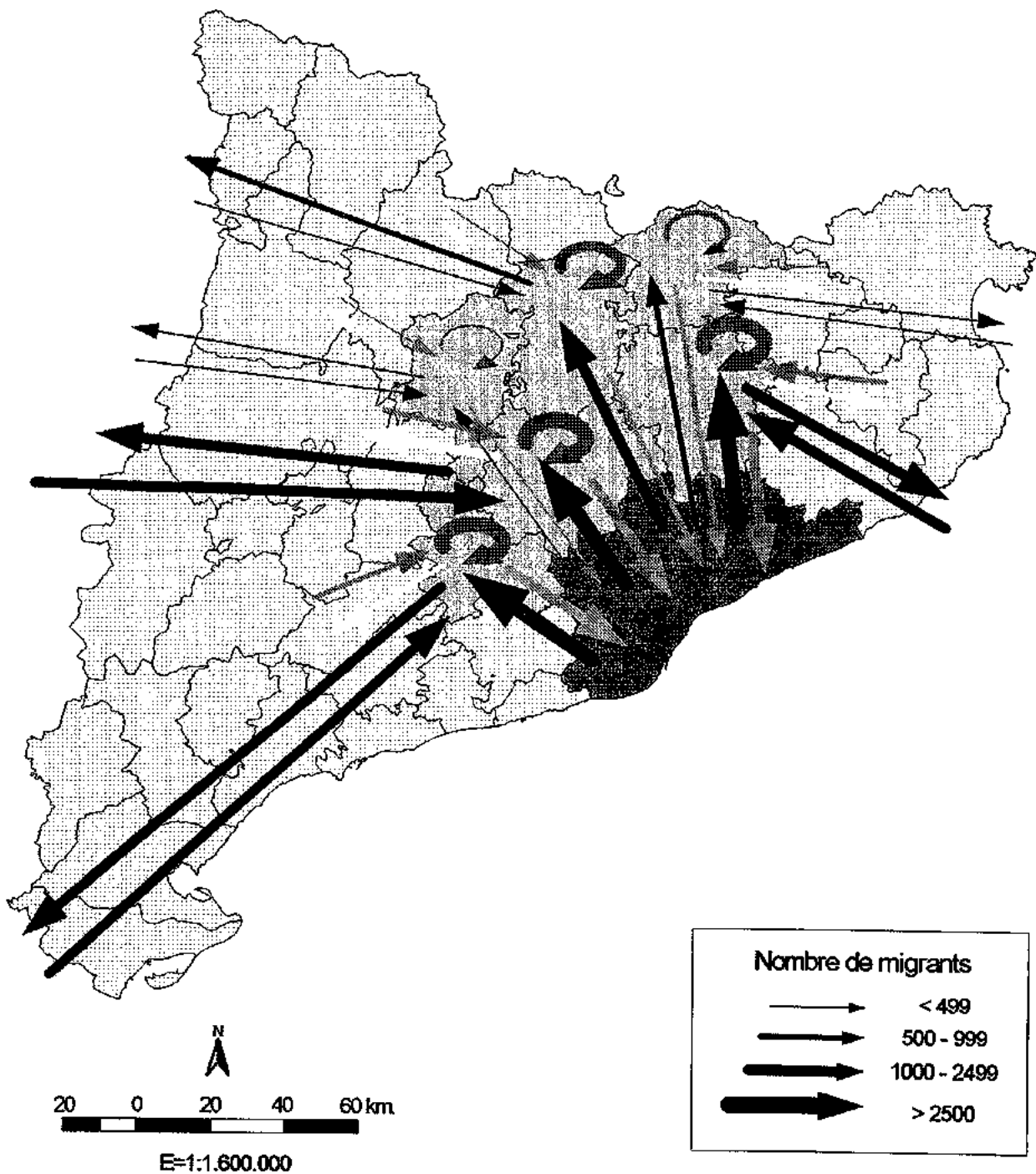
La segona constatació és que en tots els casos, el nombre de persones que es desplacen de la regió metropolitana a viure a cadascuna de les comarques centrals és més gran que el nombre de persones que des d'aquelles se'n va a viure a la regió metropolitana (veure els saldos a la taula 7.2 i també el mapa 7.1). Ens interessava observar fins a quin punt les comarques de la Catalunya central són beneficiàries del fenomen de desconcentració de la població metropolitana. Les dades que utilitzem ens diuen que en el període analitzat, l'únic pel que disposem d'informació publicada, aquest fenomen afecta totes les comarques centrals.

Taula 7.2. Saldos migratoris de les comarques centrals per àmbits territorials. 1989-1994

Àmbit territorial	Saldo amb Com. centr.	Saldo amb R. Metropol.	Saldo amb r. Catalunya	Saldo amb r. Espanya	SALDO TOTAL
Anoia	-15	2.581	-181	58	2.443
Bages	19	1.608	-461	-398	768
Berguedà	-125	358	-198	-158	-125
Osona	172	1.255	-356	-264	807
Ripollès	-102	295	-241	-85	-133
Solsonès	51	118	-11	26	184
Comarques centrals	0	6.213	-1.448	-821	3.944

En canvi, en tots els casos, el nombre de persones que emigra a altres comarques de Catalunya és superior a les persones de la resta de Catalunya que s'instal·len a les comarques centrals.

Mapa 7.1. MIGRACIONS DE LES COMARQUES CENTRALS AMB LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA, RESTA DE CATALUNYA I RESTA D'ESPANYA, 1989-94

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Moviments migratoris* (Volums anuals).

Elaboració pròpia, setembre 1998

Finalment, volem fer esment de la importància dels moviments migratoris amb la resta d'Espanya. En una època en què fa anys que la immigració espanyola ha perdut la intensitat de les dècades d'expansió econòmica dels anys cinquantes i seixantes, hom pot caure en la temptació de menystenir la importància d'aquests fluxos. Per això volem remarcar que, en el conjunt de les comarques centrals, la immigració provenint de la resta d'Espanya representa l'11,9% del total d'immigrants que hi arriben. En totes les comarques (a excepció del Solsonès) suposa un percentatge més alt que el de la categoria "resta de Catalunya", i també en totes les comarques (excepte Solsonès i Berguedà) la immigració de la resta d'Espanya supera la que prové de la resta de les comarques centrals.

Tot i així, els fluxos emigratoris cap a la resta d'Espanya encara són més grans, de manera que ens trobem amb saldos negatius (com en el conjunt de Catalunya) en totes les comarques excepte en el cas de l'Anoia i el Solsonès (veure taula 7.2).

Tot plegat dóna uns saldos migratoris totals que són positius per a totes les comarques excepte pel Berguedà i el Ripollès, comarques que només presenten saldos positius amb la regió metropolitana⁷. Respecte a les altres comarques, hem d'esmentar l'important saldo migratori positiu de l'Anoia i, en menor mesura, d'Osona. Aquesta darrera comarca presenta un saldo amb la regió metropolitana inferior al del Bages, però com que perd menys població cap a la resta de Catalunya i cap a la resta d'Espanya, al final el saldo migratori supera al del Bages.

Per tal de facilitar l'anàlisi de l'estructura dels fluxos emesos i amb destinació a cada comarca presentem a continuació les taules 7.3 i 7.4. La primera mostra, en percentatges, la destinació de les migracions originades en cadascuna de les comarques centrals; és a dir, el percentatge de les migracions que rep cadascun dels territoris considerats. La segona, mostra també en percentatges,

⁷ I encara, hom pot pensar que una part d'aquestes "migracions" de la regió metropolitana al Berguedà i al Solsonès pot correspondre a gent que s'inscriu al padró d'habitants en el municipi on té la segona residència tot i mantenint la residència habitual a la regió metropolitana.

l'origen de les migracions que rep cadascuna de les comarques centrals; és a dir, el percentatge de migrants que aporta cada territori als fluxos amb destinació a les comarques analitzades.

A partir d'aquestes dades podem veure que l'Anoia és la comarca que presenta més relació amb la regió metropolitana; aquesta absorbeix el 24,9% dels emigrants de l'Anoia i aporta el 44% dels seus immigrants. En canvi, és la que té menys relació amb la resta de les comarques centrals: aquestes només reben el 2,9% dels seus emigrants i només originen el 2% dels seus immigrants.

Taula 7.3. Migracions internes procedents de les comarques centrals catalanes. 1989-1994
% segons destinació

Destinació \ Procedència	Comarques Centrals						Regió Metropolitana	Reste Catalunya	Reste Espanya	Total	
	Anoia %	Bages %	Berguedà %	Osona %	Ripollès %	Solsonès %	%	%	%	%	
Anoia	46,5	2,2	0,2	0,3	0,1	0,1	49,4	24,9	11,3	14,3	100,0
Bages	1,2	49,0	3,2	2,1	0,3	1,6	57,4	17,7	9,0	15,8	100,0
Berguedà	0,5	13,5	34,4	4,2	0,9	1,2	54,7	19,1	11,5	14,6	100,0
Osona	0,3	2,1	1,1	57,7	2,0	0,0	63,2	15,1	8,3	13,4	100,0
Ripollès	0,3	1,1	1,4	12,1	27,2	0,0	42,2	18,6	22,4	16,9	100,0
Solsonès	1,5	13,1	7,5	0,6	1,0	29,6	53,4	12,0	21,0	13,6	100,0
Comarques centrals	10,0	16,4	5,0	18,5	2,7	1,3	56,0	18,8	10,7	14,7	100,0

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

Apart de l'Anoia, les comarques que envien percentualment més migrants a la regió metropolitana són les que pateixen de forma més greu la crisi industrial: el Berguedà (el 19,1%) i el Ripollès (el 18,6%). Ambdues comarques segueixen enviant quantitats importants de migrants a les respectives àrees d'emigració tradicional, el Bages i l'Osona respectivament. En el cas del Ripollès, són importants els fluxos cap a la província de Girona.

Curiosament, el Berguedà i el Ripollès són també, després de l'Anoia, les comarques centrals que reben un percentatge de migrants més alt provenint de la regió metropolitana. De fet és tan gran que, com hem dit, els saldos migratoris corresponents amb la regió metropolitana són favorables a les dues comarques.

El Bages i l'Osona presenten percentatges importants d'emigració cap a la regió metropolitana, si bé inferiors a les comarques fins ara esmentades (el 17,7% i el 15,1% respectivament). La diferència és que l'Osona té un percentatge de migrants interns a la comarca molt elevat (el 57,7%), i en canvi presenta un percentatge molt petit d'emigrants a la resta de les comarques centrals. En aquest sentit, la destinació Berguedà és molt més important per als migrants del Bages que no pas la del Ripollès com a destinació dels migrants osonencs.

Pel què fa a les procedències (taula 7.4), la regió metropolitana és l'origen de quasi el 30% dels immigrants al Bages, mentre que els qui tenen aquest origen només representen el 24,7% dels immigrants d'Osona. També en ambdós casos són relativament importants els migrants procedents del Berguedà i el Ripollès respectivament.

Taula 7.4. Migracions internes amb destinació a les comarques centrals catalanes. 1989-1994
% segons lloc de procedència

Destinació	Anoia	Bages	Berguedà	Osona	Ripollès	Solsonès	Comarques centrals
Procedència	%	%	%	%	%	%	%
Anoia	35,4	1,3	0,4	0,2	0,2	0,8	9,1
Bages	1,4	46,1	11,0	2,2	1,8	18,8	18,7
Berguedà	0,2	3,9	35,6	1,3	1,3	4,4	4,8
Osona	0,3	1,8	3,3	53,8	8,4	0,5	16,4
Ripollès	0,1	0,2	1,1	2,8	28,6	0,1	2,7
Solsonès	0,1	0,9	1,8	0,0	0,3	24,4	1,1
Comarques centrals	37,4	54,2	53,2	60,3	40,4	48,9	50,8
Regió metropolitana	44,2	29,0	29,6	24,7	31,0	21,1	31,5
Resta Catalunya	6,9	4,9	6,4	4,7	14,2	18,3	6,3
Resta Espanya	11,5	11,8	10,8	10,2	14,4	13,7	11,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Institut d'Estadística de Catalunya.

El Solsonès presenta un patró diferent de la resta de comarques. El percentatge d'emigrants a la regió metropolitana (el 12%) és inferior al que té com a destí el Bages (el 13,1%), i aquest és encara inferior a la destinació resta de Catalunya (que representa el 21%), cosa que ens fa pensar en l'atractiu de Lleida com a destinació per als migrants solsonins. El primer origen dels immigrants que arriben al Solsonès és la regió metropolitana (el 21,1%), que és superat tanmateix si sumem tots els orígens de la Catalunya central (el Bages aporta el 18,8% dels immigrants solsonins i el Berguedà el 4,4%).

7.2.2 Migracions poc importants entre les comarques centrals

Més enllà de les consideracions sobre l'estructura de les migracions comarcals, és també d'interès l'anàlisi del volum real de les migracions entre les comarques considerades (veure mapa 7.2). Les xifres són petites, indicant poca relació migratòria, i en tot cas les magnituds més grans es donen sempre entre comarques veïnes. Cal dir que totes les comarques, excepte el Solsonès i el Berguedà, originen més fluxos migratoris cap a la regió metropolitana que cap a la resta de les comarques centrals (i també reben menys fluxos de les comarques centrals que de la regió metropolitana, amb l'excepció del Solsonès).

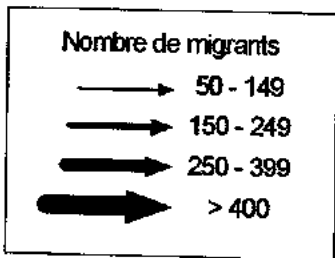
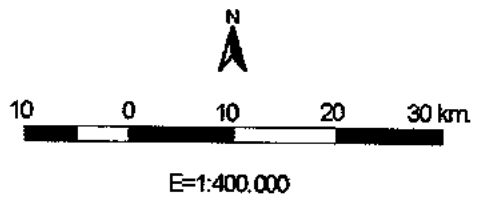
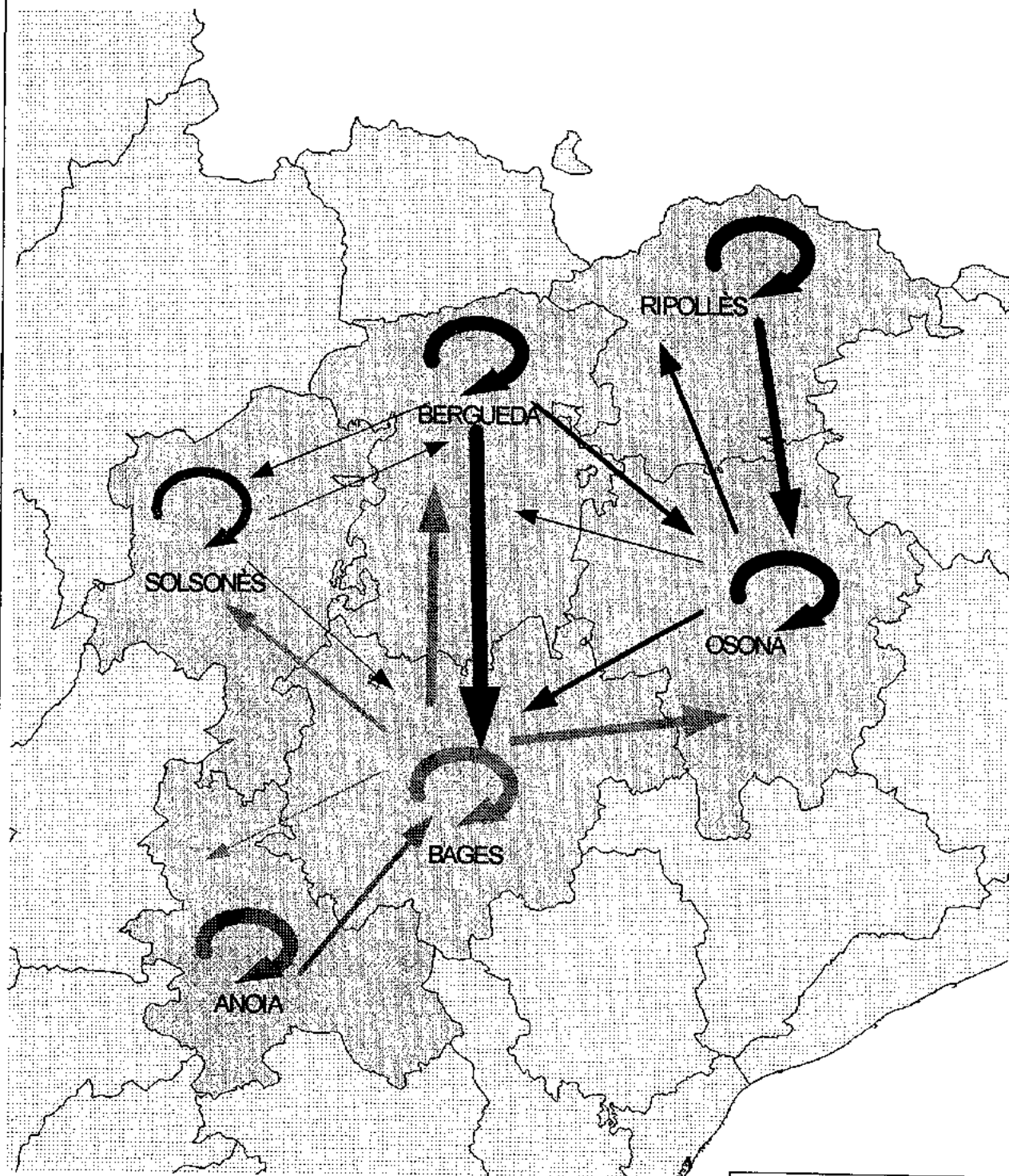
L'Anoia només té uns fluxos relativament importants amb el Bages, que donen un saldo negatiu. Hom pot suposar que les migracions dirigides al Bages provenen sobretot de la part nord, segarra, de la comarca, que bascula més cap a Manresa que cap a Igualada. En tot cas el saldo resultant és gairebé insignificant.

El Bages rep aportacions significatives de migrants provinents del Berguedà, l'Osona, l'Anoia i el Solsonès. És a les mateixes comarques on s'adrecen els bagencs emigrants, que en el cas dels que van a Osona i al Solsonès superen el nombre dels migrants provinents d'aquestes comarques.

Osona emet un flux considerable de migrants cap al Bages (superior al que emet cap al Ripollès), però és encara superior el nombre de bagencs que migren cap a Osona. Els fluxos cap a (i provinents de) la resta de comarques centrals són insignificants.

El Ripollès presenta migracions importants cap a l'Osona, i el Berguedà cap al Bages i l'Osona. El Solsonès presenta com hem dit un saldo migratori favorable amb el Bages, i negatiu amb el Berguedà.

Mapa 7.2. MIGRACIONS ENTRE LES COMARQUES CENTRALS, 1989-94

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Moviments migratoris* (Volums anuals).

Elaboració pròpia, setembre 1998

7.2.3 Conclusions

Quines conclusions podem extreure de l'anàlisi efectuat fins aquí dels fluxos migratoris que afecten les comarques centrals catalanes?

En primer lloc, volem destacar de nou la importància dels fluxos amb la regió metropolitana de Barcelona. I sobretot, que els saldos favorables a totes les comarques centrals derivats d'aquests fluxos ens confirmen que aquestes es beneficien dels processos de desconcentració de la població. L'Anoia és la comarca que presenta uns saldos més favorables amb la regió metropolitana i la que rep amb més intensitat la difusió del creixement metropolità. En nombres absoluts presenten xifres també importants el Bages i l'Osona, però com hem dit el fenomen afecta totes les comarques i potser encara més, proporcionalment, les més petites.

En segon lloc, que les migracions internes entre les comarques centrals són relativament petites i que només atenyen una certa importància entre les comarques que tradicionalment han estat vinculades entre elles gràcies a les possibilitats de comunicació que ofereix el medi natural a través dels eixos fluvials (Ripollès amb Osona per una banda, i Bages, Berguedà i Solsonès per l'altra). Dels fluxos de migracions que es produeixen entre les comarques centrals, la comarca més beneficiada és l'Osona, gràcies als seus saldos favorables amb el Ripollès, el Bages i el Berguedà.

En tercer lloc, volem fer referència a la importància de la destinació "resta de Catalunya", ja que acull el 10,7% dels emigrants de la Catalunya central. Lògicament el percentatge és especialment elevat en dues comarques dels marges de la Catalunya central i que pertanyen a províncies diferents (Solsonès i Ripollès). Excepte en el cas de les migracions originades al Solsonès, hom pot pressuposar que es tracta de destinacions cap a la Catalunya litoral. Creiem que això reflecteix la creixent importància l'eix litoral no metropolità com a espai productiu generador de llocs de treball. Cal tenir en

compte tanmateix que, excepte en el cas de les dues comarques ara esmentades, els fluxos amb destinació a la regió metropolitana són més grans (de l'ordre del doble) que els dirigits a la resta de Catalunya.

En quart lloc, les consideracions anteriors ens porten a establir una diferenciació respecte al comportament migratori de les comarques esmentades, sobretot pel què fa a les dinàmiques respectives amb la regió metropolitana de Barcelona. Així, l'Anoia, el Bages i l'Osona són les comarques que més s'han beneficiat de la difusió del creixement metropolità, com tradueixen els saldos respectius. El Berguedà i el Ripollès presenten saldos favorables amb la regió metropolitana però els forts saldos negatius que tenen amb la resta de Catalunya i la resta d'Espanya fa que presentin uns saldos migratoris totals negatius. Finalment, el Solsonès presenta saldos positius amb tots els territoris considerats excepte amb la resta de Catalunya, cosa que li permet presentar un saldo migratori global positiu i d'una importància relativa molt considerable.

En resum, i per acabar, podem concloure que l'Anoia és la comarca que se'ns presenta amb una dinàmica migratòria més favorable, a la vegada que més vinculada amb la regió metropolitana i més poc amb la resta de comarques de la Catalunya central. La seva dinàmica positiva traduiria una expansió dels llocs de treball o bé un increment del seu atractiu com a lloc de residència de treballadors de l'àrea metropolitana (o les dues coses a la vegada). El Bages i l'Osona presenten un patró similar entre elles. Els saldos positius amb la regió metropolitana es veuen molt disminuïts pels saldos negatius amb la resta de territoris, cosa que mostra tant el seu menor atractiu com a àrees de desconcentració del creixement metropolità com una dinàmica econòmica inferior a la d'Anoia. La dinàmica migratòria del Berguedà i el Ripollès traduiria la crisi dels seus sectors d'especialització tradicionals i la situació de retrocés que mantenen, mentre que el Solsonès, al contrari, mostraria senyals de recuperació que la farien atractiva per a nous residents provinents de la major part de les contrades catalanes.

7.3 L'evolució de la mobilitat laboral en la darrera dècada

Una altra dada bàsica per entendre les relacions funcionals entre les comarques centrals i la regió metropolitana són els fluxos de mobilitat obligada laboral. Hem analitzat la mobilitat laboral dels municipis de més de cinc mil habitants de les comarques centrals de Catalunya corresponents a 1.986 i 1.991, agrupant les destinacions dels fluxos exteriors que emeten, i els orígens dels fluxos que reben, de forma que ens permeti valorar les relacions de la nostra àrea d'estudi amb la ciutat de Barcelona i dues corones metropolitanes. Hem utilitzat també, per tal de poder avaluar les darreres tendències, unes poques dades disponibles provinents del padró de població de 1.996⁸.

Les dades utilitzades provenen dels padrons municipals⁹. Disposàvem inicialment de llistats en els que per cada municipi s'indica el nom dels municipis que són destinataris de fluxos de mobilitat (o bé dels que emeten fluxos amb destinació al municipi en qüestió), i el nombre d'aquests.

Dues eren les qüestions que ens interessaven explorar en aquesta anàlisi. Per una banda, quin és el nivell de relació existent entre les comarques de la Catalunya central, com a indicador del grau d'articulació i integració entre elles. En segon lloc, l'exploració de les relacions amb Barcelona i la seva regió metropolitana ens dona indicacions prou interessants sobre un dels temes més centrals en la nostra investigació: el nivell en què aquestes comarques estan afectades pels fenòmens de "metropolitanització".

⁸ Les dades de mobilitat obligada corresponents a l'explotació dels padrons municipals de 1.996 no ens han estat facilitades per part de l'Institut d'Estadística de Catalunya fins a finals de juliol de 1.998, cosa que ens ha impedit de tractar-les amb l'exhaustivitat amb que hem elaborat les de 1.986 i les de 1.991. Per això només n'introduïm algunes, les més significatives, per tal de poder establir els grans trets de l'evolució de les relacions entre les capitals de les comarques centrals i la ciutat de Barcelona.

⁹ Les dades de mobilitat laboral havien estat facilitades pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques a la Dra. Margarida Castañer, del Departament de Geografia de la Universitat de Girona per a la realització d'un treball sobre les àrees de cohesió de Catalunya, en el marc dels treballs del Pla Territorial de Catalunya. Agraïm a la Dra. Castañer la seva col·laboració en deixar-nos els volums originals dels quals hem extret la informació.

Per això hem partit de les dades brutes dels 24 municipis seleccionats i hem anat sumant els fluxos de cada municipi de destinació (i d'origen) agregant-los en cadascuna de les unitats territorials que hem considerat significatives per a la nostra anàlisi.

Es tracta d'una tasca laboriosa, ja que representa identificar la comarca o àmbit territorial al que pertanyen tots els municipis que ens apareixen com a destinació (o bé com origen) dels fluxos dels municipis seleccionats i fer-ne la suma corresponent. Per tal de mantenir la feina dins d'uns límits raonables sense perdre el nivell de significació de les dades resultants, hem optat per no tenir en compte les relacions entre municipis en què el flux és només d'una persona. El nombre d'aquests fluxos unitaris el fem constar apart, per la qual cosa el nombre exacte real de fluxos amb destinació o origen a cadascun dels àmbits territorials no és exactament sempre el que apareix en les taules que presentem a continuació. Això no obstant, donat el petit nombre que representen els fluxos unitaris, els trets fonamentals de la mobilitat laboral i les conclusions que se'n deriven no es veuen afectades per aquesta omisió¹⁰.

Els àmbits territorials escollits com a significatius per a l'anàlisi de les destinacions i orígens dels fluxos dels 24 municipis de la Catalunya central són la mateixa comarca, les altres comarques de la Catalunya central, la ciutat de Barcelona, l'àmbit territorial de l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona¹¹ (com a expressió de l'àrea metropolitana en sentit estricte), i la Regió I (com a expressió de la "regió metropolitana de Barcelona", expressió que utilitzarem a

¹⁰ Si bé el nombre de fluxos 1 varia lògicament en cada cas, es tracta sempre de percentatges molt petits respecte al total de fluxos. Per fer-nos-en una idea, podem dir que la suma de tots els fluxos 1 que no hem agregat a les columnes dels àmbits territorials corresponents representa, en el cas dels fluxos originats als 24 municipis l'any 1.986, el 0,71% de tots els fluxos de mobilitat laboral (ML) i el 2,78% dels fluxos de mobilitat laboral externa (MLE). Pel què fa a l'any 1.991, els percentatges són de 0,76% de la ML i 2,35% de la MLE. En el cas dels fluxos amb destinació als 24 municipis centrals, els percentatges són del 0,64% de la ML i 2,47% de la MLE (1.986), i de 0,75% de la ML i 2,35 de la MLE (1.991).

¹¹ Es tracta dels municipis de Badalona, Barcelona, Castelldefels, Cerdanyola del Vallès, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, L'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montgat, Pallesà, El Papiol, El Prat de Llobregat, Ripollès, Sant Adrià del Besòs, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramenet, Tiana, i Viladecans.

partir d'ara per referir-nos a aquest àmbit territorial). La resta de fluxos els agrupem com a "resta de Catalunya".

Les taules 7.5 i 7.6 mostren les destinacions dels fluxos originats en les poblacions de la Catalunya central de més de cinc mil habitants els anys 1.986 i 1.991, respectivament. Les dades dels fluxos que reben les mateixes ciutats es mostren, pels anys 1.986 i 1.991, a les taules 7.7. i 7.8, respectivament.

Les taules presenten el nombre total de fluxos de mobilitat laboral dels municipis corresponents, xifra que apareix sota la columna "Total ML" (Total Mobilitat Laboral)¹². Aquesta dada inclou els desplaçaments que es produeixen a l'interior del municipi (MLI, mobilitat laboral interna) i els que suposen desplaçaments a un altre municipi (MLE, mobilitat laboral externa). Tal com es presenta la informació, la suma dels fluxos amb destinació (o origen) als àmbits territorials definits, més el nombre de fluxos 1 no inclosos entre els anteriors, és igual a la xifra de la mobilitat laboral externa (Total MLE). Lògicament, la xifra de MLI és la mateixa en les taules que mostren els fluxos originats als municipis que analitzem i en les que mostren els fluxos que reben aquests municipis.

La Mobilitat Laboral Externa s'ha desglossat en les taules que segueixen en els esmentats àmbits territorials significatius: la comarca a la que pertany el municipi, la resta de comarques centrals, la ciutat de Barcelona, la resta de l'antiga Corporació Metropolitana, la resta de la Regió¹³, i la resta de Catalunya. Es pot consultar a l'annex B les taules que presenten la mateixa informació però a un nivell més gran de desagregació dels àmbits territorials (taules B.6 a B.13)¹⁴.

¹² En la taula que indica les destinacions dels fluxos originats als municipis de la Catalunya central, la xifra Total ML equival al total de la població ocupada del municipi. En la taula que presenta els fluxos que reben els municipis, la xifra Total ML equival al nombre de llocs de treball del municipi.

¹³ Àmbit en el que incloem els municipis del Vallès Oriental, Maresme, i els del Vallès Occidental i del Baix Llobregat no inclosos a l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona.

¹⁴ Allí, la informació dels fluxos amb la mateixa comarca està desglossada entre la capital comarcal i la resta; la de la Resta Regió I en cadascuna de les comarques (resta Baix Llobregat, resta Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme); i la Resta de Catalunya en províncies (resta província de Barcelona, resta província de Lleida, província de Girona, i província de Tarragona).

El primer aspecte que volem ressaltar és la importància de la mobilitat, és a dir, al grau d'obertura dels mercats laborals dels municipis. L'any 1.986 en 12 dels 24 municipis analitzats el percentatge de la població ocupada en altres municipis (MLE) suposava més del 25% de la seva població ocupada. L'any 1.991 eren 17 els municipis que tenien més de la quarta part de la població ocupada treballant en un altre municipi. Pel que fa als fluxos amb destinació als municipis seleccionats, l'any 1.986 deu d'ells tenien més del 25% dels llocs de treball ocupats per treballadors provinents d'altres municipis; el 1.991 eren 14 els municipis amb una MLE superior al 25%.

Taula 7.5. Mobilitat laboral. Destinació dels fluxos exteriors dels municipis de la Catalunya central de més de 5.000 habitants. 1986.

ORIGEN	DESTINACIÓ	Matèria comarca		Resta comarques Catalunya central		CMB		Total	Resta RMB Catalunya	Flux	Total MLE	Total MLJ	Total ML
		Matèria comarca	Resta comarques Catalunya central	Barcelona	Resta CMB								
Capellades		342	0	24	9	33	8	0	22	405	1.269	1.674	10.070
Igualada		1.077	15	170	0	170	5	31	50	1.348	8.722	997	1.277
Piera		169	4	85	0	85	2	2	18	280	2.344	600	2.944
Sta. Margarida de M.		2.279	6	24	0	24	8	2	25	1.823	975	2.798	
Vilanova del Camí		1.766	5	18	3	21	6	5	20				
Cardona		41	31	26	0	26	5	0	10	113	1.741	1.854	20.184
Manresa		2.354	141	414	76	490	233	67	50	3.335	16.849	1.085	1.725
Navàs		262	295	23	0	23	4	2	34	640	981	1.512	2.466
Navarres		478	5	20	2	22	3	0	25	531	1.912	679	1.519
Sallent		468	15	33	0	33	8	0	30	554	840	957	2.451
St. Fruitós de Bages		778	4	22	2	24	9	2	23	840	1.494	957	2.122
St. Joan de Vilatorrada		1.422	2	24	2	26	20	0	24	1.494	959	1.163	1.336
St. Vicenç de Castellet		696	2	100	2	102	119	7	33	959	857	1.336	2.086
Santpedor		442	5	11	0	11	7	0	14	479	1.644	4.375	1.772
Súria		365	6	27	2	29	7	10	25	442	3.283	1.359	2.048
Berga		864	72	77	4	81	14	28	33	1.092	4.753	1.498	6.283
Gironella		347	13	42	0	42	2	0	9	413	1.359	1.772	2.945
Centelles		298	6	47	4	51	171	0	24	550	1.910	8.369	10.279
Manlleu		1.351	23	81	5	86	18	7	45	1.530	4.753	1.078	1.845
Roda de Ter		706	5	26	0	26	4	2	24	767	2.945	4.058	4.058
Torelló		963	56	41	4	45	14	10	25	1.113	2.945	4.058	10.279
Vic		1.517	44	156	22	178	107	14	50	1.910	8.369	10.279	3.953
Ripoll		378	49	31	2	33	10	30	30	530	3.423	1.642	1.836
Solsona		93	54	13	0	13	0	17	15	192	68.781	92.467	
SUMA		19.474	858	1.535	139	1.674	784	236	658	23.684	68.781	92.467	

Font: Padró Municipal d'habitants de 1986. Elaboració pròpia a partir de dades cedides per l'IEC

Taula 7.6. Mobilitat laboral. Destinació dels fluxos exteriors dels municipis de la Catalunya central de més de 5.000 habitants. 1991.

ORIGEN	DESTINACIÓ		CMB		Resta Catalunya central	Flux1	Total MLE	Resta Catalunya	Total MLI	Total ML
	Mateixa comarca	Reste comarques Catalunya central	Barcelona	Reste						
Capellades	444	5	51	14	65	39	583	15	1.362	1.945
Igualada	1.738	30	345	51	396	42	2.449	100	9.705	12.154
Piera	198	48	192	62	254	20	753	99	1.298	2.051
Sta. Margarida de M.	2.784	6	45	6	51	34	2.970	22	606	3.576
Vilanova del Camí	2.245	13	46	8	54	26	2.395	25	1.073	3.468
Cardona	436	77	93	10	103	31	675	24	1.371	2.046
Manresa	3.737	216	817	194	1.011	63	5.560	86	18.114	23.674
Navàs	453	364	56	4	60	37	934	2	1.143	2.077
Navarres	820	7	59	13	72	25	944	2	1.019	1.963
Sallent	664	27	67	5	72	36	824	3	1.667	2.491
St. Fruitós de Bages	938	0	64	10	74	23	947	3	767	1.714
St. Joan de Vilatorrada	1.837	14	57	11	68	22	1.963	0	1.058	3.021
St. Vicenç de Castellet	775	3	131	11	142	39	1.098	0	1.395	2.483
Santpedor	680	8	47	2	49	27	779	0	1.014	1.793
Súria	430	5	75	4	79	26	556	4	1.684	2.240
Berga	690	157	189	14	203	54	1.152	29	3.646	4.798
Gironella	352	101	64	7	71	18	561	12	1.027	1.588
Certerres	458	2	68	11	79	33	804	0	1.489	2.293
Manlleu	1.785	27	127	26	153	49	2.074	12	4.573	6.647
Roda de Ter	929	2	32	2	34	17	987	0	1.047	2.034
Torelló	1.331	76	91	13	104	31	1.576	10	3.171	4.747
Vic	2.010	46	337	39	376	45	2.680	32	8.814	11.494
Ripoll	534	113	108	17	125	49	958	92	3.464	4.422
Solsona	104	68	72	9	81	27	349	61	2.240	2.589
SUMA	26.272	1.415	3.233	543	3.776	813	34.571	633	72.737	107.308

Font: Padró Municipal d'habitants de 1986. Elaboració pròpia a partir de dades cedides per IIEC

Taula 7.7. Mobilitat laboral. Origen dels fluxos exteriors dels municipis de la Catalunya central de més de 5000 habitants. 1986.

DESTINACIÓ	ORIGEN				CMB		Flux d'una persona	MLE	MLI	Total
	Mateixa comarca	Resta comarques Catalunya central	Barcelona	Resta Catalunya central	Restes RMB	Total				
Capellades	370	0	11	6	17	2	35	442	1.269	1.711
Igualada	4.294	74	151	54	205	78	136	4.863	8.722	13.585
Piera	81	0	26	57	83	21	17	219	997	1.216
Santa Margarida de M.	131	0	0	33	33	11	354	544	600	1.144
Vilanova del C.	568	2	9	0	9	0	14	608	975	1.583
Cardona	53	68	6	5	11	5	0	153	1.741	1.894
Manresa	3.855	157	201	84	285	230	26	4.620	16.849	21.469
Navàs	393	74	7	2	9	0	0	488	1.085	1.573
Navarres	148	0	2	0	2	4	0	159	981	1.140
Sallent	327	19	9	6	15	6	0	385	1.912	2.297
St. Fruitós de Bages	1.018	4	0	0	0	0	0	1.034	679	1.713
St. Joan de Vilatorrada	528	2	0	0	0	4	0	549	957	1.506
St. Vicenç de Castellet	264	2	9	2	11	23	0	319	1.163	1.482
Santpedor	672	0	3	0	3	6	0	693	857	1.550
Súria	174	3	4	0	4	3	0	197	1.644	1.841
Berga	688	77	37	7	44	9	6	869	3.283	4.152
Gironella	283	20	5	0	5	0	0	322	1.359	1.681
Centelles	257	5	26	4	30	58	0	369	1.498	1.867
Manlleu	1.092	52	15	2	17	9	4	1.203	4.753	5.956
Roda de Ter	730	2	3	0	3	3	0	752	1.078	1.830
Torelló	489	28	16	0	16	11	4	579	2.945	3.524
Vic	3.321	124	150	56	206	132	12	3.854	8.369	12.223
Ripoll	547	42	22	6	28	5	28	682	3.423	4.105
Solsona	137	33	5	0	5	0	21	218	1.642	1.860
SUMA	20.420	788	717	324	1.041	620	657	24.121	68.761	92.902

Font: Padró Municipal d'habitants de 1986. Elaboració pròpia a partir de dades cedides per l'IEC

Taula 7.8. Mobilitat laboral. Origen dels fluxos exteriors dels municipis de la Catalunya central de més de 5.000 habitants. 1991.

DESTINACIÓ \ ORIGEN	Matèria comarcal		Resta comarques Catalunya central		CMB		Total	Resta RMB	Resta Catalunya	Flux d'una persona	Total MLE	Total MLI	Total
	Mateixa comarca	Resteixa comarques Catalunya central	Barcelona	Resteixa CMB	Resteixa CMB								
Capellades	459	0	23	13	36	7	52	23	577	1.362	1.939		
Igualada	5.297	113	160	83	243	99	185	99	6.036	9.705	15.741		
Piera	228	0	39	82	121	40	31	27	447	1.298	1.745		
Santa Margarida de M.	207	0	4	2	6	0	15	29	257	606	863		
Vilanova del C.	910	7	28	9	37	8	10	31	1.003	1.073	2.076		
Cardona	71	58	6	5	11	0	0	21	161	1.371	1.532		
Manresa	5.437	323	327	205	532	296	75	105	6.768	18.114	24.882		
Navàs	338	134	11	10	21	4	0	20	517	1.143	1.660		
Navarres	234	27	3	3	6	0	0	12	279	1.019	1.298		
Sallent	755	37	5	5	5	6	0	21	824	1.867	2.491		
St. Fruitós de Bages	1.855	18	8	9	17	7	0	21	1.918	767	2.685		
St. Joan de Vilatorrada	758	6	4	4	4	2	0	21	791	1.058	1.849		
St. Vicenç de Castellet	328	0	15	8	23	47	6	20	424	1.385	1.809		
Santpedor	1.090	14	6	6	6	5	0	14	1.129	1.014	2.143		
Súria	274	16	7	4	7	4	3	14	318	1.684	2.002		
Berga	868	116	25	14	39	8	6	31	1.088	3.646	4.714		
Gironella	236	37	3	3	3	7	0	24	307	1.027	1.334		
Certerres	261	6	31	25	56	84	2	27	436	1.489	1.925		
Manlleu	1.490	51	48	19	67	20	10	36	1.674	4.573	6.247		
Roda de Ter	835	12	7	7	7	0	0	14	868	1.047	1.915		
Torelló	709	55	17	2	19	13	2	36	834	3.171	4.005		
Vic	5.075	232	205	101	306	200	36	71	5.920	8.814	14.734		
Ripoll	708	65	19	4	23	2	41	44	883	3.464	4.347		
Solsona	232	135	3	2	5	12	55	37	476	2.240	2.716		
SUMA	28.655	1.462	1.000	600	1.600	871	529	798	33.915	72.737	106.652		

Font: Padró Municipal d'habitants de 1986. Elaboració pròpia a partir de dades cedides per l'IEC

No ens estendrem en les múltiples facetes que pot donar de sí l'anàlisi de la mobilitat laboral ni en intentar la delimitació dels mercats de treball. Ens limitarem a analitzar les relacions amb les corones metropolitanes, i la resta de dades ens servirà d'element de contrast per avaluar la importància d'aquests fluxos.

En primer lloc tractarem de l'estructura dels fluxos de mobilitat obligada, és a dir, de la importància relativa dels àmbits territorials definits com a receptors o bé com a originadors de fluxos amb la Catalunya central, el 1.986 i 1.991 (és a dir, l'estructura dels fluxos). Pel què fa a l'anàlisi dels fluxos originats a la Catalunya central, ens referirem al conjunt de les 24 ciutats, si bé farem especial esment a les sis capitals comarcals. És a aquestes darreres a les que ens referirem sobretot en comentar l'origen dels fluxos laborals que arriben a la Catalunya central. En segon lloc tractarem de la dinàmica de la mobilitat, de les tendències que apunten els canvis que es donen entre 1.986 i 1.991 (i, per unes poques dades, el 1.996).

7.3.1 El predomini de la mobilitat de proximitat expressa la importància de la periurbanització

Si analitzem doncs quines són les destinacions dels fluxos de mobilitat laboral emesos des de les ciutats de la Catalunya central, hom constata que la mateixa comarca és la primera destinació de tots els casos i en els dos anys que considerem. Això ho velem clarament reflectit en els mapes 7.3 i 7.4, que ens mostren la destinació dels fluxos originats a les sis capitals comarcals els anys 1.986 i 1.991.

Però, i això és el què volem destacar, la ciutat de Barcelona és la segona destinació en 18 dels 24 municipis considerats, tant l'any 1.986 com el 1.991. Però la importància de la capital catalana com a destinació dels fluxos laborals

és més gran del que ens pot indicar aquesta dada, tal com ens mostra l'anàlisi dels casos que no tenen Barcelona com a segona destinació.

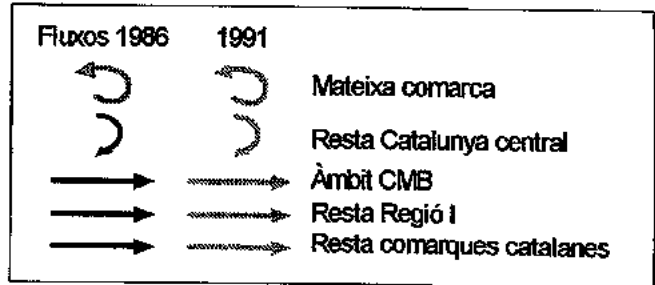
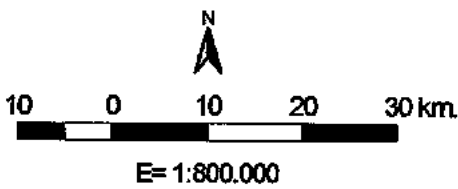
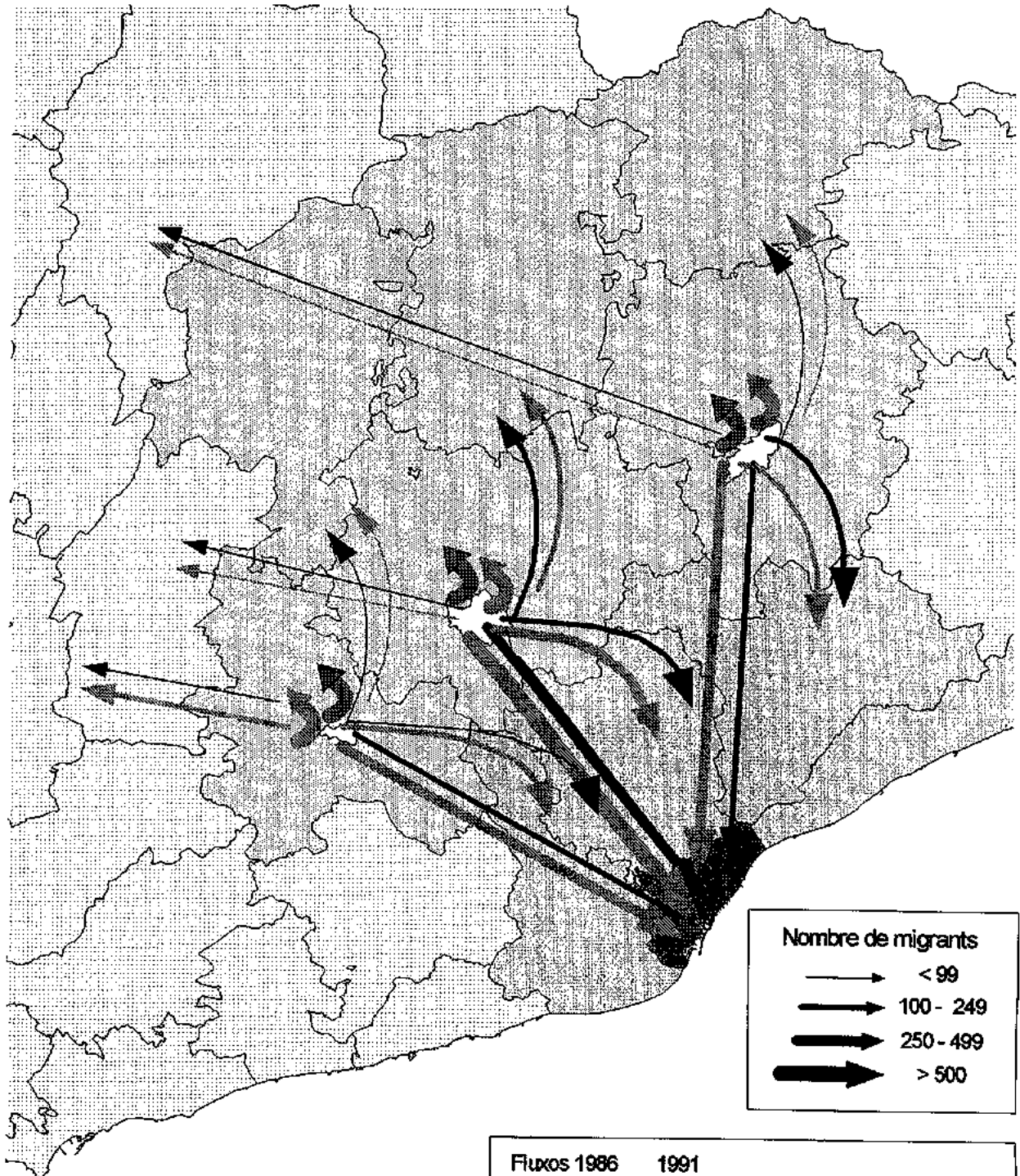
L'any 1.986 Sant Vicenç de Castellet i Centelles emeten més fluxos a la segona corona metropolitana (al Baix Llobregat i al Vallès Oriental respectivament) que a la ciutat central, fet explicable per la relativa proximitat d'aquestes ciutats a la regió metropolitana. Cardona, Navàs, Solsona i Ripoll presenten més fluxos a la resta de les comarques centrals que a Barcelona.

El cas de Cardona és especial, ja que l'any 1.986 només tenia un 6,1% de la població treballant fora del municipi, i la suma dels que treballaven a les comarques veïnes del Solsonès i el Berguedà superava els que treballaven a Barcelona. Cal dir però que l'any 1.991, després d'haver tancat les mines, la destinació Barcelona ciutat es dispara (de 26 a 93 persones) i esdevé la segona després de la mateixa comarca¹⁵. Navàs, municipi "fronterer" entre el Bages i el Berguedà, té molta gent treballant a les fàbriques dels pobles veïns del Berguedà, per la qual cosa les destinacions "Berguedà" es podrien considerar de la mateixa contrada¹⁶ i la destinació Barcelona seria també la segona. En canvi, en els casos de Solsona i Ripoll ens trobem amb els efectes de la distància, ja que ambdues ciutats emeten més fluxos cap als seus centres regionals (comarques de Bages i Osona, respectivament) que cap a Barcelona. En tot cas és significatiu que Berga, a una distància a Barcelona similar a la de Solsona i Ripoll, emeti més fluxos cap a Barcelona que no pas cap al Bages. Però encara ho és més que l'any 1.991 els fluxos que emet Solsona cap a Barcelona es situïn ja en el segon lloc.

¹⁵ El nombre de fluxos originats a Cardona amb destinació a la mateixa comarca augmenta molt entre els dos anys (de 41 persones a 436), degut fonamentalment que la major part dels miners afectats pel tancament de la mina l'any 1.990 van ser contractats per les mines de Sallent i Balsareny. És per aquesta raó que Cardona modifica el caràcter tant autocontingut del seu mercat laboral: el 1.986 només el 6,1% de la seva població ocupada treballava fora del municipi, mentre que el 1.991 el percentatge s'havia elevat al 33,0%.

¹⁶ Navàs té un percentatge de mobilitat laboral amb destinació al Bages molt baix (el 44% el 1.986 i el 48% el 1.991); si sumem les destinacions del Bages i les del Berguedà arribem a uns percentatges similars als que presenten els altres municipis considerats amb la seva respectiva comarca.

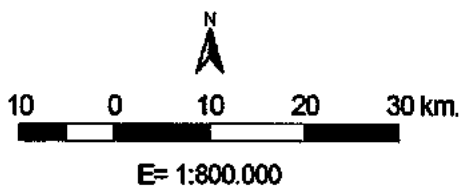
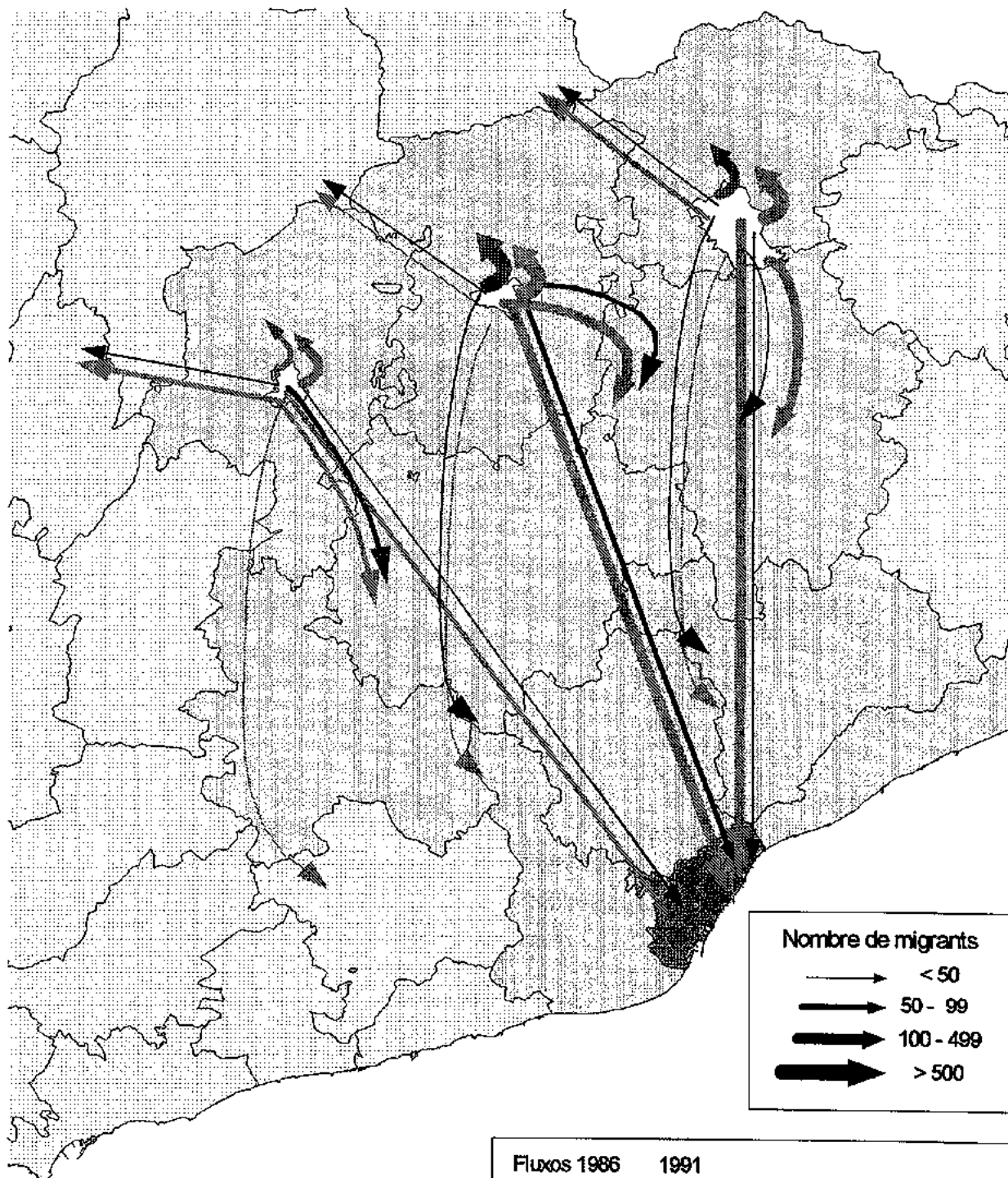
Mapa 7.3. DESTINACIÓ DELS FLUXOS EXTERIORS DE MOBILITAT LABORAL ORIGINATS A IGUALADA, MANRESA I VIC, 1986 I 1991

Font: Padrons Municipals de Població. Dades cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Elaboració pròpia, setembre 1998

Mapa 7.4. DESTINACIÓ DELS FLUXOS EXTERIORS DE MOBILITAT LABORAL ORIGINATS A BERGA, RIPOLL I SOLSONA, 1986 I 1991

Font: Padrons Municipals de Població. Dades cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Elaboració pròpia, setembre 1998

L'any 1.991, i en el context de l'expansió del mercat de treball de la regió metropolitana, Santa Margarida de Montbui s'afegeix als pobles que emeten més fluxos a la segona corona metropolitana que a la ciutat central. Navàs, Ripoll, i Gironella¹⁷ tenen una destinació a les comarques centrals superior a la de Barcelona, mentre que els municipis que tenen una destinació de la segona corona metropolitana superior a la de Barcelona han augmentat: Santa Margarida de Montbui s'afegeix a Centelles i a Sant Vicenç de Castellet.

Per tal de mostrar de forma més clara la importància de Barcelona i les corones metropolitanes com a destinació dels fluxos de mobilitat laboral, hem elaborat la taula 7.9, en la que hem reproduït el rànquing de destinacions de les sis capitals comarcals pels àmbits territorials que considerem. La taula 7. 10 reproduïx els orígens dels fluxos que reben, segons els mateixos àmbits territorials.

Com ja hem dit, la primera destinació de les capitals comarcals és, en els dos anys analitzats, la pròpia comarca. L'any 1.986 la segona destinació era la ciutat de Barcelona en el cas de Manresa, Vic, Igualada i Berga. Per Ripoll, Barcelona és la tercera destinació (després de la resta de la Catalunya central) i per a Solsona la quarta¹⁸. La segona corona metropolitana (resta RMB) era la tercera destinació per Manresa i Vic, mentre que per a la resta de ciutats tenia una importància molt petita com a destinatària de mobilitat laboral. Menor era encara la importància de la primera corona metropolitana (resta CMB), que es situava en cinquena posició en el cas de Manresa i Vic, i en la darrera pel què fa a les altres ciutats.

¹⁷ En el cas de Gironella, podem atribuir l'important augment de la mobilitat al Bages, i també a Osona, al tancament de fàbriques del mateix municipi, que força a buscar feina a les àrees industrials més properes (Manresa i el Lluçanès). Ens ho confirma el fet que entre 1.986 i 1.991 la mobilitat interna de Gironella (el nombre de treballadors que treballen al mateix poble) ha disminuït en un 24%.

Taula 7.9. Mobilitat laboral. Ordenació de les destinacions per àmbits territorials dels fluxos originats a les capitals comarcals de la Catalunya central.

1986 i 1991.

1986

	MANRESA	VIC	IGUALADA	BERGA	RIPOLL	SOLSONA
1	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca
2	Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona	R. Catalunya central	R. Catalunya central
3	Resta RMB	Resta RMB	Resta Catalunya	R. Catalunya central	Resta Catalunya	Resta Catalunya
4	R. Catalunya central	R. Catalunya central	R. Catalunya central	Resta Catalunya	Barcelona	Barcelona
5	Resta CMB	Resta CMB	Resta RMB	Resta RMB	Resta RMB	-
6	Resta Catalunya	Resta Catalunya	-	Resta CMB	Resta CMB	-

1991

	MANRESA	VIC	IGUALADA	BERGA	RIPOLL	SOLSONA
1	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca
2	Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona	R. Catalunya central	Barcelona
3	Resta RMB	Resta RMB	Resta RMB	R. Catalunya central	Barcelona	R. Catalunya central
4	R. Catalunya central	R. Catalunya central	Resta Catalunya	Resta Catalunya	Resta Catalunya	Resta Catalunya
5	Resta CMB	Resta CMB	Resta CMB	Resta RMB	Resta RMB	Resta CMB
6	Resta Catalunya	Resta Catalunya	R. Catalunya central	Resta CMB	Resta CMB	Resta RMB

Taula 7.10. Mobilitat laboral. Ordenació dels orígens per àmbits territorials dels fluxos amb destinació a les capitals comarcals de la Catalunya central 1986 i 1991.

1986

	MANRESA	VIC	IGUALADA	BERGA	RIPOLL	SOLSONA
1	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca
2	Resta RMB	Barcelona	Barcelona	R. Catalunya central	R. Catalunya central	R. Catalunya central
3	Barcelona	Resta RMB	Resta Catalunya	Barcelona	Barcelona	Resta Catalunya
4	R. Catalunya central	R. Catalunya central	R. Catalunya central	Resta RMB	Resta Catalunya	Barcelona
5	Resta CMB	Resta CMB	Resta RMB	Resta CMB	Resta CMB	-
6	Resta Catalunya	Resta Catalunya	Resta CMB	Resta Catalunya	Resta RMB	-

1991

	MANRESA	VIC	IGUALADA	BERGA	RIPOLL	SOLSONA
1	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca	Comarca
2	Barcelona	R. Catalunya central	Resta Catalunya	R. Catalunya central	R. Catalunya central	R. Catalunya central
3	R. Catalunya central	Barcelona	Barcelona	Barcelona	Resta Catalunya	Resta Catalunya
4	Resta RMB	Resta RMB	R. Catalunya central	Resta CMB	Barcelona	Resta RMB
5	Resta CMB	Resta CMB	Resta RMB	Resta RMB	Resta CMB	Barcelona
6	Resta Catalunya	Resta Catalunya	Resta CMB	Resta Catalunya	Resta RMB	Resta CMB

L'any 1.991 la importància de Barcelona i de les dues corones metropolitanes havia augmentat considerablement. Barcelona era ja la segona destinació de Solsona i la tercera de Ripoll, i la resta de la RMB havia augmentat de forma molt considerable la seva atracció pels treballadors d'Igualada i havia augmentat posicions com a destinatària dels fluxos de la resta de ciutats. La primera corona metropolitana es mantenia en els darrers llocs de la taula, però havia augmentat el seu atractiu en tots els casos.

Pel què fa als orígens dels fluxos, les respectives comarques són també el primer emissor dels que reben les capitals (veure taula 7.10). L'any 1.986 Barcelona és el segon origen dels fluxos que arriben a Vic i a Igualada, i el tercer dels que arriben a Manresa i a Berga. Els fluxos provinents de la resta de la regió metropolitana són relativament importants a Manresa i a Vic.

L'any 1.991 els fluxos provinents de Barcelona i de les corones metropolitanes augmenten molt, tal com veurem més endavant (veure mapes 7.5 i 7.6), però en augmentar la mobilitat general del país, i sobretot la de les comarques sotmeses a una forta crisi com el Berguedà i el Ripollès, es veuen superades per les provinents de la resta de la Catalunya central i, en el cas d'Igualada de la resta de Catalunya. Manresa constitueix una excepció a aquest patró, ja que l'origen Barcelona augmenta més que els altres i es situa en segon lloc, i en canvi és la segona corona metropolitana la que es veu relegada a la quarta posició d'aquest rànquing.

7.3.2 Un augment important de les relacions de mobilitat obligada amb Barcelona i la regió metropolitana

Passant a les tendències que marca l'evolució dels fluxos entre els períodes considerats, hem ja ressaltat el fort augment dels desplaçaments laborals que es dona entre 1.986 i 1.991. La mobilitat laboral originada a les 24 ciutats de la Catalunya central analitzades (és a dir, la població ocupada) s'incrementà en un 16%, però aquest augment es traduí sobretot en una major mobilitat externa, que cresqué en un 46%. L'increment dels fluxos que arriben a les

esmentades ciutats augmentà de forma semblant: un 15% la mobilitat laboral total i un 41% la mobilitat laboral externa.

Pel què fa als fluxos generats per les ciutats de la Catalunya central, les destinacions que presenten uns percentatges d'augment més elevats, en conjunt, són les de la resta de la CMB o primera corona metropolitana (un 291%), la de la resta de Catalunya (168%), la resta de la Regió I (112%) i Barcelona ciutat (111%), totes elles amb increments molt més alts que les destinacions a la Catalunya central (un 65%) i a la mateixa comarca (35%). Aquesta és la visió que ens dóna la utilització de percentatges de creixement, que indiquen bàsicament tendències d'evolució.

Però cal no confondre's amb els nombres i no oblidar que els percentatges d'increment més elevats sovint sorgeixen dels fenòmens més petits. Per això volem aproximar-nos a l'anàlisi de l'evolució dels fluxos de mobilitat considerant quin ha estat el repartiment dels augments de la MLE entre 1.986 i 1.991 entre els diferents àmbits territorials. En el conjunt de ciutats analitzades, l'any 1.991 s'han originat 10.887 fluxos més que el 1.986 (veure taula 7.11). El 62% d'aquests nous fluxos han estat cap a destinacions de la mateixa comarca, un 5% cap a la resta de comarques centrals, un 16% cap a la ciutat de Barcelona, un 4% cap a la resta de la CMB, un 8% cap a la resta de la Regió I, un 4% cap a la resta de Catalunya. Aquesta visió ens sembla més ajustada a la realitat del fenomen, de manera que els grans increments percentuals de les destinacions metropolitanes no ens ha de fer perdre de vista que la part més important de l'augment de mobilitat es dirigeix a la mateixa comarca.

Això és perfectament coherent amb la percepció que en les comarques considerades s'ha produït -justament amb molta intensitat a la segona meitat dels vuitanta- el desbordament de les ciutats tradicionals, amb la localització de residència i activitats productives fora de les capitals comarcals; es tendeix doncs, cap a patrons d'urbanització similars als descrits com de periurbanització o de ciutat difusa.

Però a més, aquesta òptica ens permet de valorar millor la importància de Barcelona ciutat com a mercat de treball. Tornem-ho a dir: el 16% de la nova mobilitat originada a les principals ciutats de la Catalunya central entre 1.986 i 1.991 es dirigeix a Barcelona. La primera corona metropolitana només atreu el 4% de l'increment de mobilitat, i la resta de la regió metropolitana el 8%. Les destinacions "resta de Catalunya central" i "resta de Catalunya" atreuen el 5% i el 4%, respectivament dels augments de mobilitat.

La taula 7.12, en la que reproduïm els increments dels fluxos originats a les sis capitals comarcals, ens permet veure la importància dels increments de les destinacions cap a Barcelona, la primera i segona corones metropolitanes i la resta de Catalunya. Volem remarcar els importants augments de la destinació Barcelona dels fluxos laborals de Ripoll i Berga, que ens indiquen l'atractiu de la capital catalana com a lloc alternatiu on trobar feina quan fallen els llocs de treball locals.

Hem inclòs aquí les dades disponibles de 1.996, corresponents al total de MLE i a la destinació Barcelona. En general, podem veure que l'increment de la mobilitat laboral externa originada a les capitals comarcals en el darrer quinquenni 1.991-1.996 és menor que en l'anterior. L'excepció és Berga, però cal tenir en compte que l'increment que presentà entre 1.986 i 1.991 era molt petit; el major increment del darrer quinquenni es deu deure tant a la desaparició de llocs de treball tèxtils a la capital comarcal com al trasllat d'empreses al polígon del municipi veí d'Avià.

Taula 7.11. Mobilitat laboral. Distribució dels increments dels fluxos originats als municipis de la Catalunya central de més de 5000 habitants, per àmbits territorials d'origen, entre 1986 i 1991.

DESTINACIÓ \ ORIGEN	Manresa (comarca)		Comarques Catalunya Central		CMB		Resota Regió Catalanes	Flux.1	Total MLE	Total MLI	Total ML
	1986	% variació 86-91	1991	% variació 91-96	1986	altres					
Suma 1986	19.474	62%	858	1.535	1.39	1.674	784	658	23.684	68.781	92.467
Suma 1991	26.272	62%	1.415	3.233	543	3.776	1.662	813	34.571	72.737	107.308
Diferència	6.798	35%	557	1.698	404	2.102	878	155	10.887	3.956	14.841
% diferència			5%	16%	4%	20%	8%	1%	100%		

Taula 7.12. Mobilitat laboral. Destinació dels fluxos exteriors originats a les capitals comarcals de la Catalunya central. Percentatge de variació 1996-91

	Fluxos destinació externa		Fluxos destinació comarca		Fluxos dest. com. Centrals		Fluxos dest. resta Catalunya	
	1986	% variació 86-91	1986	% variació 86-91	1986	% variació 86-91	1986	% variació 86-91
Manresa	3.335	67%	2.354	3.737	141	216	67	86
Vic	1.910	40%	1.517	2.010	44	46	14	32
Igualada	1.348	82%	1.077	1.738	15	30	31	100
Berga	1.092	5%	864	690	72	157	28	29
Ripoll	530	81%	378	534	49	113	30	92
Solsona	192	82%	93	104	54	68	17	61

	Fluxos destinació Barcelona		Fluxos destinació resta CMB		Fluxos dest. resta RMB	
	1986	% variació 86-91	1986	% variació 86-91	1986	% variació 86-91
Manresa	414	97%	76	194	233	447
Vic	156	116%	22	39	107	171
Igualada	170	103%	0	51	5	143
Berga	77	189%	4	14	14	19
Ripoll	31	108%	2	17	10	45
Solsona	13	72%	0	9	0	8

En relació a l'evolució dels fluxos amb destinació a Barcelona, cal remarcar el diferent comportament de les ciutats que analitzem. Mentre Vic i Igualada segueixen augmentant entre 1.991 i 1.996 i de forma prou considerable (un 31% i un 33% respectivament) el nombre de fluxos amb destinació Barcelona, les ciutats de Manresa, Berga, Ripoll i Solsona emeten l'any 1.996 menys fluxos a Barcelona que els que hi emetien el 1.991.

Hom pot aventurar dues causes per a la disminució dels fluxos des de les ciutats esmentades: que una part dels llocs de treball situats a la ciutat central ocupats per *commuters* de les ciutats centrals s'hagi deslocalitzat a la primera i segona corones metropolitanes, o bé que les ciutats que disminueixen aportacions al mercat laboral de Barcelona hagin experimentat els darrers anys una recuperació econòmica que permeti absorbir una petita part de la gent que havia hagut de marxar a treballar a fora (la tercera possibilitat teòrica, el trasllat de la residència a Barcelona, també segur que s'ha donat en algun cas, però no és significatiu a causa de la disminució de la població de Barcelona i, sobretot, al poc gruix de les xifres de què estem parlant).

La primera de les hipòtesis és congruent amb l'evolució de la distribució dels llocs de treball a l'interior de la regió metropolitana entre 1.991 i 1.996¹⁹ i en tot cas hauria de venir confirmat per un augment de les dues corones metropolitanes com a destinatàries de fluxos de la Catalunya central, cosa que no estem en aquests moments en condicions de confirmar -ni de negar. Però en aquest cas, com s'explica l'increment, prou important, del nombre de fluxos que es dirigeixen a Barcelona des d'Igualada i des de Vic?. És que la desconcentració de la població de Barcelona ciutat, a part o a més de ser "difusa", es dona de forma concentrada a les ciutats mitjanes de fora de la regió metropolitana (i arribaria a Igualada i Vic però no a Manresa)?

¹⁹ Segons l'avenç de l'explotació del nombre de llocs de treball dels padrons municipals de 1.996. Les dades encara no estan publicades, però apareixen en l'article "Barcelona perdió en cinco años más de 100.000 puestos de trabajo hacia la periferia", El País, 29 juny, 1998 (pàg. 1 del suplement "Cataluña", edició de Barcelona). L'autora de l'article, Milagros Pérez Oliva, no esmenta la font de els dades, però aquesta no pot ser altra que els padrons municipals de 1.996, explotats per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Probablement tots els factors esmentats juguen el seu paper, però ens sembla important ressaltar la importància dels fets més o menys conjunturals en la dinàmica de les relacions entre els diversos territoris metropolitans i el seu *hinterland*. La recuperació del cicle econòmic a partir de 1.993 que ha beneficiat la indústria manresana hauria portat a la creació de llocs de treball a la seva rodalla i per tant a la disminució dels fluxos cap a la regió metropolitana. Igualment, un cert revifament econòmic del Berguedà, del Ripollès, i del Solsonès (potser ocasionat per les polítiques de reequilibri territorial?) explicaria, a manera d'hipòtesi i a manca de què puguem explorar les dades completes dels fluxos de 1.996, les desviacions respecte al fenomen que consideràvem "estructural" d'augment de la interacció laboral amb Barcelona.

Pel què fa a l'evolució entre 1.986 i 1.991 dels fluxos de mobilitat laboral que arriben a les ciutats de la Catalunya central, l'increment percentual més important dels orígens dels fluxos correspon a la resta de la Catalunya central (un 86%), seguit pel 85% de la resta de la CMB. Els increments de la resta de la Regió I (40%), la mateixa comarca (40%) i Barcelona ciutat (39%) es situen al mateix nivell que la mitjana d'augment de la mobilitat externa (41%). Cal destacar que l'elevat increment dels orígens provinents de la Catalunya central es deu sobretot als provinents del Berguedà (un 117% d'augment, fet que cal relacionar una vegada més amb la pèrdua de llocs de treball en aquesta comarca), i també, si bé numèricament menys importants, l'Anoia.

Com es distribueixen els augments de mobilitat per àmbits territorials d'origen?. El 1.991 s'han produït 9.794 fluxos més que el 1.986 amb destinació a les 24 ciutats que considerem (veure taula 7.13). D'aquests nous desplaçaments, el 84% són originats a la mateixa comarca i el 7% a la resta de la Catalunya central (com hem dit, el Berguedà emet una bona part dels nous fluxos, el 3% del total; i el Bages el 2%). Barcelona, la resta de la CMB i la resta de la Regió I emeten totes elles el 3% dels guanys de mobilitat. Què vol dir això? Sobretot, que els grans increments de mobilitat es produeixen a l'interior de les respectives comarques, i que els augments dels fluxos originats a l'àrea

metropolitana, tot i ser importants (ho hem vist en el paràgraf anterior) ho són molt menys que els de proximitat, cosa que ens confirma la importància dels fenòmens de creixement periurbà apuntats més amunt.

El mapa 7.5 mostra l'origen dels fluxos de mobilitat laboral que arriben a Manresa, Vic i Igualada els anys 1.986 i el 1.991. Ens mostren clarament la importància dels provinents de l'àrea metropolitana de Barcelona, en relació a la resta d'origens de fora de les respectives comarques, i l'augment dels fluxos que s'ha produït entre els dos anys. El mapa 7.6 ens presenta la mateixa informació per les ciutats de Berga, Ripoll i Solsona. Aquí veiem que els fluxos provinents de la resta de la Catalunya central són molt més importants que els originats a l'àrea i a la regió metropolitana, i que els augments més grans s'han produït també en els originats a les comarques veïnes.

A la taula 7.14 reproduïm els increments dels orígens dels fluxos que arriben a les sis ciutats capitals entre 1.986 i 1.991, així com els augments de MLE total i de l'origen Barcelona pel període 1.991-96.

A més de les consideracions realitzades en comentar les dades de tots els 24 municipis, direm només que també reflecteixen un menor increment de la mobilitat en el darrer quinquenni 1.991-96, i que els orígens Barcelona disminueixen en tots els casos, excepte els de destinació Igualada, que presenten un 18% d'augment. Es trenca doncs també la tendència a l'augment dels fluxos originats a Barcelona, però per copsar l'abast d'aquest fet caldria analitzar la resta de fluxos provinents de les dues corones metropolitanes.

Taula 7.13. Mobilitat laboral. Distribució dels increments dels fluxos amb destinació als municipis de la Catalunya Central de més de 5000 habitants, per àmbits territorials d'origen, entre 1986 i 1991.

ORIGEN / DESTINACIÓ	Municipis comarca	Comarques Catalunya Central		CMB		Reste Catalunya	Fluix	Total MLE	Total MLI	Total MI
		Barcelona	Reste CMB	Barcelona	Reste CMB					
Suma 1986	20.420	788	324	717	324	620	595	24.121	68.781	92.902
Suma 1991	28.666	1.462	600	1.000	600	871	798	33.915	72.637	106.650
diferència	8.235	674	276	283	276	251	203	9.794	3.856	13.748
%diferència	84%	7%	3%	3%	3%	3%	2%	100%		

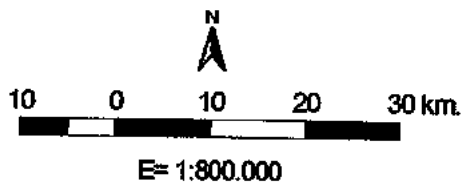
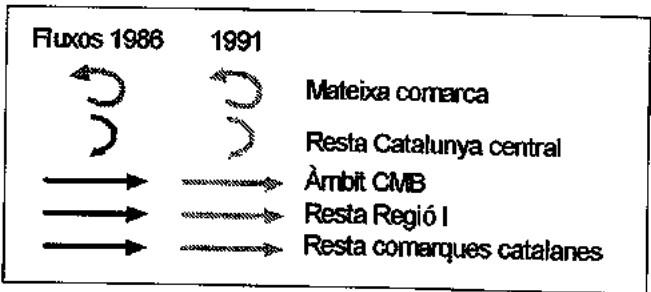
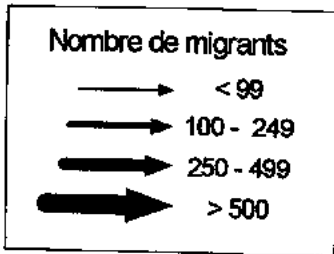
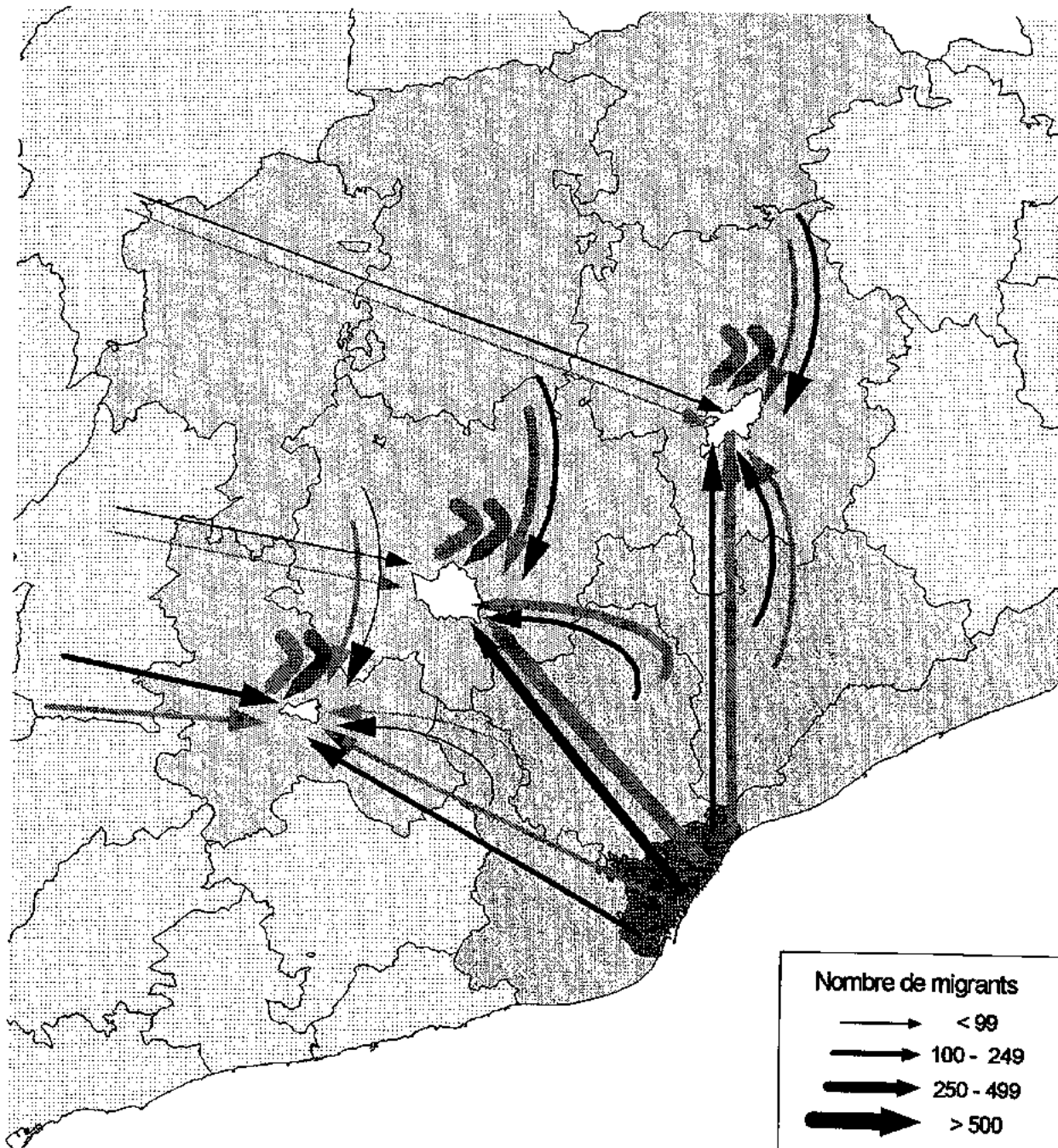
Taula 7.14. Mobilitat obligada. Origen dels fluxos exteriors amb destinació a les capitals comarcals de la Catalunya central. Percentatge de variació 1986-91-96.

	Fluxos origen extern			Fluxos originals a la comarca			Fluxos origen Gat. central			Fluxos origen resta Catalunya		
	1986	1991	% variaci 0-86-91	1986	1991	% variació 91-96	1986	1991	% variació	1986	1991	% variació
Manresa	4.620	6.768	46%	8.086	3.855	16%	5.437	157	41%	26	75	188%
Vic	3.854	5.920	54%	7.513	3.321	21%	5.075	124	53%	12	36	200%
Igualada	4.863	6.036	24%	6.835	4.294	12%	5.297	74	23%	136	185	36%
Berga	869	1.088	23%	1.217	688	12%	868	77	26%	6	6	0%
Ripoll	682	883	29%	1.003	547	12%	708	42	29%	28	41	46%
Solsona	218	478	118%	617	137	23%	232	33	69%	21	55	162%

	Fluxos origen Barcelona			Fluxos origen resta CMB			Fluxos origen resta RMB		
	1986	1991	% variaci 0-86-91	1986	1991	% variació 91-96	1986	1991	% variació
Manresa	201	327	63%	285	84	-15%	230	298	29%
Vic	150	205	37%	177	56	-16%	132	200	52%
Igualada	151	160	6%	196	54	18%	78	99	27%
Berga	37	25	-32%	15	7	-67%	9	8	-11%
Ripoll	22	19	-14%	17	6	-12%	5	2	-60%
Solsona	5	3	-40%	12	0	75%	0	12	-

L'augment de fluxos amb destinació Igualada provinents de Barcelona podria reflectir la creixent importància d'aquesta ciutat com a espai productiu, derivada tant de la pròpia dinàmica industrial local com del gran augment de població que hem observat que s'havia produït en tota la comarca provenint de la desconcentració de la població metropolitana.

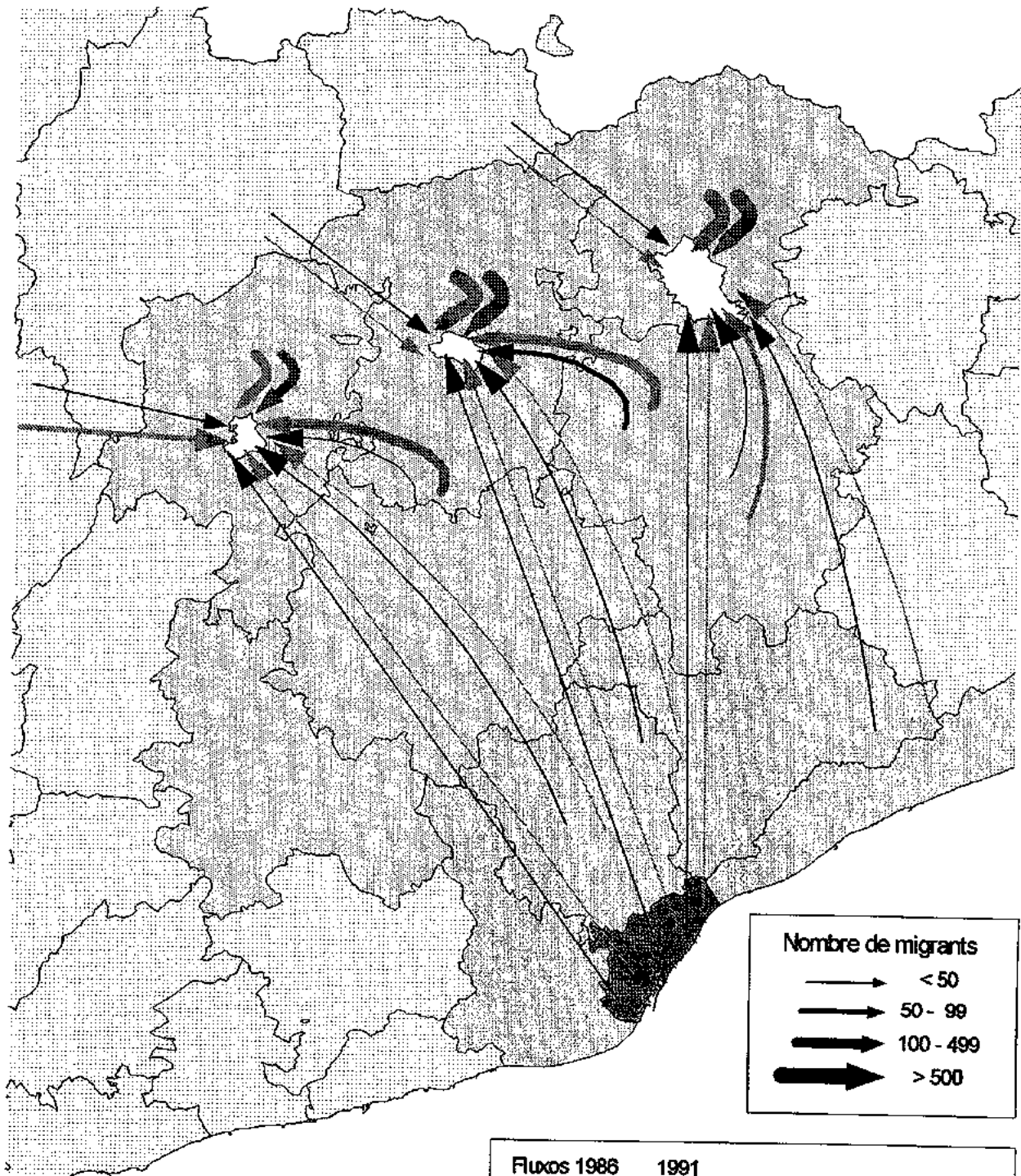
Mapa 7.5. ORIGEN DELS FLUXOS EXTERIORS DE MOBILITAT LABORAL AMB DESTINACIÓ IGUALADA, MANRESA I VIC, 1986 I 1991

Font: Padrans Municipals de Població. Dades cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

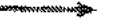

Elaboració pròpia, setembre 1998

Mapa 7.6. ORIGEN DELS FLUXOS EXTERIORS DE MOBILITAT LABORAL AMB DESTINACIÓ SOLSONA, BERGA I RIPOLL, 1986 I 1991

Nombre de migrants

- < 50
- 50 - 99
- 100 - 499
- > 500

Fluxos 1986	1991	
		Mateixa comarca
		Resta Catalunya central
		Àmbit CMB
		Resta Regió I
		Resta comarques catalanes

10 0 10 20 30 km.
E= 1:800.000

Font: Padrons Municipals de Població. Dades cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Elaboració pròpia, setembre 1998

7.3.3 Conclusions

Com a resum de l'anàlisi realitzada de les relacions que estableixen les poblacions de la Catalunya central per raó de la mobilitat laboral amb els diversos territoris considerats podem extreure les següents conclusions:

1. En el període analitzat s'ha produït un augment general de la mobilitat externa que afecta les ciutats que hem analitzat. Aquest augment es produeix fonamentalment entre poblacions de la mateixa comarca, i reflecteix també un important increment tendencial de la mobilitat entre les ciutats de la Catalunya central i la ciutat de Barcelona i la regió metropolitana.
2. Aquest increment de la mobilitat es deu en primer lloc als fenòmens de difusió de la població des de les ciutats mitjanes cap a les poblacions més petites de la rodalia, és a dir, a fenòmens del tipus de periurbanització o de "ciutat difusa".
3. El patró dels fluxos de mobilitat laboral expressa el trencament de la jerarquia christalleriana i la importància de les relacions amb el sistema urbà central. Això es manifesta en la importància de Barcelona com a mercat de treball de la Catalunya central, que tendeix a superar l'atracció dels centres regionals (Manresa, Vic) com a receptors de fluxos laborals. L'augment important de les destinacions no només a Barcelona ciutat sinó també a les dues corones metropolitanes reflecteix que la influència del sistema metropolità barceloní tendeix a arribar al conjunt del territori central català. En el cas de l'àrea urbana de Manresa, és significatiu l'elevat nivell de la mobilitat laboral que estableix amb la segona corona metropolitana ("resta RMB"), indicatiu dels lligams existents amb els mercats de treball de Sabadell i Terrassa.
4. En el darrer quinquenni 1.991-1.996 es produeix una disminució dels fluxos que Manresa, Berga, Solsona i Ripoll emeten cap a Barcelona, mentre que Igualada i Vic els segueixen augmentant. Creiem que això reflecteix una

recuperació (per diferents motius) de les primeres ciutats i una major integració en el mercat laboral metropolità de les dues darreres. La disminució dels fluxos amb destinació Barcelona es deuria també a la combinació de la descentralització de llocs de treball des de Barcelona cap a la primera i segona corones metropolitanes i, potser -i en menor mesura- a desplaçaments de residència des de Barcelona a les ciutats de Vic i Igualada.

5. De l'anterior consideració es desprèn que la tendència estructural de creixent interrelació entre els mercats laborals metropolitans i de la Catalunya central es veu tanmateix afectada per factors conjunturals. En els moments més greus de pèrdua de llocs de treball a les àrees d'antiga industrialització, augmenta la destinació de fluxos a la regió metropolitana (i també a les altres comarques centrals més equilibrades com Osona). En els moments d'expansió dels mercats de treball locals, aquests fluxos cap a la regió metropolitana disminueixen. Barcelona -i la regió metropolitana- actuaria doncs de coixí, de borsa d'ocupació a la qual recórrer en èpoques d'especial destrucció de llocs de treball en les comarques interiors. Això és possible, evidentment, perquè la regió metropolitana de Barcelona ha mostrat al llarg dels anys vuitanta i noranta un dinamisme econòmic derivat del seu paper en la xarxa europea de ciutats i en l'espai econòmic europeu, de manera que ha estat i és el motor dinamitzador del sistema econòmic català.

7.4 A manera de conclusió: expansió metropolitana i esbós de la Catalunya-ciutat

L'anàlisi realitzada en el present capítol a partir de les dades dels fluxos que es produeixen amb origen i destinació de les comarques de la Catalunya central durant la darrera dècada, i més especialment de les seves relacions amb l'espai metropolità ens permet extreure algunes conclusions sobre la dinàmica del territori estudiat.

En primer lloc, el gran predomini (tant pel què fa als canvis de residència com a la mobilitat laboral) dels fluxos a l'interior de la mateixa comarca ens confirmen la importància dels nous fenòmens d'urbanització del tipus de "ciutat difusa" i periurbanització. Se'ns manifesta clarament la superació dels àmbits municipals com a expressió del fet ciutat en el cas d'Igualada, Manresa i Vic, de manera que ens hem de referir a elles com a àrees urbanes que integren els municipis de les respectives rodalies. En el cas del Solsonès, Berguedà i Ripollès, l'important augment de les migracions i de la mobilitat laboral intracomarcal ens fa suposar que s'hi produeixen també alts nivells d'integració comarcal. Creiem, a tall d'hipòtesi, que el fenomen urbà es pot analitzar, considerat funcionalment, a escala comarcal: és a dir, que el Solsonès, el Berguedà i el Ripollès podrien ser considerades com a unitats o nusos (com a "ciutats") de la xarxa d'àrees urbanes de Catalunya.

En segon lloc, les comarques centrals es veuran beneficiades totes elles pels fenòmens de desconcentració de la població metropolitana, ja que totes elles presenten saldos migratoris positius amb la regió de Barcelona, si bé aquests són més importants en el cas de les més properes (Anoia, Bages i Osona), i especialment amb l'Anoia, comarca que sembla més integrada en la dinàmica metropolitana. Al mateix temps, les dades de migracions ens mostren l'atractiu que el mercat de treball de la Catalunya litoral no metropolitana exerceix com a destí de migracions originades a la Catalunya central.

En tercer lloc, cal tenir en compte, a nivell qualitatiu, que una part important de les migracions que es produeixen a la ciutat central i als altres punts que concentren funcions de decisió són protagonitzades per les persones més ben formades i professionalitzades, sobretot especialistes qualificats. Les àrees que més han patit els processos de desvertebració del seus teixits productius són les que més han sofert també la descapitalització en termes de recursos humans. Hom pot contra-argumentar que justament la millora de les comunicacions fa possible que les àrees urbanes centrals més properes a Barcelona puguin atreure com a lloc de residència una part de professionals (o que tornin a viure als seus llocs d'origen els que n'havien marxat) que treballen a Barcelona i a la regió metropolitana. Dependrà de les polítiques urbanístiques i de promoció i imatge de les respectives ciutats que ho aconseguixin.

En quart lloc, de la combinació de les dades de migracions i de mobilitat laboral podem establir una doble diferenciació dins l'espai de la Catalunya central. Un primera línia de diversificació suposa el trencament dels eixos de les valls fluvials: per una banda es produeix un cert debilitament del paper dels centres regionals (Manresa i Vic), en la mesura que augmenten les relacions del Solsonès, Berguedà i Ripollès amb l'àrea de Barcelona, i aquestes comarques presenten una lògica de funcionament respecte a la ciutat central del tipus de nusos perifèrics. Per altra banda, les comarques més properes a la regió metropolitana presenten uns nivells d'integració cada vegada més elevats amb la ciutat central i amb la regió metropolitana.

La segona diferenciació es produeix entre les àrees urbanes de Manresa, Igualada, i Vic. Mentre les dues darreres presenten uns nivells d'integració creixents amb la regió metropolitana, Manresa (malgrat que també participa d'aquest fenomen) sembla tenir un comportament més autònom, en el sentit que és menys receptora de la desconcentració de la població barcelonina i que l'evolució del seu mercat de treball sembla dependre en major grau de la seva pròpia dinàmica econòmica interna. Aquesta situació té una doble lectura: per una banda, Manresa sembla beneficiar-se en menor grau que les dues ciutats

veïnes de la dinàmica de desenvolupament que genera la ciutat central, però al seu torn sembla manifestar una major capacitat de generar processos autònoms o autocentrats de desenvolupament. Si això és cert, dependrà del grau de fortalesa de la seva estructura productiva que el resultat sigui més o menys favorable.

Al final de la nostra reflexió sobre la Catalunya central ens podem preguntar, a la llum de les transformacions descrites, fins a quin punt té vigència aquest concepte. Hem vist com al llarg del recent període estudiat es manifesta en el territori que analitzem l'expansió de la dinàmica metropolitana, al mateix temps que es produeix una integració funcional que tendeix a incloure el conjunt de Catalunya i a fer realitat la Catalunya-ciutat.

Creiem que si bé és cert que es produeix un trencament dels espais dels eixos fluvials, també ho és que els centres regionals mantenen, disminuït, una part del seu paper com a vertebradors del territori central. Ens trobaríem doncs, en aquest moment, en presència de dues lògiques en funcionament, una afeblint-se i l'altra emergent. La resposta a la pregunta que NEL·LO (1997) formulava per a Manresa (capital de la Catalunya central o ciutat metropolitana?) l'hauríem de buscar en el terreny teòric en el concepte de *vague* desenvolupat per la ciència regional francesa: un territori, una ciutat, pot pertànyer en més o menys grau a un àmbit territorial superior, i també (en més o menys grau) a un altre. Aquesta seria la situació de hores d'ara de les àrees urbanes que hem analitzat. Per tant des del punt de vista no teòric sinó pràctic, la resposta hauria de ser que, aquestes ciutats haurien d'intentar treure partit tant de la seva posició com a estructuradores d'un espai central de Catalunya, com de la seva innegable participació de la lògica metropolitana de Catalunya. Però això ens allunya de la simple anàlisi de la informació presentada en aquest capítol i ens remet, junt amb les conclusions que podem treure de les altres parts del nostre treball, a les conclusions finals del mateix.

BIBLIOGRAFIA PART II

ALEGRE, Pau; RECASENS, Josefina 1982: *Bages, Berguedà i Solsonès. Introducció a l'estudi del territori i de la seva economia*. Ajuntament de Manresa, Manresa.

ARCARONS, Jordi; LURIA, Joan; TARRACH, Anna; POVEDA, Carme 1998: *Estimació de l'indicador de renda familiar disponible de les comarques catalanes i els municipis de Catalunya, 1989-995*. Departament d'Economia i Finances, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

ARTIGAS, Josep (dr.) 1980: *La Sanitat a Catalunya. Anàlisi i Propostes del Departament de Sanitat i Assistència Social*. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

ASCON, Rosa; ESTALELLA, Helena; RIERA, Pilar; ALEGRE, Pau 1979: "Les divisions territorials: comarques i divisions administratives", a *Butlletí del Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials*, 11-12, pàg.7-23.

BLASI, Pere 1954: *Les terres catalanes*. Barcelona, Aymà. Extractes reproduïts a LLUCH, E., NELLO, O. 1984, pàg. 42-50.

CAIXA CATALUNYA 1998: *Anuari Econòmic Comarcal 1998*. Caixa de Catalunya, Barcelona

CARRERAS, Josep Maria; GIRAL, Eugeni; LLUCH, Ernest 1971: "Gairebé, un manifest comarcalista" a *Serra d'Or*, XIII, núm. 136 (15 de gener). Reproduït a LLUCH, E., NELLO, O. 1984, pàg.110-113.

CASASSAS, Lluís 1989: "Vers unes àrees d'administració territorial de la Generalitat" a SCOT, *Les futures regions a Catalunya. Debat a Girona*, 14 gener 1989. Societat Catalana d'Ordenació Territorial, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pàg. 49-59.

CASASSAS, Lluís; CASASSAS, Jordi (dir.) 1994: *L'organització Territorial de l'Administració Pública de Catalunya*, 2 vol. Diputació de Barcelona, Barcelona (inèdit).

CASASSAS, Lluís; CLUSA, Joaquim 1981: *L'organització territorial de Catalunya*. Fundació Jaume Bofill, Barcelona.

CASTAÑER, Margarida 1993: *Una nova dimensió de la xarxa urbana de Catalunya: àrees de cohesió*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

CLUSA, Joaquim; ROCA, Josep 1998: "El canvi d'escala de la ciutat metropolitana de Barcelona", *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 33, pàg. 44-53.

CONSELL ASSESSOR DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA 1945: "Projecte de divisió territorial de Catalunya", Montpeller, multicopiat. Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.29-32.

DALMAU, Antoni 1981, "L'Anoia: un cas singular", *Igualada*, (11 de març). Reproduït a LLUCH, E. i NEL.LO, O. 1984, pàg.1073-1075.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA 1990: *La regionalització del territori i els ens intermedis*. Conferències pronunciades a les Jornades organitzades per la Societat Catalana de Geografia, 19-22 d'abril 1.989, Barcelona. Diputació de Barcelona, Barcelona.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA 1998: *L'administració local a Catalunya. Proposta de model territorial*. Barcelona (document de treball multicopiat), setembre 1998.

FONTANA, J. i al. 1963: *Atlas Comercial de España*. Consejo Superior de Cámaras de Comercio, Industria y Navegación, Madrid.

FRANQUET, Josep M. 1991: *L'organització territorial en vegueries: un model racional per a Catalunya*, Tortosa.

GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES 1994 : *Projecte de Pla territorial general de Catalunya. Vol. 2 . Diagnosi, Memòria, Estudi econòmic i financer*. Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Direcció General de Planificació i Acció Territorial, Barcelona.

GUILLAMET, Jaume (interviuador) 1974: "Catalunya rica, Catalunya pobra" a *Presència*, 315 (20 abril). Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.114-124.

HERCE, Manuel 1983: "La utilización de indicadores topológicos en el análisis de redes de comunicaciones. Ensayo sobre la red de carreteras de Cataluña", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 3, pàg.3-45.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA 1991: *Moviments migratoris 1989*. Dades comarcals i municipals. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA 1992: *Moviments migratoris 1990*. Dades comarcals i municipals. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA 1995: *Moviments migratoris 1992*. Dades comarcals i municipals. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA 1996: *Moviments migratoris 1993*. Dades comarcals i municipals. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA 1997: *Moviments migratoris 1995*. Dades comarcals i municipals. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

LLUCH, Enric, NEL.LO, Oriol 1983: *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya. Edició de documents de l'arxiu de la Ponència (1931-1936)*. Diputació de Barcelona, Barcelona.

LLUCH, Enric, NEL.LO, Oriol 1984: *El Debat de la Divisió Territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Diputació de Barcelona, Barcelona.

LLURDÉS, Joan Carles 1998: *Entre turisme i residus. Alternatives de desenvolupament per a territoris en crisi i processos de reestructuració econòmica. El cas de Cardona*. Tesi doctoral. Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (inèdit).

LLUSSÀ, Rafel 1983: "La Catalunya Central i el territori català" a *Butlletí Informatiu*, Delegació al Bages del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències, núm. 31, pàg. 2-5. Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.1080-1082.

LLUSSÀ, Rafel 1997: *L'administració local a Catalunya. Proposta de model territorial*. Document elaborat per encàrrec de la Diputació de Barcelona a través de conveni amb la Universitat de Girona. Girona, gener 1997.

LLUSSÀ, Rafel; GIMÉNEZ, José Antonio 1993: *Estudi de la carretera C-1411 (tram Abrera-Manresa)*. Estudi encarregat per la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Manresa, Manresa (inèdit).

MIRÓ, Josep; SENA, Ernest; MIRALLES, Frederic 1974: *La Catalunya pobra*. Nova Terra, Barcelona.

MUNTANER I PASCUAL, Josep Maria 1970: "El problema de les comarques de Catalunya: de l'estudi a l'acció" a *Les comarques de Catalunya*. Cercle d'Economia, Barcelona, pàg.1-12. Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.84-92.

NEL.LO, O. 1989: "L'evolució del concepte de regió en el debat de la divisió territorial de Catalunya" a SCOT: *Les futures regions a Catalunya. Debat a Girona, 14 gener 1989*. Societat Catalana d'Ordenació Territorial, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pàg.11-26.

NEL.LO, Oriol 1991: *Les teories sobre l'ordenament del territori a Catalunya. Els antecedents*. Ponència presentada al Ier. Congrés Català de Geografia, Barcelona, març 1991.

NEL.LO, Oriol 1997: "Manresa, capital de la Catalunya central o ciutat metropolitana?", *Dovella*, núm. 54-55, hivern 1996-primavera 1997, pàg. 57-61.

OLIVERAS, Josep 1973: *Manresa y el Territorio Central Catalán*, Cámara Oficial de Comercio e Industria de Manresa, Manresa (inèdit).

OLIVERAS, Josep 1988: *La región de Manresa. Hipòtesis de treball*. Multicopiat

OLIVERAS, Josep; GIMÉNEZ, José Antonio 1992: *El Bages. Transició industrial i centralitat territorial*. Caixa de Catalunya, Barcelona.

PARELLADA, Martí 1994: "Renda i territori a Catalunya 1979-1991. Algunes consideracions", *Revista Econòmica de Catalunya* 25, pàg. 114-121.

PÉREZ, Milagros 1997: "La capitalidad metropolitana de Barcelona se extiende más allá de la Región I", *El País*, 7 d'abril de 1997, suplement "Cataluña", pàg. 4.

PÉREZ, Milagros 1997: "El área de influencia de Barcelona ha crecido un 56% en cinco años", *El País*, 31 de maig de 1998, suplement "Cataluña", pàg. 1 i 4.

RIBAS PIERA, Manuel 1971: "Present de les comarques a Catalunya" a *Serra d'Or*, XIII, núm. 136 (15 gener), pàg.15-18. Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.99-103.

RIBAS PIERA, Manuel 1976: "Què són i per a què les comarques" a *La nova divisió territorial de Catalunya, Àmbit VIII del Congrés de Cultura Catalana*. Seu d'Urgell, 14 de novembre. Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.191-198.

RIBAS PIERA, M. 1989: "Urbanisme i regions. Una visió urbana del fet regional" a SCOT, *Les futures regions a Catalunya. Debat a Girona, 14 gener 1989*. Societat Catalana d'Ordenació Territorial, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pàg.41-47.

RIERA, Pilar (ed.) 1983: *La nova divisió territorial de Catalunya*. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.

ROCA, Josep (dir.) 1997: *La delimitació de l'Àrea metropolitana de Barcelona*. Centre de Política de Sòl i Valoracions, Uiversitat Politècnica de Barcelona, Barcelona.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni (1945): "Sobre la divisió territorial de Catalunya", Montpeller (Nota personal, febrer-maig 1945). Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.10-15.

ROVIRA i VIRGILI, Antoni 1945: "Tercera nota sobre la Divisió Territorial", Montpeller, agost (mecnografiat). Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.19-28.

ROVIRA i VIRGILI. Antoni 1945: "Noves remarques sobre la divisió territorial", Montpeller, 16 de maig (mecnografiat). Reproduït a LLUCH, E., NEL.LO, O. 1984, pàg.16-18.

SALVADOR, Narcisa; MORA, Cristina; SALVAT, Euard 1998: "La regió urbana funcional de Barcelona en el context europeu", *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 33, pàg. 54-65.

SCOT 1989: *Les futures regions a Catalunya. Debat a Girona, 14 gener 1989*. Barcelona, Societat Catalana d'Ordenació Territorial, Institut d'Estudis Catalans.

SERRA, Joan Maria; SERRA, Josep Antoni 1981: *Bages, Berguedà i Solsonès*. Barcelona, Col.lecció Dossiers Rosa Sensat, A.A.P.S.A. Rosa Sensat.

SOLE SABARÍS, Lluís (dir.) 1958: *Geografia de Catalunya. I Geografia General*. Ed. Aedos, Barcelona.

TRULLÉN, Joan 1990: *Economia i territori: de la crisi a l'expansió*. Ponència presentada al Congrés d'Urbanisme i Territori de Catalunya, 26 de juny de 1.990.

TRULLÉN, Joan 1996: *Globalización económica y segmentación productiva en Barcelona*. Ponència presentada al Curs d'Estiu "Globalització i sistemes productius locals", Universitat de Girona, juliol 1996.

TRULLÉN, Joan 1998: "Factors territorials de competitivitat de la Regió Metropolitana de Barcelona", *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 34, pàg. 34-50.

VALLÈS, Josep Maria; NELLO, Oriol 1993: "De ciutat a metròpoli. Notes per una lectura del Pla Estratègic Barcelona 2000 des d'una perspectiva metropolitana", *Barcelona Economia*, núm. 18, pàg. 9-20.

VILA, Pau 1928: *Resum de Geografia de Catalunya I. Aspectes físics*. Ed. Barcino, Barcelona.

VILA, Pau 1937: *La Fesomia geogràfica de Catalunya*. Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, Barcelona. Reeditat el 1977 per Editorial Laia, Barcelona.

VILA, Pau 1977: "Història de les divisions territorials de Catalunya" a VILA, P.: *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'Escrits de Geografia*. Curial, Barcelona, pàg.65-197.

VILAR, Pierre 1964: *Catalunya dins l'Espanya moderna. Vol. I. Introducció. El medi natural*. Edicions 62, Barcelona.

**PART III. LA VALL MITJANA I ALTA DEL LLOBREGAT:
ESPAI INDUSTRIAL EN TRANSICIÓ**

En aquesta part canviem d'escala i ens centrem en l'anàlisi del canvi industrial a les comarques del Bages i del Berguedà. Hem pres com a unitat d'anàlisi el municipi, i dos àmbits temporals: 1.975-96 per a l'anàlisi de l'evolució de la població ocupada per sectors i per a l'anàlisi de la diferenciació espacial a l'interior de la vall del Llobregat, i 1.986-97 per a l'anàlisi de la transformació de l'estructura industrial.

En capítol 8 fem una breu introducció de la industrialització de la vall mitjana i alta del Llobregat i situem la situació de la indústria en aquestes comarques als anys setanta. En el capítol següent situem els espais productius del Bages i del Berguedà en relació a la dinàmica actual de la indústria catalana, i exposem el resultat de l'aplicació de la tècnica del *shift share* per comparar l'evolució dels esmentats espais productius respecte al conjunt de Catalunya.

En el capítol 10 abordem l'anàlisi del procés de diferenciació espacial a l'interior de la vall del Llobregat, prenent com a unitat territorial el municipi. Prenem com a inici de la nostra anàlisi l'any 1.975, no només perquè disposem de la informació del padró d'habitants sinó sobretot perquè partir de les dades que ens forneixen els censos i padrons de població analitzem l'evolució de la distribució de la població i de l'especialització productiva, utilitzant la informació disponible de l'estructura de la població ocupada i de la distribució dels llocs de treball, i amb l'ajut d'una sèrie d'índexs d'especialització territorial.

Finalment, en el capítol 11 presentem el resultat de la nostra recerca quantitativa sobre la transformació industrial al Bages i al Berguedà entre 1.986 i 1.997, per a la que utilitzem la comparació de l'estructura i la localització de la indústria dels dos anys esmentats i l'anàlisi de les inversions industrials registrades entre 1.989 i 1.996.

8. LA VALL MITJANA I ALTA DEL LLOBREGAT, UN ESPAI INDUSTRIAL PERIFÈRIC

8.1 El model d'industrialització del Bages i el Berguedà en relació a l'evolució industrial de Catalunya

A Catalunya el procés d'industrialització iniciat a finals del segle XVIII segueix el model anglès basat en el tèxtil, sector ja predominant en la manufactura artesanal. Tanmateix, la manca de ferro i de carbó impedí l'arrencada ràpida d'una indústria pesada.

Efectivament, l'augment de la demanda de maquinària per a la indústria tèxtil sobrepassà la capacitat productiva de les fargues i foneries tradicionals i impulsà els intents fallits de bastir una mineria de carbó i de ferro que donessin suport a la indústria pesada. La mala qualitat dels minerals va frustrar els projectes i calgué basar el gruix de la industrialització en la importació de les matèries primeres i fonts energètiques.

El primer salt endavant important de la indústria catalana es produí el 1833, quan es va introduir el vapor com a font d'energia¹. La seva introducció suposà una primera "descentralització" de les fàbriques des de Barcelona cap als municipis del pla del Barcelonès. Es desenvolupà també una indústria química incipient per preparar els tints i aprests que el tèxtil requeria. A mitjans de segle XIX la moderna activitat industrial havia ja comportat una transformació del conjunt de la societat catalana, en la que es manifestaven ja els nous grups socials que havien de protagonitzar els principals esdeveniments de a Catalunya contemporània.

¹ Veure NADAL i BENAÛL (1991) per a una completa explicació de l'arrencada de la indústria tèxtil cotonera (Nadal) i llanera (Benaül). Dins la mateixa obra col·lectiva (NADAL; MALUQUER DE MOTES; SUDRIÀ; CABANA (dirs.): *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, Enciclopèdia Catalana), trobem també informació detallada de les primeres fases de la indústria tèxtil a MALUQUER DE MOTES (1994).

Jordi NADAL (NADAL i BENAÛL, 1991) considera el període 1861-1913 el de la plenitud de la fabricació catalana, en què s'imposa el model de la fàbrica del riu. Com a resposta al creixent moviment obrer i per aprofitar uns salaris força més baixos que al pla de Barcelona, així com també per gaudir de la força hidràulica per fer anar filatures i teixits, alguns industrials iniciaren una política de localització no urbana i crearen les colònies tèxtils al llarg dels principals rius, especialment en els trams mitjans del Llobregat i el Ter.

Carles CARRERAS (1980) data el segon salt endavant en la indústria catalana, relacionat amb l'electrificació, a cavall dels segles XIX i XX, quan ja gairebé s'havia completat la xarxa dels ferrocarrils. La introducció de l'electricitat possibilità un alliberament de la dependència de les fonts d'energia per a la localització de les fàbriques i permeté un augment de la producció de les existents. L'electricitat suposà a més la introducció de noves branques industrials i l'ampliació de l'àrea d'influència de Barcelona.

En aquest període es desenvolupà de forma important la mineria, arran de l'inici de l'explotació, amb capital estranger, de les sals potàssiques del Llobregat. També s'electrificà el transport urbà i es començà la construcció del metro de Barcelona, al mateix temps que apareixien els primers automòbils.

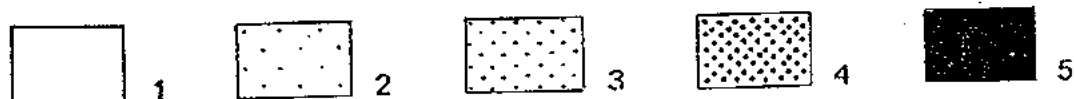
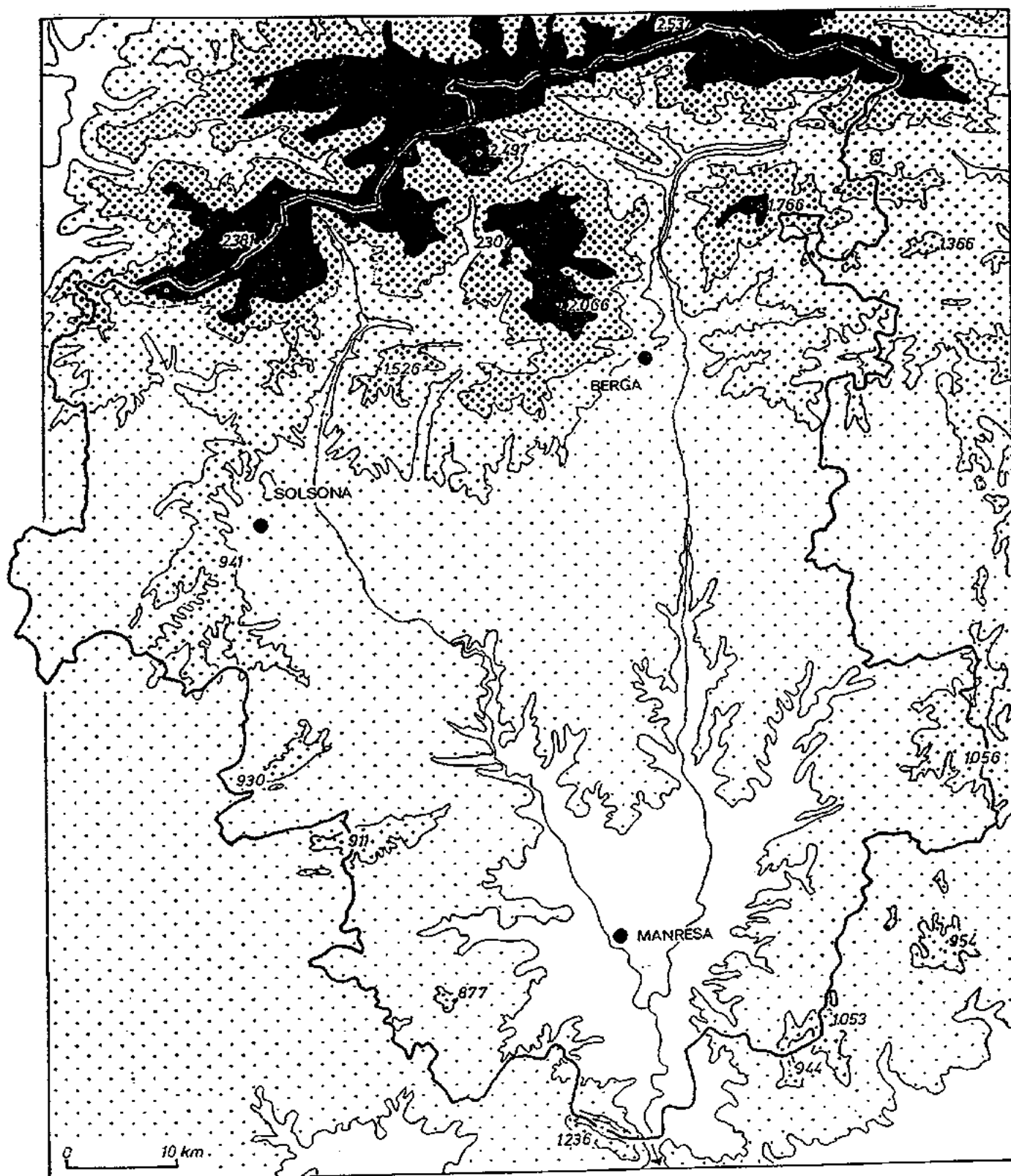
Després d'una etapa entre 1914 i 1939 caracteritzada per l'esgotament del model industrial dels segles XIX (DEU, 1989), el tercer salt en la industrialització catalana es produí a la segona meitat del segle XX, en el període tecnocràtic del franquisme. S'introduïren noves indústries com l'automobilística i la petroquímica, ambdues també amb un fort component de capital estranger. Hi anà vinculat l'ús de noves fonts d'energia (central nuclear de Vandellòs i, ja als anys setanta, d'Ascó), juntament amb el revifament de la producció d'electricitat en centrals tèrmiques convencionals (Sant Adrià de Besòs, Cercs, Cubelles). És l'època, entre 1960 i 1975, en què es construeix la nova xarxa d'autopistes que contribuí a imprimir les transformacions profundes del model territorial català.

Finalment, les transformacions que es manifesten en la indústria catalana a partir de 1975 tenen a veure amb la crisi del model de producció fordista (TRULLÉN, 1990a), que va acompanyada i és impulsada pel fenomen d'obertura de l'economia espanyola i la seva integració a la Comunitat Europea.

El procés d'industrialització del Bages i del Berguedà està lògicament influenciat per la distància i les comunicacions amb Barcelona i per les característiques que presenta la seva orografia. En el capítol 5 ja hem situat les dues comarques en relació al principals eixos del relleu de Catalunya. Al mapa 8.1 mostrem un esquema de les alçades de les conques del Llobregat-Cardener, que ens ajudarà a entendre el patró de localització de les activitats industrials a l'interior d'aquest espai.

Tant al Bages com al Berguedà ens trobarem que l'inici de les activitats industrials modernes està en funció de les necessitats de la incipient indústria cotonera del pla de Barcelona. Aquest procés aconsegueix consolidar-se i donar lloc en unes primeres etapes a un desenvolupament industrial amb components autòctons al voltant del tèxtil, tal com exposem en el següent apartat d'aquest capítol. Al costat d'això la vall del Llobregat serà un escenari predilecte del fenomen descrit de deslocalització industrial que busca l'energia barata, salaris baixos i un clima social poc conflictiu. Aquesta component d'industrialització "perifèrica" conviurà amb l'autòctona fins que els grans empresaris locals es traslladaran a viure a Barcelona i la gran empresa tèxtil passarà a ser també dependent.

Mapa 8.1. Esquema hipsomètric de les conques mitjanes i alta del Llobregat i del Cardener.
(Bages, Berguedà i Solsonès)

Altures: 1 = inferior a 400 metres / 2 = 400 - 800 m. / 3 = 800 - 1.200 m.
4 = 1.200 - 1.600 m. / 5 = superior a 1.600 m.

Font: Reproduït d'ALEGRE, Pau i RECASENS, Josefina (1982)

El component "colonial" (activitat forana que s'instal·la al lloc cercant recursos com poden ser fonts d'energia o mà d'obra barata i que s'emporta els beneficis fora de l'àrea de producció) de la industrialització del Bages i el Berguedà s'accentuarà més amb l'aparició d'activitats extractives (depredadores) dels recursos naturals, com la mineria i les activitats associades (central tèrmica de Cercs).

Pel què fa al carbó, la primera explotació de lignit fou la de Fígols el 1860. Al Berguedà hi ha tres focus lignífics: Fígols-Guardiola-Saldes, Cercs-Peguera, i La Nou-Catllaràs². Al Bages, la potassa es descobrí a Súria el 1912, i l'empresa belga Solvay hi començà l'explotació del mineral l'any 1925. Les mines de Cardona es començaren a explotar el 1929 i a Sallent el 1933. A Balsareny l'extracció no començà fins el 1947³.

Veiem doncs que en les primeres fases de la industrialització, el Bages i el Berguedà segueixen les etapes del conjunt de l'evolució industrial del país; més que això, la importància dels rius Llobregat i Cardener com a factors de localització convertí les dues comarques en unes zones d'alta especialització industrial. Així, es beneficiaren també de les nova infraestructura de comunicació que es desenvolupà a Catalunya: el ferrocarril. El tren que connectava amb Barcelona arribà a Manresa el 1859⁴.

L'inici de les explotacions mineres feu que es construïssin noves línies de ferrocarril, d'amplada diferent a la línia de Barcelona, el carrilet, per servir les

² CUADROS i SANCLIMENS (1983) presenten una visió àmplia dels orígens i evolució de la mineria de l'alt Berguedà. Sobre els orígens d'aquesta activitat, veure també NOGUERA (1997). ALSINA (1997) analitza l'evolució de la relació entre mineria, paisatge i territori a l'alt Berguedà.

³ Les dades esmentades, que no coincideixen exactament amb les facilitades per altres fonts, són extretes de CAMPRUBÍ (1998a). Per més detalls de l'inici de l'activitat minera al Bages, veure OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992) i ALEGRE i RECASENS (1982). La mina de Cardona finalitzà la seva activitat el 4 de setembre de 1990.

⁴ Recordem que el primer ferrocarril d'Espanya, Barcelona-Mataró és de 1848. I que el fet que la segona línia important, la que anava a Lleida (on arribà el 1860) passés per Manresa i no per Igualada seguint la carretera Nacional II es degué precisament a la importància de Manresa com a centre industrial. Per això el tren arribà abans a Manresa que a la resta de capitals provincials catalanes (Girona el 1862, i Tarragona el 1865) (CARRERAS, 1980). Per a una explicació sobre les causes del traçat de la xarxa ferroviària i el paper del capital barceloní, veure OLIVERAS (1994).

mines del Berguedà i Súria. Així, el carrilet Manresa-Olvan es construeix entre 1885 i 1887; més tard s'allargà fins a Guardiola (1914) i finalment fins la fàbrica de ciment Asland de Castellar de N'Hug (1914-24)⁵.

És als anys vint que arriba al Bages una altra línia del carrilet, l'actual dels Ferrocarrils de la Generalitat: el 1922 a Monistrol de Montserrat i el 1924 a Manresa. És també el 1924 que es construeix la línia de Manresa a Súria que servirà l'explotació de les potasses.

Podríem considerar doncs que fins al primer terç del segle XX el Bages i el Berguedà jugaren un paper important en el desenvolupament industrial del país, ja sigui degut a la pròpia iniciativa dels seus fabricants o bé com a àrees de deslocalització de la indústria barcelonina que buscava costos de producció més baixos. En canvi, el Bages i el Berguedà no van seguir el ritme de transformacions dels anys del boom econòmic dels seixanta del segle XX, caracteritzat per la diversificació de les activitats industrials.

Quines serien les causes que explicarien la marginalització de la vall mitjana i alta del Llobregat del desenvolupament industrial català que es produeix a partir de 1.960?. Creiem que la causa fonamental és que els factors de localització no afavorien les dues comarques en un període caracteritzat per la concentració de l'activitat econòmica. Cal tenir en compte que les comunicacions per carretera amb Barcelona eren molt dolentes fins l'any 1.975⁶, i que després, el Bages i el Berguedà quedaren al marge del territori beneficiat per la xarxa d'autopistes que es començà a construir els anys seixantes. D'altra banda, i tal com hem dit, una bona part de l'empresariat local havia marxat a viure a Barcelona i no hi havia una classe dirigent prou emprenedora com per fer front a les necessitats de reconversió en noves activitats.

⁵ SERRA, Joan M.; SERRA, Josep Antoni (1981). Aquestes línies es van clausurar el 1963 (Guardiola-Clot del Moro), 1972 (Olvan-Guardiola), i 1974 (Manresa-Olvan).

⁶ La carretera de Manresa a Abrera, camí que segueix la vall del Llobregat cap a Barcelona, és de 1.974, i la carretera de Terrassa a Manresa és de 1.975.

Així, amb les primeres manifestacions de la crisi del sector tèxtil, que és endèmica des dels anys seixanta i es manifesta segons la conjuntura econòmica i seguint el procés d'obertura de l'economia espanyola, el Bages i el Berguedà entren en una situació d'estancament econòmic. Amb una indústria més diversificada que el Berguedà, el Bages pogué reorientar el sector de fabricació de maquinària industrial tèxtil cap a la indústria auxiliar de l'automòbil i trampejar la crisi dels seixantes. L'impacte més fort de la crisi tèxtil es donarà, tanmateix, des de finals dels anys setanta a inicis dels noranta i coincidirà amb el tancament de pràcticament la totalitat de l'activitat minera.

8.2 La Industrialització al Bages i al Berguedà: de les colònies industrials a la crisi dels anys seixanta

La indústria moderna comença al Bages i al Berguedà a finals de segle XVIII amb el sector tèxtil, que es mecanitzarà a mitjans del segle XIX. Els factors que expliquen el desenvolupament d'aquesta indústria al Bages són els següents (OLIVERAS, 1980, pàg. 347)⁷:

a) La tradició pre-industrial. A les principals viles de la comarca hi havia artesans experts en les arts del filat i el teixit manual. També existia el comerciant manufacturer que donava feina a domicili. Els beneficis d'aquestes activitats van ser invertits en fàbriques modernes⁸.

b) La força motriu dels rius. Les fàbriques s'instal·laren al costat dels rius per aprofitar l'energia hidràulica generada pels salts d'aigua. El vapor, i més tard l'electricitat, seran utilitzats com a energia complementària en temps d'estiatge. Es tracta d'un factor de localització de gran importància, que permetia competir

⁷ Per a explicacions detallades de la introducció de les activitats tèxtils al Bages i a la Catalunya central, veure VILÀ VALENTÍ (1971); OLIVERAS (1981); LLUSSÀ i al. (1978); FERRER (1986). Per al cas de Manresa, veure OLIVERAS (1985 i 1986).

⁸ Per a una exposició de la presència d'aquestes activitats i del paper dels diferents tipus d'artesans i comerciants en la industrialització de la Catalunya central i en la conseqüent formació de la burgesia industrial, veure FERRER (1986).

amb les fàbriques emplaçades prop dels ports i dels mercats urbans. A principis de segle XX l'aigua encara era la principal font d'energia mecànica i podia convertir-se en electricitat. Més tard l'electricitat provocà una gran llibertat de localització i alliberà les fàbriques de la proximitat del carbó o de l'aigua.

c) Les noves comunicacions. El 1859 el ferrocarril arribà a Manresa i el 1886 el carrilet enllaçava Manresa amb el Berguedà, cosa que permeté l'arribada de les matèries primeres i afavorí l'explotació i el transport dels lignits de Figols.

d) Una mà d'obra abundant, ja que l'aportació d'excedents del món rural permetia que els salaris es situessin per sota de pla de Barcelona⁹.

La presència d'una important tradició artesanal de fabricació de teixits de llana i de seda és doncs un dels factors que explicarà que, en el moment d'expansió de la fabricació de les indianes (roba de cotó estampada) a mitjans de segle XVIII molts fabricants de Barcelona busquen filadors de cotó a l'interior de Catalunya (OLIVERAS, 1981 i 1994). El treball del cotó era més còmode i net i proporcionava més guanys, també per al filador, de manera que es produí una substitució del treball de la llana i la seda pel cotó. El motor de l'activitat de filat i de teixit del cotó a l'interior de Catalunya és doncs l'expansió de les indianes, i en la major part dels casos es tracta d'un procés organitzat pels mateixos fabricants de Barcelona, tal com expressa OLIVERAS (1994, pàg. 29):

La difusió espacial de la indústria cotonera s'inicia, per tant, a Barcelona i és la demanda de filats allò que possibilita la seva implantació a les altres comarques, bàsicament llocs que hi són relativament a prop, o les valls fluvials faciliten el transport i aporten una major humitat relativa, que és molt apropiada per a filar, atès que la sequedat afavoreix que el fil es trenqui; per això creiem que els fabricants de Barcelona s'estimarien més les poblacions de l'eix del Llobregat que no pas les de la Segarra.

⁹ NADAL (1991, pàg. 57) reproduïx el preu del treball utilitzat per a la fabricació de cotins (teles gruixudes) l'any 1879, on es veu la disminució del mateix en funció de la distància a Barcelona. Així, a Manresa era un 13% més barat que el de la capital, a Moià un 14%, a L'Estany i Santpedor un 15%, a Artés i Cardona un 19%, a Berga i Avia un 20% i a La Pobla de Lillet (l'indret on la mà d'obra era més barata de Catalunya) un 26%.

No només a Manresa era important les activitats de teixit i de filat pre-industrial, sinó també a l'alt Berguedà, on La Pobla de Lillet era el tercer centre tèxtil català a mitjans de segle XVIII després de Castellterçol i Molà. Fou a Berga on Ramon Farguell realitzà a finals de segle una adaptació de la màquina de filar anglesa Hargreaves, coneguda com a "berguedana".

Tanmateix, el procés de mecanització del tèxtil de la vall del Llobregat anà a remolc de les innovacions i noves tècniques que s'introdueixen a Barcelona. En tractar les dades de la filatura de cotó de 1.841, OLIVERAS (1994) utilitza com a indicador de modernitat la *ratio* entre el capital emprat i el nombre de fàbriques de cada comarca; en el cas de les comarques que ens ocupen, el capital per fàbrica era de 11.954 rals al Berguedà, de 56.346 rals al Bages, molt inferior als 250.033 rals del Barcelonès. La mecanització fou per tant més lenta al Berguedà, això explica que mentre que el Bages tenia el 1.850 el 10,3% dels fusos mecànics de Catalunya, el Berguedà en tenia només el 0,7% (NADAL, 1991).

Per fer-nos una idea de la importància de l'activitat a mitjans de segle passat, podem esmentar que el 1842 hi havia al partit judicial de Manresa¹⁰ 227 filatures i 158 fàbriques de teixits, i que el nombre d'obriers tèxtils de era de 4.348 (el 6,2% del total de Catalunya) i al de Berga 5.418 (el 7,3%) (OLIVERAS, 1994). En el cas del Bages, el 84,6% dels obrers eren a la filatura, i el 15,4% de teixits. Entre els obrers de filatura, el 60% eren dones i el 37% infants. En el teixit, tanmateix, els homes representaven el 67% i els infants el 13% (OLIVERAS, 1985, pàg. 290). El 1.850 el nombre de telers de la vall del Llobregat i Cardener representaven el 14,3% del total de Catalunya, enfront del 72,1% que estaven localitzats al litoral, entre Mataró i Reus. (OLIVERAS, 1994).

Al Berguedà, la indústria tèxtil sofrí a la segona meitat del segle XIX problemes derivats de l'aïllament provocat per les guerres carlines, i una iniciativa com el

¹⁰ Equiparable a efectes de comparació amb la comarca del Bages. El Partit judicial no inclou Cardona (inclosa al de Berga) i sí en canvi Granera (municipi de la comarca del Vallès Occidental).

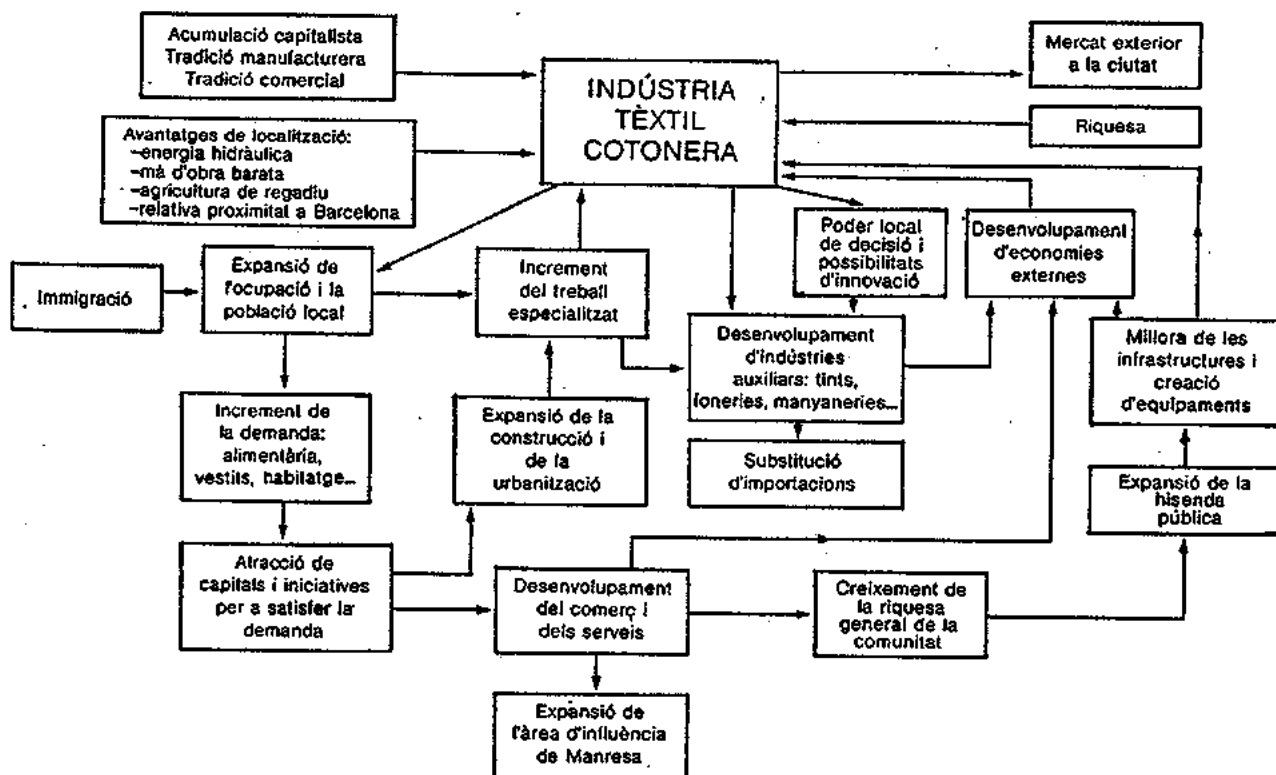
Canal Industrial, promoguda per impulsar l'activitat fabril a la capital comarcal, va fracassar degut a la manca de cohesió dels sectors industrials i polítics entorn al projecte, per l'excessiu cost de l'obra en relació als beneficis esperats, i per la manca de capitals disponibles en un període de crisi general dels anys de la construcció (NOGUERA 1989).

En el model de desenvolupament de Manresa establert per OLIVERAS (1986), extrapolable a tota la comarca, el tèxtil és el motor de l'economia urbana i l'activitat que arrossega els altres sectors industrials (veure Gràfic 8.1). L'augment de les fàbriques i de la producció comportava l'increment de la població, feia augmentar la demanda d'habitatges i promovia l'expansió urbana. El sector tèxtil i les activitats relacionades eren les que més contribuïen a la hisenda pública, i això incentivava el pes econòmic i social de la comarca. Les inversions privades més importants anaven també al sector tèxtil, ja que les economies d'aglomeració repercutien favorablement en l'activitat i beneficis empresarials.

OLIVERAS ens descriu de fet, la formació del què avui anomenaríem un districte industrial, un sistema industrial de base autòctona que promou l'aparició d'activitats auxiliars o complementàries que integren una cadena de valor:

El desenvolupament de la indústria tèxtil (filatura i teixit, principalment de cotó) va facilitar el naixement d'una indústria de maquinària tèxtil, a qual, al seu torn, provocà l'aparició de la indústria metal·lúrgica auxiliar (fabricació i acabament de peces metàl·liques, reparacions, etc.) i permeté la naixença d'altres activitats que en principi actuaven d'auxiliars i, després, al llarg del temps, coincidint amb les successives crisis del sector tèxtil i amb la implantació a Catalunya d'altres activitats industrials, van anar transformant-se i independitzant-se del tèxtil. La fusteria industrial, les foneries, el transport, els serveis, etc., van desenvolupar-se així, gràcies al dinamisme impulsu de la filatura i el teixit. (OLIVERAS i GIMÉNEZ, pàg. 182)

Gràfic 8.1. El model de desenvolupament de Manresa en el segle XIX

Font: Reproduït d'OLIVERAS, 1986

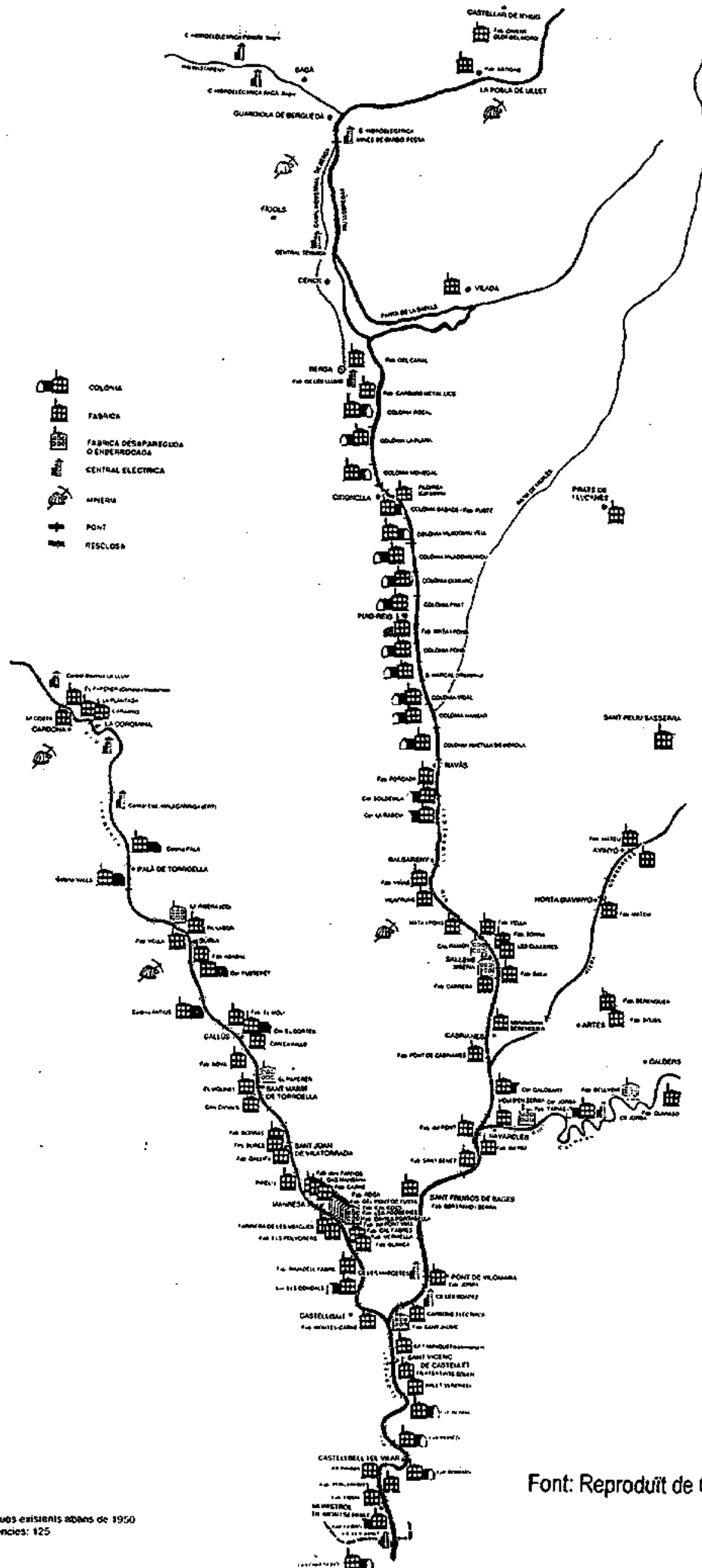
Aquest model de desenvolupament propicià l'establiment d'un rosari de colònies industrials, afavorides per la llei de 1868. L'ús de l'energia hidràulica i l'establiment d'un ordre social propi a l'interior de la colònia, molt allunyat de la conflictivitat social incipient dels grans nuclis urbans i industrials, són les causes de la seva proliferació. Moltes d'elles s'assentaren al costat d'antics molins convertits en "fàbriques de riu"¹¹. Vegeu al mapa 8.2 les fàbriques i colònies industrials localitzades al costat del riu Llobregat, Cardener i altres afluent del primer a les comarques del Bages i del Berguedà.

La instal·lació de fàbriques al costat del riu va suposar, a més de la formació de les colònies, el naixement de noves poblacions en llocs fins aleshores deshabitats o bé només ocupats per població rural. Així van néixer, a la segona meitat del segle passat, Sant Vicenç de Castellet, Navàs, Sant Joan de Vilatorrada; d'altres poblacions com Callús i Súria baixaren de la costa per estendre's a banda i banda del riu. L'explotació minera també va provocar l'aparició de nous nuclis de població: els barris de Vilafruns (Balsareny), la Butjosa (Sallent), Salipota (Súria), la Coromina (Cardona), els barris de Sant Salvador de la Vedella¹², Sant Jordi, Sant Corneli, la Rodonella i Carne (Cercs). La disposició dels actuals nuclis de població de les comarques del Bages i del Berguedà és doncs hereva i fou configurada pel procés d'industrialització.

¹¹ Ignasi TERRADES (1979) fou el pioner de l'estudi del fenomen de les colònies industrials enteses com un sistema global productiu i social, que englobava, a més de les activitats de producció, les de reproducció i control de la força de treball, en la seva monografia de la Colònia de l'Ametlla de Merola. Per a una visió del conjunt del procés industrialitzador de les fàbriques i les colònies del Llobregat mitjà i alt, veure FERRER, PIÑERO i SERRA, (1997). A CAMPRUBÍ (1984), així com en molts dels articles recopilats a CAMPRUBÍ (1994 i 1997) s'hi troben també moltes referències a la història de fàbriques i colònies de la Catalunya central.

¹² Actualment soterrat sota les aigües de l'embassament de La Baells.

Mapa 8.2. Localització de fàbriques i colònies industrials als rius Cardener i Llobregat i afluents. (Bages i Berguedà). Segles XIX-XX

Fàbriques existents abans de 1950
Referències: 125

Font: Reproduït de CAMPRUBÍ, Josep (1994)

OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992, pàg. 184) consideren l'element més destacat de la industrialització bagenca el fet que es va fer primordialment amb recursos i iniciatives locals:

El gas, l'electricitat, el ferrocarril de Berga, la Caixa d'Estalvis de Manresa i tantes i tantes altres activitats econòmiques van ser promogudes des de la comarca i en bona part amb capital propi. L'estalvi, que no era drenat de la comarca, s'hi tornava a invertir en les mateixes activitats o d'altres. Els Vidal, Pons, Viladomiu, Burés, Borràs, Portabella, etc. eren fills del Bages i invertien la major part dels seus beneficis a la comarca o al Berguedà¹³.

Al Berguedà també moltes de les fàbriques sorgiren de la iniciativa i recursos d'industrials berguedans: els Artigas de la Pobla de Lillet, els Pujol, els Rosal, que tingueren lògicament un protagonisme en la vida ciutadana, en són exemples clars¹⁴. Justament l'allunyament dels descendents dels industrials esmentats provocà que els beneficis obtinguts a la comarca es dirigissin a la capital catalana i s'invertissin en activitats diferents.

La indústria tèxtil del Bages va anar seguint la conjuntura catalana del sector, aferrissada al proteccionisme, i no va saber invertir per posar-se al nivell tècnic necessari. La crisi de fi de segle XIX derivada de la pèrdua del mercat colonial va ser molt forta al Bages i provocà un estancament econòmic i demogràfic que no es recuperà fins els anys de la Primera Guerra mundial¹⁵, després de la qual hi hagué una nova crisi.

A principis dels anys trenta el Bages encara era una comarca eminentment tèxtil que concentrava el 24,1% dels fusos de filar de tot Catalunya, i juntament amb les comarques fluvials d'Osona, Ripollès i Berguedà concentrava més de la meitat de pues del país. En total hi havia al Bages 463.000 pues i 13.466

¹³ Com a exemple d'aquest perfil d'industrials manresans es pot citar el de Josep Pons i Enrich, la biografia del qual es pot trobar en el pòrtic del complet estudi de la colònia realitzat per Rosa SERRA i Ramon VILADÉS (1987) i en FERRER (1985).

¹⁴ Veure Josep NOGUERA (1989) per a una anàlisi de la dinàmica econòmica i social que portà a la construcció del Canal Industrial de Berga. SOLÀ (1995) analitza les causes i la problemàtica de la industrialització a la ciutat de Berga. GUIXÉ (1906) presenta un retrat de l'estat de la indústria berguedana a inicis del segle XX.

¹⁵ A Manresa el 1.900 hi havia oficialment 3.354 obrers afectats total o parcialment per la crisi en una població de 25.000 habitants (LLUSSÀ i al., 1978, pàg. 94).

telers. Manresa, Sallent, Monistrol de Montserrat, Cardona i Balsareny eren les poblacions amb més presència tèxtil.

Després de la guerra espanyola l'activitat es reprengué amb dificultats, entre altres coses per les mancances de matèries primeres. Entre 1939 i 1950 les màquines es renovaren molt poc, i quan a partir de 1950 augmentà la demanda l'ampliació de les fàbriques es feu amb mà d'obra poc qualificada i provenint de la immigració, sense introduir millores tècniques importants ni racionalitzar l'estructura organitzativa i de gestió. Les noves tècniques (en maquinària, control de producció, marketing, política de personal, etc.) no arriben fins els anys seixanta, coincidint amb la liberalització de l'economia espanyola.

Pel què fa a les colònies tèxtils, l'època de màxim esplendor fou entre 1890 i 1920, si bé entre 1.939 i 1.959 també tingueren una importància relativa a causa de l'estancament general de la producció. A partir del pla de reestructuració de la indústria tèxtil de principis dels anys seixanta començà la seva davallada. La colònia de La Plana, a Avià, fou la primera que va tancar l'any 1963, i actualment només queda en funcionament, si bé parcialment, la fàbrica Serra Feliu a l'Ametlla de Merola.

L'any 1950 hi havia al Bages unes 200 fàbriques de filats i de teixits (apart de la cineria). D'aquestes, unes 90 eren a Manresa, amb uns 4.500 telers, 140.000 ptes i una producció setmanal de filats propera als 150.000 kg. Aquesta indústria, encara tradicional, patirà una forta crisi entre els anys 1962 i 1966, crisi que suposarà l'inici del final d'una hegemonia i anunciarà importants canvis en l'estructura del sector. Cal emmarcar la crisi en el procés del pla d'estabilització i de l'obertura del mercat espanyol, així com a altres factors derivats de l'estructura proteccionista i intervencionista de l'estat.

La crisi suposà l'eliminació de les empreses marginals i de mà d'obra poc especialitzada i impulsà a les supervivents a la introducció de noves tècniques i a l'augment de la productivitat. A Manresa, el nombre de treballadors tèxtils

passà de 9.973 el 1.959 (el 44,6% de la població activa) a 6.909 el 1.964 (el 27,2%), mentre que la població de la ciutat passava de 50.823 a 57.760 habitants (LLUSSÀ i al. 1978). Pel què fa al conjunt de la comarca del Bages, el 1964 hi havia a 15.572 treballadors tèxtils, el 7% del total de Catalunya (percentatge només inferior al Barcelonès i al Vallès Occidental)¹⁶.

L'impacte de la crisi encara fou més fort al Berguedà, on dels 10.937 treballadors del tèxtil que hi havia el 1.962 es passà a 7.339 el 1971¹⁷. A aquestes dades cal sumar-hi la pèrdua de 1.585 llocs de treball en el sector miner entre 1.962 i 1.972 (SERRA i SERRA, 1981).

Entre 1.964 i 1.970 el Bages va veure disminuïda l'ocupació industrial un 10,2%, mentre que a Catalunya augmentava en un 23,8%. Si comparem el 1964 amb el 1975, el creixement és negatiu en un 6,8%, cosa que manifesta una certa recuperació de l'ocupació industrial entre 1970 i 1975, sense arribar però als nivells de 1964. El Berguedà seguí una tònica similar però encara més agreujada: la disminució de llocs de treball industrial fou encara més forta entre 1964 i 1970, del 13,8%, mentre que entre 1964 i 1975 la disminució fou de 2,1%. A Catalunya l'augment del nombre de llocs de treball entre 1964 i 1975 va ser de 28,1% (FLOS, GASÒLIBA, SERRA, 1978; RODRÍGUEZ i D'ALÒS-MONER, 1978).

La disminució de l'activitat tèxtil va provocar una important emigració cap a Barcelona i comarques veïnes. En el cas del Bages, el creixement del sector sidero-metal·lúrgic, i concretament la indústria auxiliar de l'automòbil, a partir dels anys seixantes, permeté absorbir part de la mà d'obra sobrant de tèxtil.

Per tot el què s'ha dit fins ara hom pot considerar la dècada dels seixanta com el moment d'inflexió en l'evolució econòmica de les comarques del Bages i del Berguedà, en el qual comença a entrar en crisi el model industrial que s'havia

¹⁶ D'aquests, 114 empreses i 7.938 treballadors correspondrien a Manresa (CONSEJO ECONÓMICO SINDICAL COMARCAL DE MANRESA, 1965).

¹⁷ Segons dades del Consejo Económico Social de la Comarca de Berga, citades per SERRA i SERRA (1981), pàg. 129.

anat forjant des de la meitat del segle XIX. L'activitat tèxtil, en la forma explicitada més amunt, inicià la seva davallada, que fou prou lenta gràcies als ajuts dels plans oficials que comentarem seguidament, fins que la dècada dels vuitanta certificà la defunció del model tradicional i hom percebé que si bé es podia mantenir un determinat nivell de producció tèxtil, havia de ser sobre unes bases diferents.

Però la dècada des seixanta és també la darrera en la que l'activitat minera es desenvolupa, amb el mercat protegit, sense problemes i a ple rendiment. És a partir d'aquest moment que la mineria començarà a portar problemes, tant al Bages com sobretot al Berguedà, i la reestructuració d'aquesta producció tindrà lloc també al llarg dels setantes i vuitantes¹⁸. La crisi del tèxtil i de la mineria a partir dels seixanta obren un parell de dècades de transició que abocaran, a finals dels vuitanta, a una nova situació de l'economia del Bages i del Berguedà, a la que ja no podem aplicar la imatge de la vall mitjana i alta del Llobregat com a espai de la indústria fluvial i miner.

8.3 El Bages i el Berguedà en el marc de la indústria catalana dels anys 70

El 1.970 el Bages continuava sent una comarca especialitzada en el tèxtil, sector que ocupava el 57,7% dels treballadors industrials de la comarca (que suposaven el 7,8% del total de treballadors del tèxtil de Catalunya). El sector sidero-metal·lúrgic, el segon en importància, ocupava el 21% dels treballadors industrials (el 2% del total de metal·lúrgics de Catalunya). Hi eren importants també la indústria química i de la fusta (veure taula 8.1). Pel què fa a la indústria tèxtil, al voltant d'un terç de l'activitat tenia lloc a Manresa, que comptava amb 134 empreses i 5.621 treballadors (OLIVERAS, 1980).

¹⁸ No desenvolupem en aquest treball l'evolució de l'activitat minera, tant important a l'alt Berguedà i al Bages. Hom pot consultar algunes de les obres ja esmentades: CUADROS i SANCLIMENS (1983), MIRALLES i al. (1990), DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (1991), OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992), així com el número 54 de la revista L'Erol, (estiu 1997), dedicat a la mineria del carbó al Berguedà.

Al Berguedà el tèxtil encara era més predominant en la indústria comarcal; sense tenir en compte les activitats extractives els treballadors del tèxtil suposaven el 85% de tots els ocupats a la indústria comarcal (veure taula 8.1), xifra que representava el 3,7% del total dels treballadors del tèxtil català.

Analitzant l'estructura de la indústria al Bages el 1.970 en la que incloïa també les activitats extractives i la construcció, OLIVERAS (1980) remarcava el predomini de la petita empresa: del total de 1.842 empreses, les de menys de 50 treballadors representaven el 94,1% del total, i només hi havia 36 empreses d'entre 101 i 250 treballadors, i 23 de més de 250 treballadors. Les empreses de més de 100 treballadors ocupaven el 54,4% dels treballadors industrials i tenien una gran preponderància en la mineria, la química i caudú, i el tèxtil.

Taula 8.1. Cens industrial 1970. Nombre d'empreses i treballadors per sectors. Bages i Berguedà

SECTOR	Bages		Berguedà	
	Empreses	Treballadors	Empreses	Treballadors
Alimentari	163	912	42	206
Tèxtil	345	15.932	66	7.235
Fusta	252	1.592	49	255
Paper	36	221	9	105
Química	39	2.687	4	81
Mat. construcció	37	488	16	253
Metall	454	5.789	71	376
TOTAL	1.326	27.621	257	8.511

Font: CIDC: *Censo Industrial de Catalunya*, 1970. Reproduït de ALEGRE, P.; RECASENS, J. (1982)

A finals de la dècada dels setanta tenim una altra radiografia de la indústria, que ens facilita el cens industrial de 1.978. A la taula 8.2 hem reproduït el nombre d'empreses del Bages i del Berguedà juntament amb les de Catalunya. Cal fer notar que incloem en la taula tota la informació que presenta el cens industrial; per tant a més de la indústria manufacturera hi reflectim el sector 1 de la CNAE-74 (Energia i Aigua) que inclou les mines de carbó del Berguedà. Cal tenir present també que el subsector 23 (extracció de minerals no metàl·lics

ni energètics) inclou les mines de sals del Bages (Cardona, Súria, Sallent i Balsareny), a més de l'extracció de guixos, pedres i argiles.

Taula 8.2. Cens industrial 1978. Nombre d'empreses i treballadors per subsectors CNAE-74. Bages, Berguedà i Catalunya.

SECTOR	Bages		Berguedà		Catalunya	
	Empreses	Treballadors	Empreses	Treballadors	Empreses	Treballadors
1. Energia i aigua	28	42	17	1.470	945	4.801
21. Extracció de minerals metàl·lics	-	-	-	-	4	210
22. Prod. i trans. Metalls	2	32	1	16	111	6.818
23. Extr. minerals no metàl·lics	22	2.980	4	13	229	4.588
24. Ind. de productes minerals	48	1.026	14	195	1.788	38.016
25. Ind. química	22	408	4	138	1.025	56.245
31. Fab. prod. metàl·lics	172	2.091	22	54	6.522	78.509
32. Construcció maquinària	62	1.333	7	41	1.772	46.773
33. Const. maq. oficina i ordinadors	-	-	-	-	12	3.053
34. Cons. material elèctric	17	280	2	8	741	42.055
35. Fab. material electrònic	2	36	-	-	199	15.569
36. Const. vehicles	10	1.283	-	-	354	48.141
37. Const. naval	-	-	-	-	103	2.250
38. Const. altre material transport	1	2	-	-	109	8.048
39. Fab. instruments de precisió	1	22	-	-	154	4.816
41 i 42. Ind. alimentària	267	1.849	75	197	6.868	62.089
43. Ind. tèxtil	234	12.192	50	7.081	3.581	132.976
44. Ind. cuir i calçat	5	34	1	3	341	8.223
45. Ind. confecció	102	1.461	22	664	2.048	35.402
46. Ind fusta.	202	1.084	51	224	6.816	38.340
47. Ind. paper i edició	34	245	10	107	2.059	41.587
48. Ind. cauçú	17	360	-	-	1.078	28.870
49. Altres indústries	16	221	-	-	501	8.697
TOTAL	1.264	26.991	260	10.211	37.360	716.056

Font: CIDC, 1987: *Cens industrial de Catalunya, 1978*

Si hom compara les dades de 1.978 amb les de 1.970 hom pot detectar alguna incongruència, sobretot referida al nombre d'empreses i ocupats a la química i al paper del Bages. ALEGRE i RECASENS (1982) presenten dades del mateix cens extretes d'una publicació del Ministeri d'Indústria anterior a la publicació (del CIDC) la que hem usat nosaltres; en general creiem que la nostra font és millor, però sens dubte pel què fa als dos sectors esmentats probablement s'acostin més a la realitat les dades que esmenten Alegre i Recasens: 49 empreses i 2.622 treballadors de la indústria química del Bages i 255 empreses i 215 treballadors del sector del paper i edició. Pel què fa al Berguedà, les dues fonts mostren també algunes diferències, si bé no tant grans.

De l'anàlisi de les dades hom pot detectar que al Bages ja s'ha iniciat la disminució dels ocupats a la indústria tèxtil industrials en relació a 1.970; al llarg de la dècada el nombre ha disminuït en uns 3.500. En el cas del Berguedà, no sembla que s'hagi produït encara la disminució del nombre de treballadors tèxtils, o almenys és molt limitada. En tot cas, el nombre d'ocupats tèxtils suposava el 45,2% dels ocupats industrials i miners del Bages, xifra que percentatge que al Berguedà arribava gairebé al 70%.

El metall del Bages sembla haver disminuït el nombre de treballadors durant la dècada dels setanta, però el 1.978 mantenia el 2% del total d'ocupats metal·lúrgics de Catalunya.

OLIVERAS (1980, pàg. 350-351) feia el següent diagnòstic de la indústria bagenca dels setanta, que podem fer extensible a la del Berguedà, del que ressalta la manca de renovació i la situació de dependència de les grans empreses de centres de decisió de fora de la comarca:

Sense noves inversions quantitativament importants, l'estructura industrial del Bages ha estat molt poc renovada, amb el greu problema que això representa en uns moments de reestructuració general de les activitats econòmiques. Les grans empreses de la comarca són, en llur majoria, centres de producció allunyats de la gerència que sol ser a Barcelona, fet que implica una notable pèrdua de llocs de treball especialitzat i de decisió econòmica de la comarca, a més a més que el desarrelament dels dirigents de l'empresa significa també una pèrdua d'interès per la comarca, la qual deixa de ser centre per a convertir-se en sucursal. Pel que fa a les petites i mitjanes empreses, la seva tecnologia, els equips humans i els coneixements de gestió no sempre han estat els més adients, i la majoria d'elles no venen productes nous, sinó que fabriquen els productes que els demana una empresa més important, generalment instal·lada en una altra àrea, cosa que suposa un total dependència de l'exterior, amb conseqüències en època de crisi.

8.4 La crisi del tèxtil i el procés de diversificació industrial

8.4.1 Les causes estructurals de la crisi del tèxtil europeu

Cal situar la crisi del tèxtil català en el context de l'evolució del sector a nivell mundial i més específicament europeu, els passos del qual seguirà el sector espanyol amb uns anys de retard¹⁹. MALUQUER SOSTRES (1973) considerava com a components importants de la desfavorable conjuntura europea del sector tèxtil els anys seixanta l'elevada inflació i la crisi econòmica, acompanyada de l'augment de les importacions provinents de països amb mà d'obra més barata.

El tèxtil europeu -i encara més el català- havia mantingut estructures i hàbits de gestió propis de principis de segle, i la seva reestructuració fou inevitable degut a les transformacions que es manifesten amb cruessa als anys seixanta:

a) la pèrdua dels mercats colonials, l'existència dels quals havia acostumat el sector a uns mercats massa fàcils.

b) el desenvolupament de les fibres sintètiques, en les que es van especialitzar moltes grans empreses filials de grups químics. A més, el fet que moltes empreses sobreestimaren la capacitat de creixement del sector, portà a importants excessos de producció d'aquestes fibres. L'encariment del petroli agreujà les conseqüències d'aquest excés.

c) l'evolució del consum, amb la creixent importància de la moda. Una part de la confecció no hauria comprès bé el fenomen i es veuria afectada per la manca de contacte amb els creadors. La manca de lligams entre els diferents elements de la cadena tèxtil (filatura, teixit, confecció) hauria agreujat el problema.

¹⁹ La major part de la informació d'aquest apartat referida a l'evolució del tèxtil europeu i al Pla de Reestructuració del tèxtil espanyol està tret de LLUSSÀ i al. (1978).

d) la transformació de la distribució. Molts productors haurien perdut terreny, atrapats entre les necessitats del gran comerç (grans sèries a baix preu) i les de les *boutiques* de moda (petites sèries i mostres molt àmplies d'articles ràpidament renovats). Així, el gran comerç s'hauria acostumat a importar articles a baix preu per assegurar-se uns grans beneficis, i moltes *boutiques* han passat a dependre de petites empreses, a mig camí entre la confecció i la distribució, que han acaparat el mercat gràcies a la seva capacitat d'adaptació.

e) la mundialització de la producció i del mercat tèxtil. El fenomen és doble: per una banda molts països en vies de desenvolupament decidiren invertir en el tèxtil com a sector promotor d'un procés d'industrialització, i per l'altra es produí un fenomen de deslocalització per part d'empreses europees que invertiren en la construcció de fàbriques en països que ofereixen una mà d'obra barata, molts avantatges fiscals i la proximitat als grans mercats, com per exemple els d'Amèrica Llatina.

Davant d'aquesta situació, la major part dels països europeus reaccionaren amb mesures proteccionistes i també amb mesures encaminades a racionalitzar i reestructurar el sector, reestructuració que passa per la seva transformació de sector intensiu en mà d'obra a intensiu en capital.

Les mesures limitadores de la importació de productes tèxtils a Europa s'establiren ja en els anys seixanta en el marc dels acords del GATT, i foren conegudes amb el nom d'Acords Multifibres. El seu èxit fou relatiu, ja que per una banda moltes importacions provinents de països de baixos salaris es "rebatejaven" en països industrialitzats, i per l'altra la major part de les importacions provenien de països industrialitzats.

S'imposà doncs la convicció que calia dissenyar mesures per recolzar la readaptació estructural de les empreses a les noves condicions de producció i competència, i afavorir el reforçament de les estructures financeres i de gestió

de les empreses que estan ben orientades. Es tractaria de salvar el màxim de les empreses del tèxtil, tot i reconeixent que moltes d'elles desapareixerien.

Abans d'entrar en l'anàlisi de les polítiques d'aquest tipus portades a terme a Espanya, volem reproduir les causes específiques de la crisi del tèxtil del Berguedà segons la diagnosi del Pla Comarcal de Muntanya del Berguedà, algunes de les quals sens dubte són compartides amb el Bages:

- **l'allunyament relatiu dels centres proveïdors de primeres matèries i de les àrees de consum**, juntament amb les deficients comunicacions (...) provoca un increment dels costos i disminueix la capacitat competitiva de la indústria comarcal.
- una **desarticulació** important de la indústria tèxtil comarcal amb un predomini gairebé exclusiu dels seus clients i proveïdors fora de la comarca.
- una **desacceleració de les inversions industrials** al Berguedà en relació al conjunt de Catalunya. Aquesta inversió relativa menor es manifesta sobretot en el període 1976-1980 en relació al major pes de les inversions industrials al Berguedà en el quadrienni immediatament anterior.
- uns **costos empresarials més elevats** com a conseqüència del manteniment de l'estructura en colònies. (...)
- el **predomini de les empreses grans en relació a les petites** provoca que la fallida o reducció de plantilla en alguna tingui efectes desencadenants molt forts sobre les altres activitats i empreses induïdes i en general sobre l'estructura productiva de tota la comarca.
- la **concentració excessiva** del sector tèxtil a la comarca, que absorbeix el 56% dels assalariats industrials, comporta una **dependència** directa de l'economia comarcal d'un sol sector (i amb empreses grans). Aquesta pràctica monoespecialització tèxtil del Berguedà ha provocat que de la crisi que ha travessat se'n ressenti el conjunt de l'economia, a causa de la **manca d'absorció** dels treballadors que s'han quedat en atur per part dels altres sectors o activitats i també per la falta de diversificació de la indústria berguedana.
- una **dinàmica industrial dependent sobretot de decisions foranes**. La major part dels centres productius tèxtils més importants del Berguedà assumeixen únicament la funció productiva, mentre que el control de la producció és fora de la comarca, ja que normalment tenen la seu central a Barcelona. A més, si un bon nombre de les empreses tèxtils van ser creades per empresaris locals, actualment són poques les que depenen de decisions preses a peu de fàbrica. Aquesta pèrdua de control local de la fabricació del tèxtil provoca una menor sensibilitat davant les incidències negatives que puguin afectar les empreses comarcals. (DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES, pàg. 234-235)

8.4.2 Els plans de reconversió del tèxtil espanyol i la pèrdua de pes del tèxtil al Bages i al Berguedà

A Espanya les primeres mesures que es prenen, basades en un pla anglès, són un decret de reorganització de la indústria tèxtil (octubre de 1960) i un sobre reorganització de la indústria tèxtil (juliol de 1963). Aquest darrer preveia l'atorgament de crèdits i subvencions a la destrucció de maquinària vella. Tanmateix, poques empreses s'acolliren als plans, i no solucionaren els problemes de sobreproducció, ja que lògicament augmentà la producció.

En aquest apartat ens referirem bàsicament a l'aplicació dels diferents plans que s'han implementat, especialment al Berguedà, i farem referència també al procés de pèrdua de llocs de treball en el tèxtil des dels seixanta a la dècada dels vuitanta.

L'any 1969 fou promulgat un nou "Pla de reestructuració de la indústria tèxtil cotonera" que tenia com a objectiu la modernització de les instal·lacions sempre que no suposés un augment de la capacitat productiva. Estableix mesures de jubilacions anticipades i subsidis del 100% del salari a la resta dels treballadors acomiadats majors de 45 anys durant 30 mesos. La seva vigència durà fins l'any 1972. Aquest pla tingué una eficàcia més gran que els anteriors pel què fa al compliment dels seus objectius de destrucció de maquinària vella i de reducció de plantilles, cosa que permeté un increment de la rendibilitat de les empreses.

Segons la valoració feta per GALLET (1983), a través dels plans de reestructuració s'aconseguí que unes quantes empreses que havien tancat les seves portes poguessin treballar amb una disminució de la plantilla i que els treballadors que van anar a l'atur ho fessin amb més bones condicions. Al Berguedà, els plans van afectar sobretot la colònia Vidal, Manufactures Vildomiu, la colònia Prat i Manufactures Berenguer, que en conjunt van reduir les seves plantilles en uns 750 treballadors. Aquestes reduccions se sumaven a les provocades pel tancament, uns anys abans, de les empreses de la

colònia Manen, Texcosa, Hidrosa i per la reducció de plantilla de la Colònia Rosal. Els plans de reestructuració no van aconseguir tanmateix fer més competitives les empreses del Berguedà (DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES, 1991).

El 1.981 es va aprovar l'anomenat Pla de Reconversió Tèxtil, dotat de 140.000 milions de pessetes i en vigència durant cinc anys, que perseguia adaptar les empreses a formes més competitives de producció mitjançant la renovació de la maquinària i la incorporació de noves tecnologies a la producció.

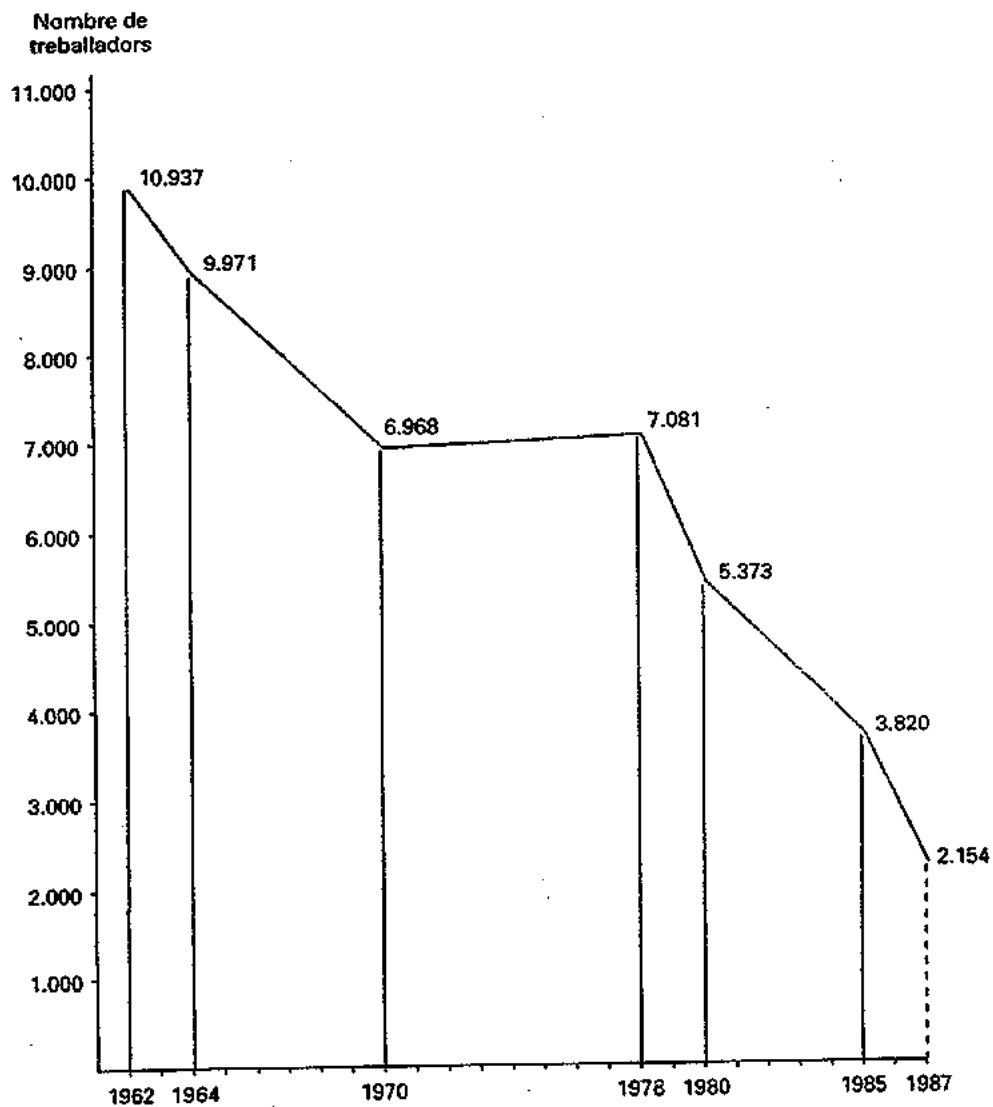
Al Berguedà s'hi van acollir 19 empreses entre 1.982 i 1.986, amb una plantilla global de 2.400 treballadors, és a dir, quasi el 50% de les empreses i dels treballadors de la comarca. Són totes del subsector del cotó excepte tres de la confecció, i hi ha un predomini de les mitjanes²⁰.

L'impacte al Berguedà del Pla de Reconversió fou l'atenyiment d'importants millores de la productivitat a través de la introducció de noves tecnologies i la modernització dels processos productius. L'impacte sobre l'ocupació fou més negatiu per a les empreses no acollides al Pla.

El Gràfic 8.2 ens mostra la important disminució del nombre de llocs de treball de tèxtil al Berguedà a partir dels anys seixanta. Aquest procés continuà també al llarg de la segona meitat dels vuitanta i a principis dels noranta. El CIDEM elaborà un llistat del nombre de llocs de treball perduts a les empreses grans del Berguedà, que reproduïm a l'annex B (taula B.17) entre 1.985 i 1.992, es registren 1.985 llocs de treball destruïts només al tèxtil, que s'afegeixen al 700 llocs de treball perduts a la mineria en el mateix període. Remarquem que el llistat no és exhaustiu, ja que només recull informació de les empreses grans, i que les xifres esmentades suposen un percentatge important del nombre d'ocupats de la comarca.

²⁰ Veure la llista completa a DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (1991), pàg. 233.

Gràfic 8.2. Evolució del nombre d'ocupats a la indústria tèxtil al Berguedà. 1962-1987

Font: Reproduït de MIRALLES i al. (1990): *El Berguedà, una comarca d'industrialització antiga*

Aquesta dinàmica ve lògicament reflectida en les dades de població registrada a l'atur en sector tèxtil. Podem veure que l'any 1.983, amb 1.055 aturats, suposa la punta de la crisi del sector al Berguedà. Els anys següents el nombre d'aturats disminueix sensiblement (748 el 1.985), però l'any 1.987 el nombre d'aturats provinents del sector tèxtil tornava a situar-se per damunt del miler (1.070).

En el cas del Bages, no hem pogut consultar ni coneixem l'existència d'explicacions exhaustives del procés de la crisi del sector tèxtil, apart de la descripció de LLUSSÀ i al (1978) corresponent al període 1.976-78, i les referències que apareixen als articles de Josep CAMPRUBÍ (1994 i 1998). En un d'aquests²¹ apareix una llista de les empreses tèxtils de Manresa desaparegudes entre 1.953 i 1.991, que reproduïm a l'annex B (taula B.18).

Sí que tenim una avaluació dels efectes de les polítiques oficials de reconversió del tèxtil. OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992) consideren que els plans oficials de reconversió del sector tèxtil cotoner no van ser prou ben gestionats, de manera que una part de les subvencions destinades a la renovació de les instal·lacions i de la maquinària no s'hauria destinat a la finalitat prevista. Igualment, alguns telers substituïts que s'haurien d'haver eliminat de la producció van ser venuts a altres fabricants, que s'haurien establert pel seu compte o ampliat maquinària. Aquests fets haurien perjudicat el sector, en no reduir l'oferta ni garantir la renovació tecnològica.

Les grans empreses del sector haurien fet ús, més que dels plans de reestructuració, de les possibilitats de suspensió temporal de contractes de treball en primer lloc, i del tancament de la fàbrica després:

Moltes empreses no van fer la reestructuració a temps per tal de permetre que l'estructura productiva quedés dimensionada d'una manera que permetés afrontar amb més garanties el futur. Aquest seria el cas de la tradicional indústria manresana Tèxtils Bertran i Serra (La Fàbrica Nova), que va entrar en funcionament l'any 1894 i que als moments més esplendorosos havia arribat a

²¹ "El crac del tèxtil a la Manresa dels 60", publicat a Regió7 el dia 1 de novembre de 1.997, i reproduït a CAMPRUBÍ (1998), pàg. 208-209).

tenir més de 2.000 treballadors. El 1986 només eren 763, el 1988 eren 340 i el 1989 va tancar definitivament. (OLIVERAS i GIMÉNEZ, pàg. 207).

Els anys vuitanta van viure doncs la reducció de les plantilles de les grans fàbriques degut a l'automatització dels processos. La major part d'elles van acabar tancant, incapaces d'adaptar-se a les exigències de flexibilitat en la producció. La fi del sistema de producció fordista al Bages i al Berguedà es pot datar doncs a la dècada dels vuitanta. Cal tenir present que una part dels treballadors acomiadats de les fàbriques tèxtils seguí treballant en el mateix sector en activitat submergida.

8.4.3 La situació als anys vuitanta

Segons l'anàlisi que fan OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992) de les dades d'empreses i treballadors industrials provinents de l'INSS i corresponents a 1986, l'activitat tèxtil estava escampada per quasi tota la comarca del Bages (26 dels 35 municipis tenien fàbriques tèxtils) i era el nucli central de l'activitat manufacturera de la major part d'ells. En els següents pobles el tèxtil concentrava més del 75% dels llocs de treball industrials: Avinyó, Balsareny, Calders, Callús, Monistrol de Calders, Mura, Navarcles, El Pont de Vilomara, Sant Feliu Sasserra, i Santa Maria d'Oló. Per l'altra extrem, els municipis amb menor presència del tèxtil eren: Sant Joan de Vilatorrada (7%), Castellgalí (17,3%), Santpedor (19,7%), Navàs (22,8%)²², Manresa (29,4%), Sallent (32,4%), Moià (37%) i Sant Fruitós de Bages (37,3%).

En aquest sector és important també la part submergida, formada no només per les activitats d'individus i empreses familiars, sinó també per la part no declarada de les activitats d'empreses legalment establertes. Una forma molt present, segons OLIVERAS i GIMÉNEZ, és la del treball a domicili, que dona a les empreses una gran flexibilitat que els permet adaptar-se a les oscil·lacions de la demanda, a més d'abaratir els costos de mà d'obra.

²² A Navàs hi són importants, tanmateix, altres indústries relacionades amb la confecció tèxtil.

L'any 1986 el 87,1% de les empreses tèxtils del Bages tenien menys de 50 treballadors, i el 67,6% menys de 10. OLIVERAS i GIMÉNEZ (pàg. 202) atribueixen la gran presència d'empreses petites, que treballen "a mans" (en règim de subcontractació), a processos de reconversió que suposaren l'externalització de part de la producció de les grans fàbriques.

Segons OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992), hi ha dos activitats tèxtils especialment presents a Manresa i rodalia: la cinteria i la fabricació de gasa. Pel què fa a la cinteria, Manresa (amb un 25% de la producció) és el centre més important d'Espanya. S'hi fabriquen més de 200 classes de cintes, entre elles del destinades a la confecció, els cordons, els cinturons de seguretat, fils sobrecoberts, cinta elàstica o cinta d'enquadernació de llibres.

Quant a la fabricació de gases per a usos sanitaris, ens trobem al Bages les tres empreses més importants d'Espanya i de Manresa surt més del 60% de les benes i gases que consumeixen els hospitals espanyols. És un subsector poc afectat per la crisi, ja que no presenta les oscil·lacions de la demanda que tenen els sectors de la moda i la confecció.

La indústria auxiliar de tints es concentra a Manresa, degut a què l'aigua de la Sèquia està menys contaminada que la d'altres indrets. Les activitats dedicades als tints i acabats no solen estar integrades a les empreses que es dediquen a teixir o a filar, degut a la complexitat tècnica del procés, ben diferenciat de les activitats esmentades. Tanmateix, la crisi en el sector de filats i teixit ha repercutit molt negativament en el subsector, ja que depèn de la demanda dels anteriors. Oliveras i Giménez posen com a exemple de la crisi en el subsector el tancament, a finals dels vuitanta, de dues empreses de tint importants, com l'Auxiliar Tèxtil Manresana i Tints Baltiérrez. Les empreses supervivents, segons els mateixos autors, han tendit a ampliar la gamma de processos o especialitats per tal de fer front a la crisi.

Com a conclusió de la seva anàlisi, OLIVERAS i GIMÉNEZ (1992) estableixen la següent diagnosi del sector tèxtil del Bages a inicis dels anys noranta, que explicaria les causes del tancament d'empreses i pèrdua de llocs de treball:

a) Manca de nivell tecnològic, dels equips i dels coneixements necessaris. Als anys 50s i 60s la producció fou confiada a una peonada poc exigent però també poc efectiva. Les actuals plantilles sobrecarregades provoquen problemes de costos empresarials, i la seva substitució per tecnologia comporta l'endeutament de les empreses i un problema social important. (per tant, seria una herència del proteccionisme).

b) No s'ha produït la deslocalització de les activitats tèxtils com va passar a l'Europa comunitària des dels anys setanta, de manera que el sector ha d'afrontar la competència dels productes europeus (en línies d'articles de qualitat) i de països del tercer món (en articles de gran consum). Aquestes importacions del tercer món suposen una greu competència per al tipus de producció de les comarques interiors.

El procés de substitució de mà d'obra per tecnologia que havien seguit els països comunitaris s'havia produït, a inicis dels noranta, de forma desigual a la comarca del Bages segons Oliveras i Giménez. Així, les empreses més dinàmiques van aprofitar la crisi per enfortir-se mentre que les menys competitives i que tenien maquinària més antiquada van ser eliminades del mercat. Això va provocar un fort atur, sobretot femení, especialment greu en poblacions com Sant Vicenç de Castellet i Cardona.

L'apreciació de la pesseta els anys vuitanta fou una altra de les dificultats afegides al sector, en dificultar les exportacions, així com l'alt tipus d'interès que dificultava la inversió en maquinària. Tanmateix, per OLIVERAS i GIMÉNEZ, "el principal problema és, potser, la situació general de la comarca, que no disposa d'un centre important de decisió en aquesta indústria i no ha dedicat esforços a la innovació, el disseny, la creativitat, la confecció, etc." (p. 208)

El 1991 hi hagué una nova sotragada al sector, després d'un temps de redreçament, degut a l'estabilitat de la demanda i a l'augment de la competència. En un any van fer expedient de crisi unes 14 empreses, amb la pèrdua d'un miler de llocs de treball, sobretot dones de 30 a 45 anys²³.

Per OLIVERAS i GIMÉNEZ (pàg. 208) era difícil que el Bages pogués reorientar el seu sector tèxtil cap a la producció de productes de qualitat, la incorporació d'intangibles (moda, disseny) i la formació d'una veritable xarxa comercial internacional. Els avantatges del Bages per mantenir l'activitat tèxtil es basarien en "la utilització racional d'algunes minicentrals hidràuliques, en una mà d'obra amb uns costos més baixos que en altres llocs i, sobretot, en un clima industrial i una tradició tèxtil que fins ara han facilitat la localització d'aquesta activitat."

Pel què fa al Berguedà, hem explicat ja la importància que l'activitat tèxtil seguia mantenint a la segona meitat de la dècada en l'estructura industrial de la comarca, malgrat la pèrdua continua de llocs de treball des dels anys seixanta ja comentada. La localització del tèxtil a l'interior de la comarca presentava als anys vuitanta una forta concentració espacial, essent els municipis amb més presència de llocs de treball Berga (36,5%), Puig-reig (14,5%) i Vilada (9,5%), segons dades de l'INSS analitzades a MIRALLES i al. (1990). Les mateixes dades reflecteixen la importància de la gran empresa, encara als anys vuitanta, al Berguedà: el 60% dels assalariats es concentraven en empreses de 100 a 500 treballadors. Al 1987 ja no quedava cap empresa que superés el mig miler de treballadors.

Pel què fa als reptes que ha d'afrontar el tèxtil al Berguedà, la diagnosi del Pla Comarcal de Muntanya del Berguedà considera els següents: a) potenciar l'adaptació a la "moda" i al disseny tèxtil; b) la millora de la versatilitat de les empreses, per tal de poder fer produccions diferents; c) la potenciació de

²³ Aquesta crisi afectà especialment el Bages sud i sobretot Castellbell i el Vilar, on el tancament d'Indústries Burés comportà la pèrdua de gairebé 300 llocs de treball (OLIVERAS i GIMÉNEZ, 1992, pàg. 208).

l'esperit comercial; d) l'optimització dels salts d'aigua; e) la creació d'una escola d'aprenents de disciplines diverses. A més, cal no oblidar que una bona part de les empreses encara no havien fet la reconversió i que en el futur caldria cercar un teixit molt més diversificat²⁴.

²⁴ Segons la ponència de F. MARÇAL citada per DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (1991).

9. L'EVOLUCIÓ DELS SISTEMES PRODUCTIUS DEL BAGES I EL BERGUEDÀ EN EL MARC DE LES TRANSFORMACIONS DE LA INDÚSTRIA CATALANA

Després d'haver fet una explicació del procés d'industrialització al Bages i al Berguedà, creiem que abans d'entrar en l'anàlisi empírica de la transformació de l'estructura industrial de les dues comarques entre 1.986 i 1.997, convé plantejar quins han estat els canvis de la indústria catalana en les dues darreres dècades, tant en termes d'especialització i organització de la producció com de model territorial de desenvolupament industrial.

En la primera part del capítol dibuixarem breument les principals característiques de l'evolució de la indústria catalana entre 1.975 i 1.996. Farem especial esment als processos d'internacionalització i de flexibilització de la producció i les manifestacions territorials de la dinàmica industrial.

En la segona part del capítol analitzarem l'evolució dels sistemes productius del Bages i del Berguedà en relació a la del conjunt de Catalunya, a través de la tècnica del *shift share* i utilitzant dos tipus d'informació: el nombre d'establiments industrials i el nombre de persones ocupades (i de llocs de treball per al darrer des subperíodes que considerem). Aquesta anàlisi ens permetrà de comparar la dinàmica de les dues comarques amb la del conjunt de Catalunya i ens donarà pistes sobre les capacitats del seu sistema productiu.

9.1 Alguns trets significatius de l'evolució de la indústria catalana 1.975-1.996

9.1.1 Un nou model de desenvolupament a partir de 1.975, caracteritzat per la internacionalització i la flexibilització

En una anàlisi exhaustiva dels factors i de les característiques de la industrialització a Catalunya entre 1.960 i 1.977 dirigit per Josep M. Bricall i per Amadeu Petitbó (CENTRE D'ESTUDIS I PLANIFICACIÓ, 1983) es consideren com a característiques fonamentals de la indústria catalana el seu elevat grau de transnacionalització i de tendència a l'oligopoli (veure també PETITBÓ i BOSCH, 1990).

L'esmentat nivell de transnacionalització hauria portat, als anys setanta, a una situació de dependència (control) respecte del capital estranger, més acusada en el camp de la tecnologia. La presència del capital estranger seria més gran en els sectors més dinàmics de l'economia catalana, segons l'anàlisi portat a terme en l'estudi esmentat a les grans empreses industrials (GEI) catalanes:

La consideració de la participació del capital estranger a les GEI domiciliades a Catalunya (...) ens fa concloure que a les branques industrials d'especialització es dona una clara situació de control. Això permet afirmar que el capital internacional és present de forma selectiva a les branques d'especialització, sectors potencialment més dinàmics de l'economia catalana i als que tenen més possibilitats d'incidir al mercat espanyol. (CENTRE D'ESTUDIS I PLANIFICACIÓ, 1983, pàg. 35).

Les relacions entre Catalunya i Espanya es modifiquen a conseqüència de la industrialització espanyola del període 1.960-75, i de resultes d'això l'economia catalana s'especialitza en línies de productes diferents dels tradicionals. La química, la sidero-metal·lúrgia i l'alimentació seran els sectors predominants en la nova època.

La industrialització espanyola va inserint, doncs, Catalunya al teixit espanyol, el mercat del qual li és decisiu a aquella, car el valor de les exportacions a l'estranger representa només el 16,7% del de les dirigides al mercat que li ofereix la resta d'Espanya. (CENTRE D'ESTUDIS I PLANIFICACIÓ, 1983, pàg. 231)

I és que malgrat que al llarg del període 1.960-1.975 l'economia catalana s'obre a l'exterior, la importància del mercat estranger és encara molt petita en relació al mercat espanyol. El 1.975 les exportacions a l'estranger suposen un 8,1% del PIB, mentre que les exportacions a l'estranger suposen un 48,5% del PIB català.

El final del període analitzat per l'estudi del Centre d'Estudis i Planificació coincideix amb l'inici de la crisi econòmica de mitjans dels setanta, crisi que ha estat qualificada com a crisi del model de desenvolupament, que comportà la destrucció del teixit industrial que no estava adaptat a les noves condicions de producció (TRULLÉN, 1990a, 1990b)

Cal dir que als anys vuitanta s'articularen unes polítiques per fer front a la destrucció del teixit industrial i a l'atur creixent que comportava la crisi econòmica que abastà el període 1.977-1.985 i que afectava amb més intensitat les àrees més industrialitzades. L'instrument bàsic fou la dotació d'incentius a la inversió a les Zones d'Urgent Reindustrialització (ZUR), que en el cas de Catalunya corresponia al territori de la Corporació Metropolitana de Barcelona i que tingué vigència entre 1.985 i 1.988. L'adopció d'aquesta política, que afavoria un territori que era el que ja concentrava la part més important de la indústria catalana, no afavorí gens, més aviat el contrari, el reequilibri de l'activitat industrial en el territori de Catalunya (OLIVERAS, 1988; SÁNCHEZ, 1995). Tal com mostraren GUINJOAN i HERNÁNDEZ (1989), l'anàlisi de les empreses que es van acollir als beneficis de la ZUR mostra les tendències de reestructuració que la indústria catalana seguirà a partir d'aquesta època: predomini dels sectors amb major innovació tècnica (l'electrònica, informàtica, indústria auxiliar de l'automòbil, i plàstic i cautxú) i gran presència del capital estranger.

Sens dubte, al costat de la flexibilització de la producció el què ha caracteritzat els darrers vint anys de l'evolució econòmica ha estat l'obertura a l'exterior. Aquesta creixent obertura la trobem expressada en l'augment del comerç exterior i la major presència de capital estranger a les empreses industrials catalanes (així com una incipient i creixent presència de les inversions

industrials catalanes a l'exterior). L'entrada d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea l'any 1.986 ha estat un element catalitzador en el procés d'obertura que ja s'havia iniciat anteriorment.

Juan ORTEGA (1994) analitza la situació de la indústria catalana en aquest nou marc obert a la competència global i més concretament la influència de la integració europea en els diferents sectors industrials. Considera que l'estructura industrial catalana es trobava en una situació d'inferioritat davant les empreses europees degut al fet de comptar amb un mercat tancat:

La limitació del mercat interior i la manca de competència externa han condicionat la dimensió de les empreses, el grau d'especialització, el desenvolupament tecnològic, els sistemes de comercialització, l'organització i la gestió la qual cosa, en conjunt, ha determinat la conformació d'una estructura amb un grau notable de vulnerabilitat. (ORTEGA, 1994, pàg. 156)

Els efectes de la integració europea han estat especialment rellevants en la indústria manufacturera, i s'han traduït en canvis de propietat d'empreses arran de la inversió estrangera, en la modificació dels corrents comercials amb l'exterior i en la transformació de l'estructura de moltes empreses.

L'entrada a la Comunitat Econòmica tingué, com a primera conseqüència, l'entrada de capital estranger. És en els sectors més dinàmics, com hem vist, on es produeix una major concentració del capital internacional, sobretot en els productes finals de la metal·lúrgia, en certes activitats de la química i en l'alimentació. Es tracta de béns de gran consum en els quals la tecnologia, el disseny, els costos i els sistemes de comercialització constitueixen els factors bàsics de competitivitat. A partir de 1.991 les inversions estrangeres s'estabilitzen i sembla iniciar-se una nova etapa en la que la inversió estrangera no acudirà tant al sector manufacturer, entre altres raons per la presència d'alternatives d'inversió (Europa de l'Est, Sudamèrica), i a la crisi que pateixen moltes empreses transnacionals (ORTEGA, 1994, pàg. 159).

ORTEGA analitza la presència del capital estranger en diversos sectors, i destaca especialment la indústria de l'automòbil i l'auxiliar. Destacarem els seus comentaris sobre aquesta última, donada la importància que té al Bages:

L'alt grau de participació del capital estranger en la indústria principal de l'automoció ha tingut la seva rèplica en la indústria auxiliar d'aquest sector. Aquesta situació es presenta, sobretot, en allò que podríem denominar el primer esglaó de subministrament de la indústria principal i, com a testimoni del fet, podem observar [que de] les 25 empreses amb una xifra més alta de facturació (...) només 4 empreses tenen capital autòcton majoritari (ORTEGA, 1994, pàg. 162).

De fet, hem de dir també que cap de les 25 empreses auxiliars de l'automòbil que esmenta Ortega (les més importants) té presència al Bages. Pel què fa a l'altre gran sector predominant al Bages (i també al Berguedà), el tèxtil, el capital estranger hi és molt poc present. El subsectors de filats, de teixits i d'acabats presenten molt poca presència d'inversió estrangera. En canvi, en les manufactures basades en el disseny (gènere de punt) i en els productes més nous (fibra de vidre) ens robem que les empreses més grans estan controlades per capital estranger. Apart de no atreure inversió estrangera, les activitats tradicionals del tèxtil són les més afectades per la internacionalització de l'economia i han de fer front a processos d'adaptació, i precisaran de millores en el disseny, l'estructura i la comercialització per tal de poder aprofitar el mercat comunitari¹.

Segons alguns analistes, l'entrada a la Comunitat Econòmica Europea hauria canviat el model industrial de Catalunya. Això s'hauria traduït en un canvi en l'estructura de les exportacions: s'ha passat del predomini en l'exportació de productes d'aigües amunt (basats en recursos naturals o processos bàsics) i de consum final (intensius en mà d'obra) a augmentar l'exportació de funcions industrials i de suport, productes basats en avantatges tecnològics (MONITOR COMPANYY, 1992).

De fet, una de les expressions de la internacionalització de l'economia catalana i del nou model industrial és la conversió d'empreses familiars catalanes en multinacionals, expressió també de la nova posició de l'economia catalana en la divisió del treball mundial. En un recent estudi realitzat pel Departament d'Indústria de la Generalitat de Catalunya (FONTRODONA i HERNÁNDEZ, 1998), s'identifiquen 106 multinacionals catalanes, les quals disposen de 199 establiments productius a l'estranger. Es tracta en la seva majoria d'empreses

¹ Per a una anàlisi aprofundida de la situació i perspectives dels diferents sectors industrials a Catalunya a principis dels noranta, veure GUAL; SOLÀ; i FLUVIÀ, 1991.

no molt grans i sense participació de capital estranger. Volem ressaltar que entre les empreses que cita l'estudi n'hi ha quatre del Bages: AUSA de Manresa (vehICLES per al transport), METALBAGES de Santpedor (components per a l'automoció), INDÚSTRIES PONSÀ de Manresa (cintèria), i SALVADOR FIGUERAS de Manresa (cintèria). Hem de dir també que la llista que presenten no és exhaustiva; ja que una de les empreses que hem entrevistat nosaltres (Dalmau S.A.) també té o participa en plantes productives a l'estranger i no consta en el llistat que dóna l'estudi esmentat.

En un altre ordre de coses, i relacionat amb la dinàmica de l'espai europeu, Catalunya sembla ben posicionada per beneficiar-se del procés de reforçament de la Unió Europea, igual com es beneficia de les tendències de foment de la diversitat i en el consum, segons l'anàlisi de la probabilitat de desenvolupament regional realitzada per FONTELA (1994) utilitzant l'accessibilitat i la receptivitat a les innovacions de les regions europees.

9.1.2 Un nou model industrial territorial

Des del punt de vista del territori, TRULLÉN (1990a) identifica tres formes d'industrialització flexible que es manifesten a Catalunya a partir de 1.975: externalització de serveis i de fases de la producció, industrialització difusa, i formació de districtes industrials.

L'externalització de serveis i la creixent separació entre les funcions de direcció i de producció comporta una creixent especialització del territori, concentrant el terciari avançat a l'interior de les ciutats i expulsant l'activitat industrial a fora de les mateixes. Les implicacions d'aquests fenòmens són l'eixamplament de les relacions de *commuting* residència-treball, i el fet que la ciutat central (Barcelona) s'especialitza en el terciari avançat i en els llocs de treball amb alt valor afegit.

La industrialització difusa s'ha produït en algunes àrees tradicionalment de base agrària, i afecta les funcions de producció relativament autònomes que no

requereixen la presència de moltes empreses especialitzades en el territori. És un fenomen que s'ha produït sobretot a les comarques gironines.

El fenomen de districte industrial es donaria a les ciutats de la perifèria de la regió metropolitana (Granollers, Sabadell, Terrassa, Mataró), que presenten uns mercats de treball força diferenciats i amb un alt nivell d'autocontenció.

L'anàlisi realitzada per COSTA, GÜELL i PARELLADA (1990) sobre la dinàmica econòmica del territori de Catalunya entre 1975 i 1.986 presenta uns resultats que són congruents amb el model proposat per Trullén. En efecte, després de la crisi dels setanta que hauria repercutit especialment a l'entorn metropolità i a les àrees industrials especialitzades en la metal·lúrgia i determinades branques del tèxtil, a partir de 1.981 es produeixen tres dinàmiques noves.

En primer lloc, la desconcentració de l'activitat industrial cap a les comarques de la primera i segona corones metropolitanes. Els autors consideren aquí la primera corona com les comarques de la Regió I i, pel què fa a la segona, se'n veurien beneficiades les següents comarques: la Selva, Osona, Alt Penedès i Garraf; és a dir, les més properes a la regió metropolitana amb l'excepció significativa del Bages.

En segon lloc, es produiria el relleu i la consolidació de nuclis industrials aprofitant els petits i mitjans nuclis urbans localitzats a la resta de Catalunya i sobretot les tres capitals de província (Girona, Lleida i Tarragona). En tercer lloc, ens trobaríem amb una disminució de l'especialització de les comarques, de manera que tendiríem a una progressiva similitud de l'estructura productiva de les comarques.

Dels resultats exposats, COSTA, GÜELL i PARELLADA conclouen que malgrat que no s'observen canvis en termes de jerarquia territorial a Catalunya, sí que en el període que analitzen s'han iniciat dos moviments que poden configurar un nou mapa de l'activitat productiva: es tracta de la desconcentració de Barcelona cap a la regió I, l'Alt Penedès i el Garraf, i la consolidació d'una sèrie de petites i mitjanes àrees industrials.

El primer dels fenòmens correspondria a l'ampliació de l'àrea d'influència metropolitana, degut bàsicament al desplaçament de les inversions industrials cap a aquestes noves àrees, i el segon a la creació de dinàmiques de desenvolupament a l'entorn de nuclis urbans consolidats. Pel què fa a la segona de les dinàmiques, els autors esmenten el cas del Gironès i de les comarques limítrofes (la Selva, l'Alt Empordà, el Pla de l'Estany), el Segrià, el Tarragonès, el Baix Camp i el Baix Penedès; i pel què fa a les comarques barcelonines destaquen dues àrees, l'Anoia i el Bages per una banda, i Osona per l'altra. Ens interessa destacar les consideracions que fan els autors respecte a aquestes tres darreres comarques (Anoia, Bages i Osona):

De fet, aquestes tres darreres comarques es podrien considerar una sola unitat si la seva evolució en el procés de crisi hagués estat homogènia i si les comunicacions terrestres entre l'Osona i el Bages fossin millors. Amb la construcció de l'Eix Transversal es pot ajudar a consolidar aquesta unitat. (COSTA, GÜELL i PARELLADA, 1990, pàg. 117)

Sobre el fenomen de difusió industrial també n'escriu COSTA CAMPI (1990), qui, a partir de l'anàlisi de les inversions industrials entre 1.970 i 1.986, conclou que tendeixen a configurar-se àrees d'especialització productiva, en el sentit que les noves inversions tendeixen a concentrar-se territorialment en el cas de la indústria de l'alimentació, el tèxtil, mobles i fusta, paper i arts gràfiques, i química. Aquest fet no seria contradictori amb la difusió industrial general, sinó que les empreses, tot difonent-se més en el territori, tendeixen a concentrar-se en les àrees on estan especialitzades. El Bages i el Berguedà formen part del grup de comarques especialitzades en el tèxtil, especialització que tendeix a accentuar-se per les inversions. Costa Campi ha estat una de les introductores de l'anàlisi en termes de districtes industrials, i directora de l'estudi EXCEL (1993a) del Ministeri d'Indústria en el que analitzen diversos sistemes productius locals, entre ells el metal·lúrgic de Manresa (EXCEL, 1993b), al que ens hem referit en la primera part d'aquest treball i que ens ha servit com a introducció a la nostra anàlisi empírica del mateix.

Volem ressaltar que bona part dels autors citats descriuen dinàmiques del tipus de districte industrial a les aglomeracions urbanes situades a unes desenes de quilòmetres de Barcelona. Donat que un dels nostres punts de partida és la

consideració de si aquest fenomen es dona també a l'àrea de Manresa, ens interessarà aprofundir una mica més en les dinàmiques que s'han descrit respecte als districtes industrials metropolitans i, en general, sobre la dinàmica de l'espai industrial metropolità.

Joan TRULLÉN (1995, 1996, 1998) ha analitzat la dinàmica industrial i d'ocupació a l'interior de la regió metropolitana de Barcelona. La seva anàlisi concorda també amb el models d'externalitats (DEMATTEIS 1991) exposat en la primera part del treball i que hem pres com a model a contrastar en la nostra investigació; així, Trullén distingeix entre processos de desconcentració de l'activitat de Barcelona en els municipis de la primera corona metropolitana, que tindria caràcter dependent, i processos de desenvolupament endogen en ciutats de la segona corona metropolitana:

Se detecta la importancia cuantitativa de las ciudades industriales de la segunda corona metropolitana y de los municipios de su entorno inmediato. Podemos identificar tendencias típicas de los denominados distritos industriales marshallianos en un número relevante de ciudades del entorno de Barcelona. Su especialización relativa originaria en actividades manufactureras constituye un factor de atracción de nuevas actividades industriales desplazadas del municipio de Barcelona. (...)

Con todo, la tendencia al crecimiento de la primera corona metropolitana debe responder más a una dinámica con componentes importantes de deslocalización de actividades fabriles anteriormente radicadas en Barcelona, mientras que el crecimiento de las ciudades de antigua industrialización (como Sabadell y Terrassa) o de nueva industrialización (como Granollers) respondería de forma más intensa a la existencia de una dinámica más endógena. (TRULLÉN, 1995, pàg. 34-35)

Més recentment, TRULLÉN (1998) actualitza les dades de la seva anàlisi, i confirma les anteriors conclusions, amb l'afegit de què descriu fenòmens de descentralització de les ciutats que presenten dinàmiques de districtes industrials cap als municipis del seu entorn.

En aquesta línia d'anàlisi, Oriol NEL·LO (1994) descriu també el procés de descentralització selectiva de la indústria de la ciutat de Barcelona cap als nuclis urbans que presenten mercats de treball autocontinguts, dibuixant un model de ciutat difusa i jerarquitzada.

9.1.3 *Clusters*, sectors competitiu i noves dinàmiques industrials

Al costat de les dinàmiques esmentades, volem ressaltar la introducció d'una nova òptica en la política industrial cap a una concepció de *clusters* que vol afavorir la millora del posicionament estratègic de les empreses.

La publicació del llibre de PORTER (1990) en què introduïa la idea que les economies poden ser estructurades en *clusters* d'empreses afins o relacionades, a l'entorn de fonts d'avantatge competitiu, tingué un ressò important també a Catalunya, de manera que la Generalitat li encarregà un informe sobre la competitivitat de Catalunya, que fou dirigit per un grup de professors de IESE (MONITOR COMPANYY, 1992).

En l'informe sobre la competitivitat de Catalunya, els autors parteixen de la consideració de segments estratègics (segment del mercat en el que les empreses competeixen i troben solucions a les mateixes situacions estratègiques), i de *microclusters* (ja que normalment les empreses del mateix segment estratègic s'agrupen geogràficament). Aquests darrers els agrupen en *clusters*, en funció de les habilitats requerides en comú.

Consideren que hi ha vuit *clusters* de futur a Catalunya. D'aquests, cinc actuen com a *clusters* d'arrossegament: "Manufactures de disseny" (tèxtil, mobles, joieria...), "Sistemes industrials" (automoció, components, electrodomèstics...), "Turisme", "Gran consum" (alimentació, detergents...), "Salut" (hospitals, farmàcia...). Els tres primers competeixen a escala internacional, i els altres dos competeixen per atreure empreses nacionals i multinacionals per servir el mercat espanyol des de Catalunya.

Dels altres tres, els *clusters* de "Coneixement" (ensenyament, edició,...) i "Finances", tenen paper de suport a l'economia i a vegades impacte d'arrossegament propi. El de "Química bàsica" és un *cluster* incert, ja que no té efectes reforçadors de les fonts d'avantatge dels altres (veure figures 9.1 i 9.2).

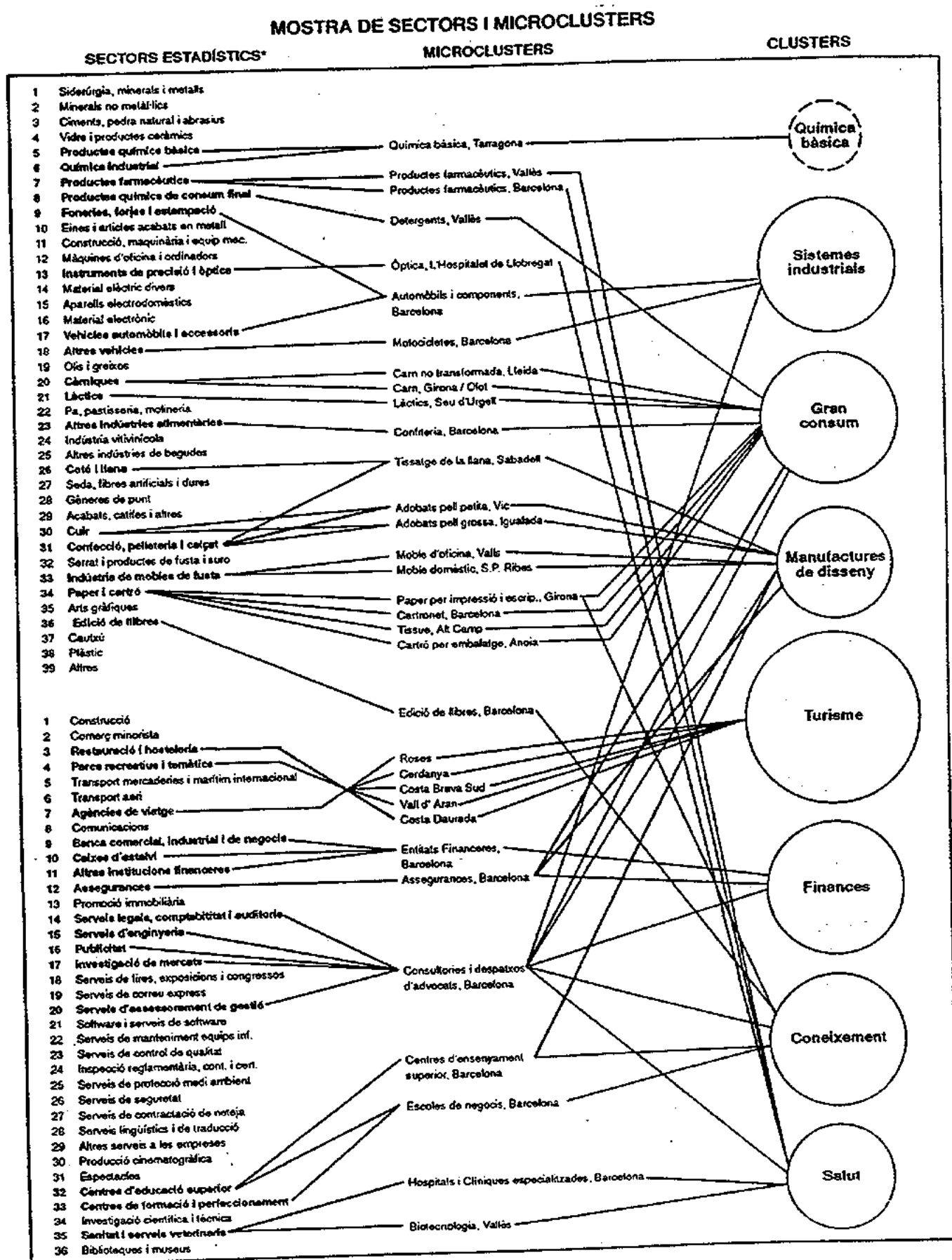
Cal dir que entre els *microclusters* esmentats en l'anàlisi hi ha molt poca presència de les comarques del Bages i del Berguedà. Hom podia haver

esperat, en tractar del *cluster* de sistemes industrials, una referència a la indústria auxiliar de l'automòbil de Manresa; el fet de que ni tant sols s'esmenti com a exemple ja és indicatiu de la seva poca importància en relació a les empreses del sector que estan localitzades a Barcelona, al Baix Llobregat o al Vallès. Només s'esmenta l'empresa Pirelli, que té la planta de producció a Manresa. En canvi, s'esmenta, dins el *cluster* de manufactures de disseny, un *microcluster* del calçat al Bages (que segurament el deuen descobrir aplicant un coeficient de localització, ja que el nombre d'empreses d'aquest sector no és tant important a la comarca; veure capítol 11). També s'esmenta, dins el mateix *cluster*, la filatura al Berguedà. Cap dels dos *microclusters* han estat estudiats amb treball de camp pels autors de l'estudi, per la qual cosa ens permetem opinar que, almenys en el del calçat del Bages, si ho haguessin fet probablement no constaria com a tal².

Ens aturarem una mica en les consideracions que l'informe fa sobre el *cluster* de sistemes industrials, donada la importància de la indústria auxiliar de l'automòbil al Bages. En aquest *cluster* s'hi troben incloses les àrees de negoci que tenen com a habilitat genèrica per al seu èxit la gestió del desenvolupament de sistemes de manera eficient al llarg del temps. La figura 9.3 ens mostra el diferents sectors d'activitat que el componen.

² I és que, tal com hem pogut comprovar nosaltres utilitzant coeficients de localització referits a la població ocupada per sectors a nivell municipal en relació a les xifres de Catalunya (capítol 10), una cosa és que surti una xifra de coeficient elevada aplicant la fórmula corresponent, i una altra és que aquesta tingui o no significació en la realitat.

Figura 9.1. Determinació de sectors, microclusters i clusters a Catalunya

Font: Reproduït de MOTOR COMPANY, 1991

Figura 9.2. Els clusters de futur a Catalunya

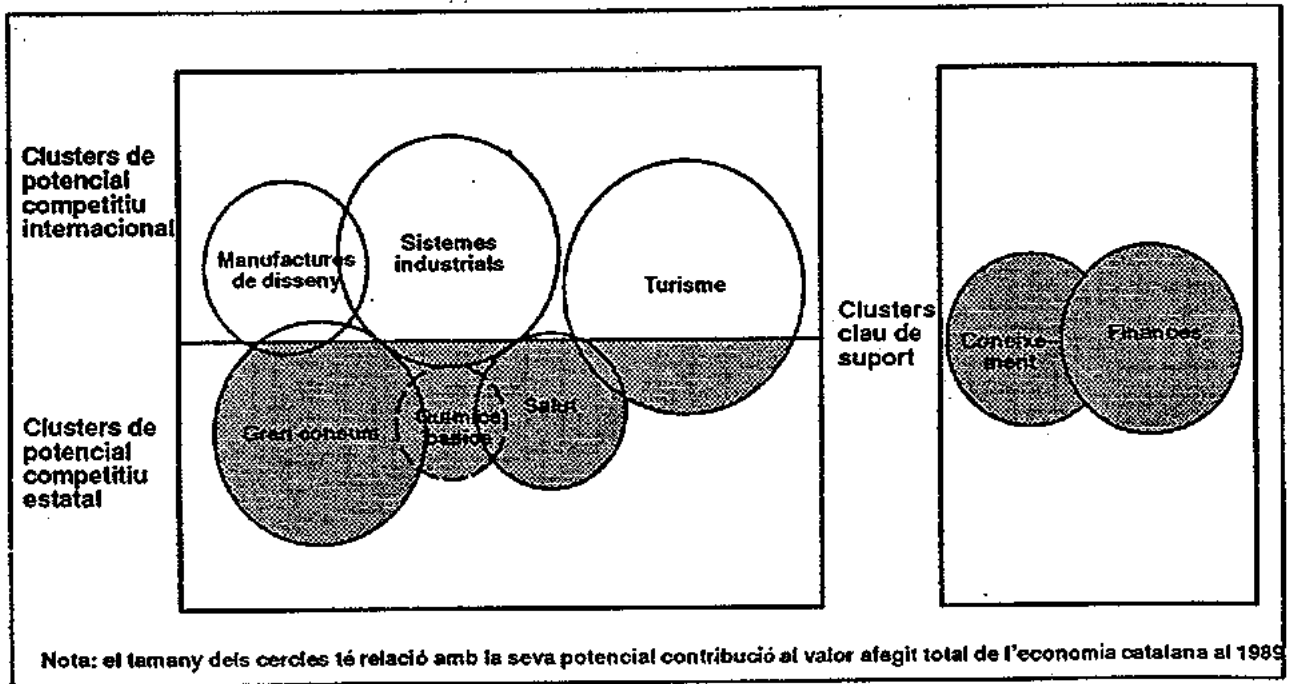
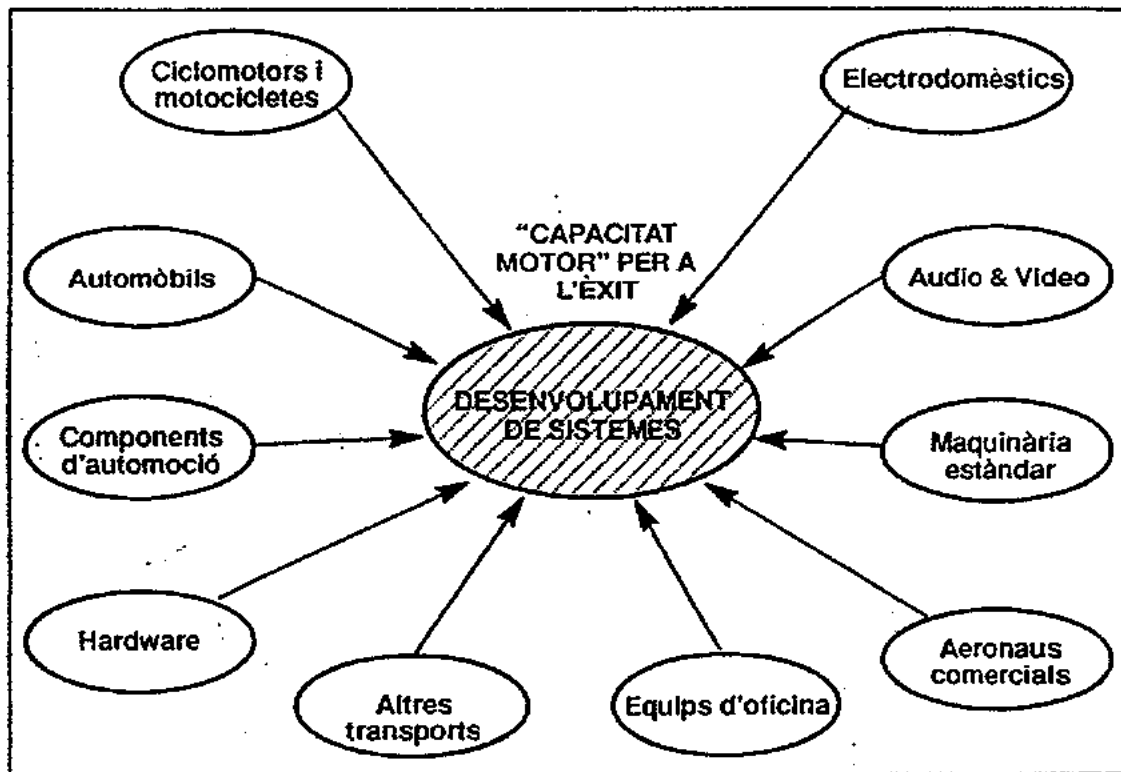

Figura 9.3. Clusters de sistemes industrials: sectors i "capacitat motor"

Font: Reproduïts de MONITOR COMPANY, 1991

L'eficiència en el desenvolupament de sistemes com a capacitat per construir posicions competitives llarg termini depèn en les següents habilitats per part de les empreses: gestió coordinada de projectes entre empreses i centres de desenvolupament, aplicació de mètodes de logística avançada, implantació de sistemes de qualitat total, seguiment permanent dels canvis en les necessitats del mercat, i recolzament actiu dels centres d'investigació aplicada i desenvolupament. En el cas de l'àrea de components d'automoció són especialment importants les dues primeres.

Les fonts d'avantatge competitiu per assolir aquesta capacitat motor són: competir en mercat global, construir cultura oberta i flexible, aplicar mètodes de formació que concillin habilitats tècniques i directives; i l'existència d'institucions especialitzades que facilitin l'homologació i desenvolupament de sistemes i productes.

Les empreses i institucions que conformen el *cluster* de sistemes industrials ofereixen una elevada concentració geogràfica, ja que es localitza bàsicament a la conurbació de Barcelona i regió metropolitana. Les raons d'aquesta localització són: la innecesitat de proximitat a les fonts de proveïment de matèries primeres i la conveniència de situar-se al voltant dels nusos de comunicació més importants de Catalunya. En la figura 9.4 reproduïm l'esquema del cluster de sistemes industrials segons l'estudi que comentem.

En el mateix estudi de MONITOR COMPANY (1992) s'agrupa en un *cluster* les activitats que tenen la gestió del disseny com a capacitat motor per assolir competitivitat. En aquest *cluster* les fonts d'avantatge competitiu són: la construcció de canals per a obtenir una estreta comunicació entre els creadors i els productors, establir sistemes de producció flexibles i altament mecanitzats, la gestió de la comunicació i la recollida efectiva de *feedbacks* del mercat, l'ús de formules de comercialització que assegurin el control del canal, i la sofisticació logística i rapidesa en el lliurament.

Figura 9.4. Esquema del cluster de sistemes industrials

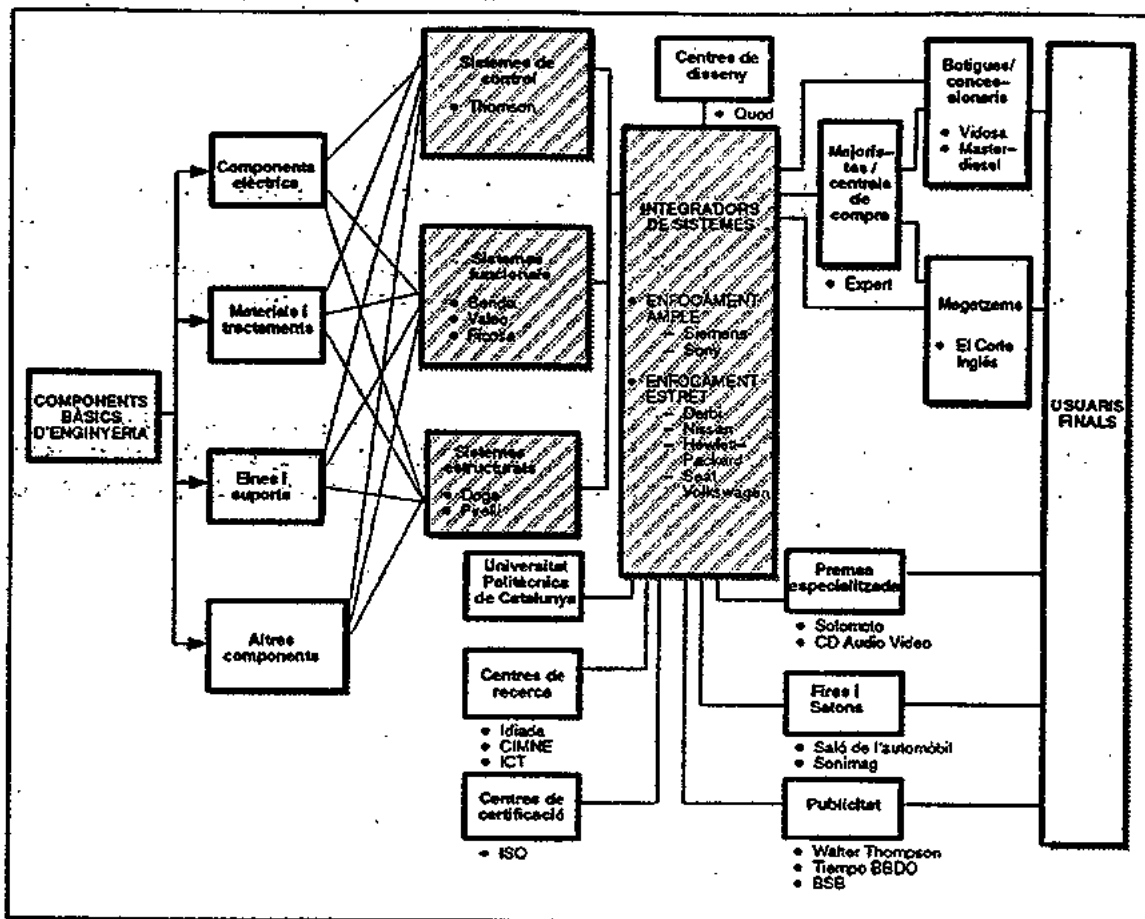
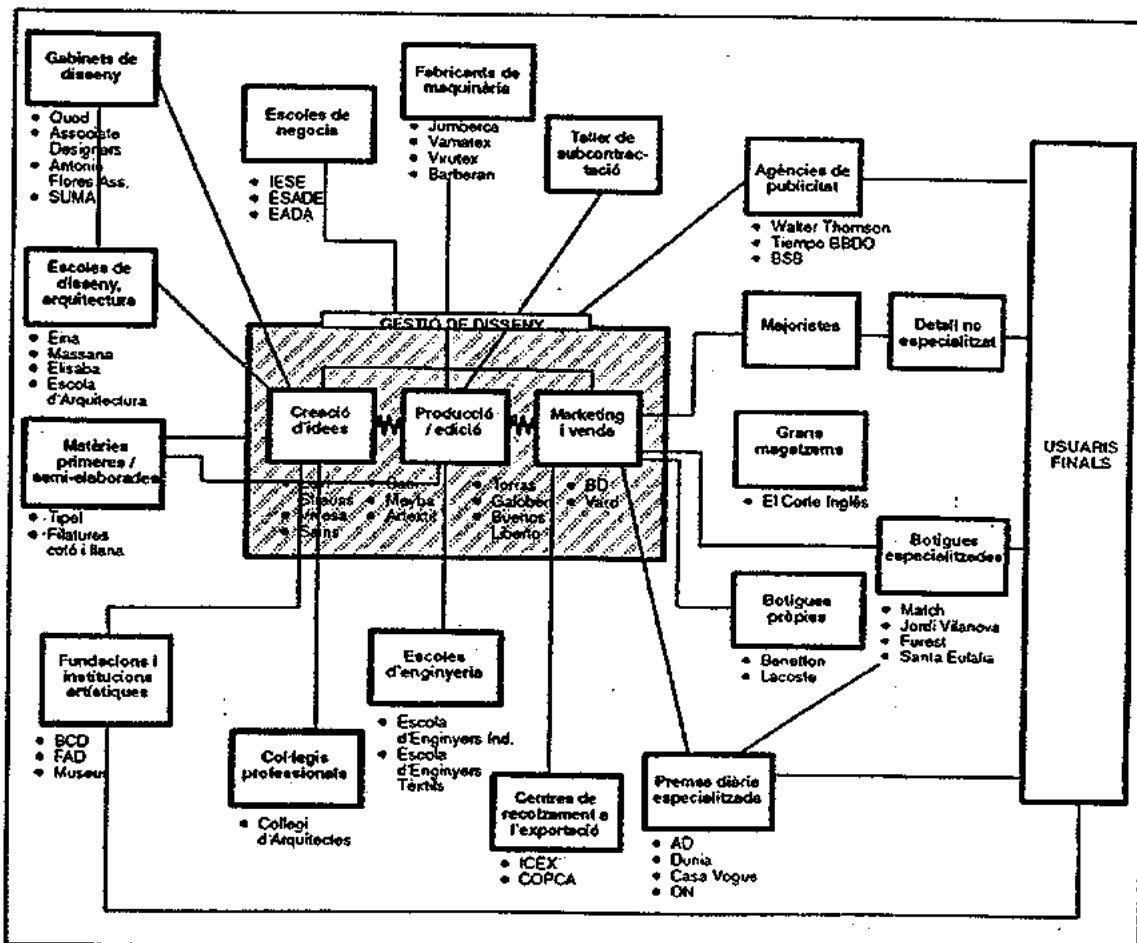

Figura 9.5. Esquema del cluster de manufactures de disseny

Al contrari que en el *cluster* anterior, en el de manufactures de disseny predomina la dispersió geogràfica de les activitats. Aquestes han perdut avantatge en cost i cal esperar que activitats productives que es feien a Catalunya es traslladin a altres llocs, de manera que només es podrà competir amb la diferenciació de producte. En la figura 9.5 reproduïm l'esquema del *cluster* de manufactures de disseny que proposen els autors.

Aquesta òptica de *clusters* ha portat a noves polítiques industrials per part de la Generalitat de Catalunya (CONEJOS, J. i altres, 1997), orientada a la implantació d'una filosofia i un procés de canvi estratègic en els sectors definits com a *clusters* de futur. A través de reunir les empreses d'un *microcluster*, es tracta d'identificar els determinants de la competitivitat a partir del "diamant" en termes molt concrets i operatius, per a una posterior adopció de línies d'actuació específiques per a la millora de la competitivitat de les empreses del *microcluster*.

En l'esmentat llibre (CONEJOS i al., 1997), s'exposen les experiències d'aquesta política en els nou *microclusters* en què s'ha portat a terme. Els quatre primers tenen en comú la necessitat de passar d'una estructura de producció artesanal o de taller a una estructura industrial: la joguina de la fusta d'Osona, la maquinària agrícola de Lleida, la joieria de Barcelona, i la pell grossa a l'Anoia. Altres quatre (el moble del Montsià, el gènere de punt del Maresme i l'Anoia, i l'edició a Barcelona) presenten el repte més comú a la major part dels sectors industrials catalans: passar de ser "fabricants" a integrar-se més amb els canals de distribució. El darrer, l'electrònica de consum del Vallès, ha de confrontar el problema més comú que tenen els sectors amb forta presència de multinacionals (electrònica, automoció, béns d'equipament, etc.): fer del *microcluster* un entorn ideal per assolir l'excel·lència en la fabricació per tal de poder competir amb els altres indrets on estan o poden estar implantades les mateixes empreses multinacionals.

La base d'aquestes actuacions és la implicació de les empreses afectades, el qüestionar els "sabers convencionals" a través de les visions de proveïdors i clients, i construir un consens en el que han de participar les associacions

professionals, cosa difícil segons els qui han hagut de posar en pràctica la política esmentada:

Per acabar, és important construir un canvi sobre les coses que ja existeixen, per tal de no generar grans despeses ni duplicar esforços. Aquí és fonamental el paper de les associacions sectorials a l'hora de liderar el canvi i assumir-ne la responsabilitat. Aquest punt no sol ser fàcil, ja que les associacions, per tal de representar tots els seus socis, defensen normalment interessos que topen amb les estratègies d'èxit de les empreses més dinàmiques. És necessari doncs trobar líders vàlids que promocionin el canvi estratègic en el *microcluster* (és prou evident que l'Administració pública no pot ni ha d'assumir mai aquest paper) i que siguin interlocutors operatius per a la relació amb l'Administració i l'aplicació de les diferents iniciatives que s'hagin proposat per al reforçament de la competitivitat. (CONEJOS i al., 1992, p. 107)

9.2 L'evolució de l'estructura productiva del Bages i del Berguedà en relació a la de Catalunya

Ens aproximarem a l'anàlisi de l'evolució dels sistemes productius del Bages i del Berguedà en relació a la del conjunt de Catalunya a través de la tècnica del *shift share*, aprofitant la informació que disposem. Aquesta tècnica distingeix un component sectorial i un de "regional", i per tant ens permet valorar el grau de competitivitat dels sistemes productius que es consideren, més enllà de la dinàmica dels sectors en els que estan especialitzats.

Donat que el nostre interès es centra en la dinàmica industrial, en teoria ens podríem aproximar a l'anàlisi d'aquesta evolució comparada a partir de dues fonts: usant la informació de censos industrials i la dels padrons de població. Pel què fa als censos industrials, el darrer és de 1.978, i per tant ens manca una font actualitzada dels mateix tipus. Tanmateix, l'aparició de l'explotació del nombre d'establiments de Catalunya a partir de dades fiscals (l'Impost d'Activitats Econòmiques) de 1.995 ens permetrà analitzar l'evolució del nombre d'establiments industrials -única informació que comparteixen les dues fonts.

D'altra banda, els censos i padrons de població ens faciliten el nombre d'ocupats per sectors d'activitat i són una font que ha estat utilitzada en anàlisis

similars de la dinàmica dels sistemes productius locals a l'interior de la regió metropolitana de Barcelona (veure TRULLÉN, 1995 i 1998). Per això utilitzarem la variable de població ocupada total com a indicadora del grau de dinamisme dels territoris considerats.

9.2.1 Evolució del nombre d'establiments industrials 1978-95

El cens industrial de 1.978 ens facilita informació sobre el nombre d'establiments i de treballadors desglossada, en la seva forma publicada (CIDC 1987), en dos dígitos de la CNAE-74 i en àmbits territorials comarcals.

No disposem d'una informació del mateix tipus més recent. Tanmateix sí que existeix, pels anys 1.994 i 1.995, informació sobre el nombre i localització dels establiments de les diferents activitats econòmiques, elaborada a partir de les declaracions fetes per a la gestió de l'Impost sobre les Activitats Econòmiques (I.A.E.)³. No tenim doncs el nombre d'ocupats, que és més afinada per a l'aplicació de la tècnica que proposem que no pas el nombre d'establiments, però en abastar aquests, com el cens de 1.978, tot l'univers d'establiments (almenys el que compleix les obligacions tributàries i està legalment constituït), ens permet de comparar-ne el nombre en els dos anys esmentats.

Les dades completes referides a les dues comarques i a Catalunya, tant del cens industrial de 1.978 com del nombre d'establiments de 1.995 es poden veure a l'Annex B⁴. A la part superior de la taula 9.1, en la que mostrem els processos d'aplicació del *shift share*, podem veure les dades de què partim: el nombre d'establiments industrials en els dos anys esmentats, amb el nivell d'agregació de les dades de 1.995, per tal de poder-les comparar. Cal dir que sota la descripció d'indústria bàsica s'hi inclouen les activitats de mineria, captació d'aigua i energia, producció de minerals no metàl·lics, primera transformació de metalls, cautxú i plàstics, i química.

³ Les publicacions de l'Institut d'Estadística de Catalunya I.E.C. (1997) i I.E.C. (1996) recullen, respectivament l'esmentada informació corresponent als anys 1994 i 1995.

⁴ Les taules B.14, B.15, B.16 de l'Annex B reproduïxen les dades del cens industrial de 1.978 del Bages, Berguedà i Catalunya, respectivament. Al mateix annex, les taules B.19 i B.20 reproduïxen les dades d'establiments i professionals dels municipis del Bages i del Berguedà, respectivament, amb indicació també del nombre total de Catalunya.

De la comparació de les dades de 1.978 i de 1.995 veiem que el percentatge total d'establiments industrials ha disminuït tant al Bages (del 3,4% dels establiments de Catalunya al 3,2%) com al Berguedà (del 0,7% al 0,6%). Es manté en ambdues comarques l'especialització en el tèxtil i confecció (si bé amb percentatges menors que l'any 1.978), i en productes alimentaris (si bé ha disminuït el percentatge del Berguedà, del 1,2% al 0,8%), i ha augmentat l'especialització en indústria bàsica, i, en el cas del Bages, en transformació de metalls (del 2,7% al 3,2% dels establiments del sector de Catalunya).

Aquestes dades no deixen de ser una mesura del pes de les respectives comarques en relació als diferents sectors de la indústria catalana. En general, en quasi tots els sectors i territoris s'ha produït un augment del nombre d'establiments. Ara bé, en el nombre d'establiments hi poden jugar factors diversos, com el diferencial de grandària dels establiments entre unes zones i altres del país, o el diferent grau de desverticalització assolit per les unitats productives en els diferents sectors i comarques, i per tant és difícil d'extreure conclusions només de la informació que presenta la taula.

Com hem dit, el *shift share*⁵ parteix de considerar quina hauria estat l'evolució de la variable utilitzada -en aquest cas del nombre d'establiments industrials- dels territoris en qüestió si haguessin seguit la mateixa evolució que la del territori de referència. S'obté així el *National Share* (NS). La diferència entre l'evolució real i el NS és el desplaçament total o *Total Shift* (TS), que indica l'evolució diferencial del territori analitzat.

⁵ Sobre la tècnica del *shift share*, veure STILWELL (1969), i del CANTO, CARRERA, GUTIÉRREZ, MÉNDEZ, i PÉREZ (1988).

Taula 9.1 Anàlisi Shift-Share. Nombre d'Establiments industrials 1978-1995

Nombre d'Establiments Industrials							
1978							
	Indústria bàsica	Trans. metalls	Prod. alimentaris	Tèxtil i confecció	Paper, edició, fusta i suro	Altres	Total
Bages	139	265	267	341	236	16	1.264
Berguedà	40	31	75	73	61	0	280
Catalunya	5.180	9.966	6.868	5.970	8.875	501	37.360
1995							
	Indústria bàsica	Trans. metalls	Prod. alimentaris	Tèxtil i confecció	Paper, edició, fusta i suro	Altres	Total
Bages	198	535	177	489	347	97	1.843
Berguedà	62	59	59	101	80	11	372
Catalunya	5.103	16.936	4.947	12.041	14.154	4.297	57.478
Nacional Share:							
NS= (total establiments comarca 1978 x [establiments Catalunya 1995 / establiments Catalunya 1978]) - total establiments comarca 1978							
NS Bages=	681						
NS Berguedà=	151						
NS Catalunya=	20.118						
Total Shift:							
TS= (total establiments comarca 1995 - total establiments comarca 1978) - NS							
TS Bages=	-102						
TS Berguedà=	-59						
TS Catalunya=	0						
Industrial Mix:							
IM= establ. sector i comarca j 1978 x ((establ. sector i Catal. 95 / establ. sector i Catal. 78) - [total establ. Catal. 95 / total establ. Catal. 78])							
	Indústria bàsica	Trans. metalls	Prod. alimentaris	Tèxtil i confecció	Paper, edició, fusta i suro	Altres	IM
BAGES:	-77	43	-218	163	13	113	36
BERGUEDA	-22	5	-61	35	3	0	-40
CATALUNYA	-2866	1603	-5619	2856	500	3526	0
Regional Shift:							
RS= establ. sector i 1995 - (establ. sector i 1978 x [establ. sector i Catal. 95 / establ. sector i Catal. 78])							
	Indústria bàsica	Trans. metalls	Prod. alimentaris	Tèxtil i confecció	Paper, edició, fusta i suro	Altres	Total
BAGES	61	85	-15	-199	-29	-40	-138
BERGUEDA	23	6	5	-46	-17	11	-19
CATALUNYA	0	0	0	0	0	0	0
RESULTAT							
	NS	TS	IM	RS			
BAGES	681	-102	36	-138			
BERGUEDA	151	-59	-40	-19			

Font: Dades 1978: CIDC (1987). Dades 1995: IEC (1996)

Per tal de poder interpretar aquest desplaçament, el TS es destria entre el que s'anomena *Industrial Mix* (IM) (dit també component estructural o de proporcionalitat,) i el *Regional Shift* (RS) (dit també component diferencial, específic o competitiu). El primer incorpora l'estructura sectorial dels sistemes productius que s'analitzen, i per al seu càlcul es té en compte el diferencial de creixement que presenta cada sector a nivell del territori de referència. El segon, en canvi, és l'element residual indicatiu del grau de competitivitat del territori, ja que expressa aquella part de variació que no és explicada per la composició sectorial del sistema productiu.

Podem resumir el sentit dels components esmentats en les següents equacions per a cadascuna de les regions o territoris que es considerin:

NS = nombre establiments inicials x taxa variació nacional

Variació nombre establiments = NS + TS

TS = IM + RS

El resultat de l'aplicació del *shift share* a les dades el trobem al final de la taula 9.1. El fet que el TS sigui negatiu ens indica que les dues comarques han tingut un augment del nombre d'establiments inferior al que haurien tingut si haguessin seguit el mateix comportament que el conjunt de Catalunya (exactament indica el nombre d'establiments menys que tenen al final del període en comparació als que haurien de tenir si haguessin augmentat en la mateixa proporció que el conjunt de Catalunya). Però és la dada del IM i del RS la que ens permet veure les característiques locals d'aquest comportament diferencial.

El Berguedà presenta un IM i un RS negatius, més gran el primer que el segon. Això vol dir que l'evolució comparativament negativa es deu tant a la composició sectorial (està especialitzat en sectors que incrementen menys el nombre d'establiments) com en factors de dinamisme local. El factor més

important del menor creixement del nombre d'establiments és, però, la composició sectorial de la indústria comarcal.

El Bages, en canvi, presenta un IM positiu i un RS molt negatiu. Això vol dir que la seva evolució comparativament negativa no es deu a l'estructura sectorial, sinó sobretot -i molt- en factors específics del sistema productiu.

Ja hem dit que el nombre d'establiments no és un indicador fi per a l'anàlisi que es pretén, ja que el seu increment pot indicar tant un augment de l'activitat productiva del territori com ser reflex dels processos de desverticalització que han caracteritzat el període que s'estudia. En tot cas és significatiu que tant al Bages com al Berguedà els components del IM corresponents al tèxtil i confecció donen resultats àmpliament positius (que reflecteixen, creiem, els processos de desverticalització esmentats produïts arreu), mentre que els components del mateix sector del RS presenten resultats molt negatius, indicatius, en aquest cas, de la desestructuració de teixit industrial tèxtil de les dues comarques, de forma molt més acusada que en el conjunt de Catalunya.

És justament l'evolució del sector tèxtil la que marca la tònica de l'evolució general. Junt a això, hem d'esmentar el cas dels productes alimentaris, que presenten, sobretot al Berguedà, una tendència de disminució d'establiments molt menys atenuada que en el conjunt de Catalunya, i l'evolució positiva de la indústria bàsica i -en el cas del Bages- dels transformats metàl·lics. Destaquem la important xifra que ens apareix en el component del RS d'aquest sector al Bages, indicatiu, creiem, de l'existència de factors que faciliten el seu desenvolupament a la comarca.

9.2.2 Evolució del nombre d'ocupats entre 1975-91

La utilització del nombre d'ocupats per sectors d'activitat que ens faciliten els censos i padrons d'habitants ens permet de completar l'anàlisi comparativa de l'evolució del Bages i el Berguedà en relació a Catalunya. Les dades disponibles ens permeten utilitzar la tècnica del *shift share* per al període